

PERHEEN ONGELMIIN PUUTTUMISEN MAHDOLLISUUDET JA
RAJAT PÄIVÄKODIN TYÖNTEKIJÖIDEN KERTOMANA

SILJA KARTTUNEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalityön pro gradu-tutkielma

Toukokuu 2015

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

SILJA KARTTUNEN:

”Perheen ongelmiin puuttumisen mahdollisuudet ja rajat päiväkodin työntekijöiden kertomana.”

Sosiaalityön pro gradu-tutkielma, 76 sivua, 2 liitesivua.

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Toukokuu 2015

Tutkielmassa tarkastellaan perheen ongelmiin puuttumista päiväkodin kontekstissa. Tavoitteena on saada tietoa päivähoidossa näyttäytyvistä perheiden ongelmista, niihin havahtumisesta ja ongelmiin puuttumisesta. Samanaikaisesti tavoitteena on tarkastella varhaisen puuttumisen mahdollisuuksia ja rajoitteita päivähoidossa. Uudistetussa sosiaalihuoltolaissa korostetaan varhaista puuttumista ja ennaltaehkäiseviä perheiden palveluita. Tutkielma tarjoaa toimijatasen näkökulman kasvatus- ja sosiaalipalveluita koskeviin muutostavoitteisiin ja niiden toteuttamiseen.

Tutkielman laadullinen aineisto koostuu yhdeksän päiväkodin työntekijän (lastentarhanopettajat ja lastenhoitajat) ryhmähaastatteluista. Aineisto on analysoitu laadullista sisällönanalyysia käyttäen, ja sen tuottamaa tietoa ymmärretään tutkimuksessa kriittisen realismin tarjoamassa viitekehyksessä.

Tutkielman mukaan perheiden sosiaaliset, taloudelliset ja psyykkiset ongelmat näyttäytyvät päivähoidossa. Työntekijät havahtuivat ongelmiin joko lasten tai vanhempien toiminnan, olemuksen tai kertoman kautta. Ongelmiin puuttuminen on aineiston perusteella arkaluontoinen asia kokeneillekin päiväkodin työntekijöille. Työntekijät joutuvat tasapainoilemaan puuttumisen ja puuttumattomuuden välillä, jossa toisella puolella on lapsen etu, toisella puolella hyvien välien säilyttäminen lapsen vanhempiin.

Aineistosta nousi päivähoidolle ja lastensuojelulle perheiden palveluna erilaiset roolit. Päivähoito miellettiin tukimuotona, jonka keskiössä on lapsi. Päivähoidon rajat perheen asioissa olivat tarkasti määritellyt, joka lisäsi puuttumisen arkaluontoisuutta. Lastensuojelun rooli näyttäytyi päivähoitoa kontrolloivampana ja lastensuojelulle nähtiin kuuluvaksi myös osin perheen yksityiset, kuitenkin lapseen vaikuttavat, asiat.

Tutkielman perusteella varhainen puuttuminen on haastavaa etenkin organisaatiossa, jonka ensisijainen tehtävä on jokin muu kuin lastensuojelullinen. Työntekijät pyrkivät perustelevaan puuttumista yleisillä lain tai työtehtävien asettamilla velvoitteilla. Päiväkodit ei perustelevänsä puolesta tarjoa suoraan velvoitetta puuttumiseen, joka asetti työntekijät osin ristiriitaiseen asemaan perheen ongelmiin puuttuttaessa. Aineisto kuitenkin osoittaa työntekijöiden tasapainoilevan joustavasti puuttumisen ja puuttumattomuuden välillä. Keinot osoittavat, että varhaisen puuttumisen mahdollistavat sensitiivisyys, viranomaisyhteistyö ja asianmukainen lainsäädäntö.

Avainsanat: Varhainen puuttuminen, perheet, perheiden ongelmat, lastensuojelu, päivähoito

University of Tampere

School of Social Sciences and Humanities

SILJA KARTTUNEN:

“Possibilities and boundaries in intervening family problems, a view of day care employees.”

Master Thesis, 76 pages, 2 appendix pages.

Social work

Supervisor: Arja Jokinen

May 2015

This study examines intervening to family problems in context of municipal day care. The object of this study is to gain information about family problems that appear in day care, and to find out how employees notice the problems and respond to them. Also, the object is to examine possibilities and limitations of early intervention in municipal day care. Our revised social welfare act highlights importance of early intervention and preventive family services. This study offers a view to those aims from a viewpoint of day care employees.

The data for this study consists of nine day care employees (kindergarten teachers and nannies) group interviews. The data is analyzed by using content analysis, and the theoretical frame is critical realism.

According to this study, social, financial and psychological problems of families show in municipal day care. The employees of day care noticed the problems either through children's or parents behavior or telling. By data, intervening to family problems is very sensitive issue even to employees, who have worked long as day care employees. The employees have to balance between intervening and not intervening. On the other side weighs child's best interest, and on the other side, in turn, weighs a tendency to keep good relations with the child's parents.

Different roles for municipal day care and child protection services as family services rose from the data. Day care was pictured more as offering supporting services for families. In its center was mainly the child. Also, day care had limits in which family matters it was eligible to intervene. The role of child protection services was pictured to be more controlling towards family. Child protection services was also described as having more extensive privileges to know about private family matters, in cases when the matters effected the child's well-being.

This study indicates that early intervention is challenging to implement especially in an organization, which function is mainly something other than protecting the child. The employees tended to justify interventions to family by general obligations, such as law or tasks from their organization or from child protection services. Day care services do not directly offer an obligation to intervene, because it's main task is educational. This set the employees to a certain conflicting situation when intervening families problems. However, the data shows that the employees have means to balance between intervening and not intervening. These means show that early intervention is possible through day care employees' sensitivity, by cooperation between authorities, and by having a proper legislation.

Keywords: Early intervention, families, family problems, child protection services, municipal day care

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 SUOMALAISET LAPSIPERHEET JA HYVINVOINNIN HAASTEITA	4
2.1 SUOMALAINEN LAPSIPERHE 2000-LUVULLA	4
2.2 HYVINVOINNIN HAASTEITA	5
3 NÄKÖKULMIA TUKEEN JA PUUTTUMISEEN	8
3.1 HUOLESTA PUUTTUMISEEN	8
3.2 VARHAINEN PUUTTUMINEN	11
3.3 LASTENSUOJELUN PUUTTUMINEN – VARHAISTA VAI MYÖHÄISTÄ?	13
3.4 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENA	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	18
4.2 TUTKIMUSAINESTO JA AINEISTONKERUU	20
4.3 ANALYYSIMENETELMÄNÄ SISÄLLÖNANALYYSI	24
4.4 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN JA EETTISYYDEN ARVIOINTIA	27
5 SOSIAALISTEN ONGELMIEN NÄYTTÄYTYMINEN PÄIVÄHOIDOSSA.....	30
5.1 VANHEMMUUS HUKASSA	30
5.2 PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSONGELMAT	33
5.3 EROKILANTEET	34
5.4 TYÖTTÖMYYS JA TALOUDELLISET ONGELMAT.....	35
5.5 VÄKIVALTA.....	36
6 PERHEEN ONGELMIIN HAVAHTUMINEN PÄIVÄKODISSA	39
6.1 LAPSEN KAUTTA NÄKYVÄT VIHJEET	39
6.2 VANHEMPIEN KAUTTA NÄKYVÄT VIHJEET.....	42
6.3 EPÄMÄÄRÄISET VIHJEET VAILLA TIETOA	44
7 TASAPAINOTTELUA PUUTTUMISEN RAJAPINNOILLA	45
7.1 PUUTTUMISEN ARKALUONTOISUUS.....	46
7.2 KUINKA TASAPAINOILLAAN?	51
8 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN PUUTTUMISEN PAIKAT.....	55
8.1 PÄIVÄHOIDON PAIKKA	55
8.2 LASTENSUOJELUN PAIKKA.....	58
8.3 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN YHTEISTYÖ	60
9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	63
LÄHTEET.....	67
LIITTEET	74

1 JOHDANTO

Lapsiperheiden hyvinvointi sekä lastensuojelun rooli perheiden tukemisessa ovat nousseet erityiseksi puheenaiheeksi viimeisten vuosien aikana. Huoli perheistä on ollut varsin näkyvästi esillä sekä mediassa että poliittisessa keskustelussa. Osaltaan keskustelun nousemiseen ovat olleet vaikuttamassa traagiset ja selittämättömiltä vaikuttaneet perhesurmat. On kysytty, miten perheen vakavat ongelmat saattoivat jäädä viranomaisilta huomaamatta ja miksi ongelmiin ei puututtu ajoissa. Traagiset tapahtumat käynnistivätkin laajan selvityksen lastensuojelun nykytilasta (STM 2013:19), ja virittivät keskustelua sekä kansalais-, että viranomaistaholla.

Tässä tutkielmassa tutkin perheen ongelmiin puuttumista ja puuttumiseen liittyviä mahdollisia haasteita. Kiinnostukseni aiheeseen on herännyt työskennellessäni lastensuojelussa. Lastensuojelun työntekijänä olen kohdannut perheitä, joilla on haastavia ja moninaisia ongelmia, esimerkiksi päihteidenkäyttöä, mielenterveysongelmia, sekä monen tasoisia vaikeuksia arjen hallinnassa. Ongelmia, jotka ovat näkyviäkin, mutta vaikeasti puheeksi otettavia ja hankalia puututtavia varsinkin muissa yhteyksissä, kuin niihin erikoistuneissa sosiaali- ja terveyspalveluissa. Usein perheen vaikea tilanne on jatkunut pitkään ennen kuin lastensuojelun sosiaalityö tai muu auttava taho tavoittaa perheen. Tällöin ongelmat ovat monesti syventyneet ja muuttuneet entistäkin haastavammiksi. Tukea perheelle tarjotaan – ja saadaan – toisinaan liian myöhäisessä vaiheessa. ”Puuttumattomuuden kulttuuria” kiteyttääkin kuvaavasti lastensuojelun asiakirjoissa usein toistuva lause: ”*huolta perheen tilanteesta ollut jo pitkään*”, jonka jälkeen todetaan tilanteen kärjistyneen tai huonontuneen merkittävästi; eli niin paljon, että yhteydenotto lastensuojeluun on koettu viimein välttämättömäksi. Huolta perheestä on siis usein ilmennyt toistuvasti ja kauan ennen kuin varsinaisiin toimenpiteisiin on ryhdytty. Esimerkkini on puhtaasti kokemuksellinen, mutta selittää sitä taustaa, josta kiinnostukseni aiheeseen on saanut ensimmäiset sysäyksensä.

Ongelmien varhainen havaitseminen ja ennaltaehkäisevä puuttuminen puhuttaa kyllä paljon. Julkisessa keskustelussa on vaadittu palvelujärjestelmää tukemaan perheitä vahvemmin ja oikea-aikaisemmin. Varhaisen puuttumisen tärkeys on huomioitu useissa valtion ohjelmissa, kuten Honkanen (2008, 29) toteaa: ”kaikki merkittävät kansalliset ohjelmamme, kuten Terveys 2015, Hyvinvointi 2015, Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin sekä Terveysten edistämisen politiikkaohjelmat, Kansallinen sosiaali- ja terveydenhuollon kehittämisohjelma, sekä Kansallinen terveyserojen kaventamisohjelma korostavat erityisesti huono-osaisimpien ja riskiryhmiin

kuuluvien lasten kasvuolosuhteiden parantamista, lapsiperheiden psykososiaalisten palvelujen kehittämistä sekä varhaista puuttumista ja tukemista.” Myös uudistettu sosiaalihuoltolaki (2014/1301) painottaa entistä enemmän varhaista tukea ja puuttumista lapsiperheiden tukemisessa. Varhaisen puuttumisen – ja puuttumisen yleensä – merkitys perheiden tukemisessa siis tiedostetaan, mutta käytännön kentällä varhainen puuttuminen toteutuu vaihtelevasti, mikä näkyy esimerkiksi lastensuojelussa yhteistyötahojen korkeana ilmoituskyynnyksenä (ks. SM 35/2012).

Haluan tutkimuksellani selvittää varhaista puuttumista päiväkodissa. Päiväkodin olen valinnut kontekstiksi, sillä päiväkodissa perheiden tilannetta seurataan varsin läheltä ja konkreettisesti. Päiväkotia on myös juuri se paikka, jossa varhainen puuttuminen on mahdollista. Minua kiinnostaa, miten helpoksi tai vaikeaksi puuttuminen koetaan, ja missä kulkevat puuttumisen ja puuttumattomuuden rajapinnat. Lisäksi haluan kartoittaa lastensuojelun paikkaa puuttumisessa, ja sitä, millaisia käsityksiä lastensuojeluun liitetään. Tarkoitus on tehdä näkyväksi peruspalvelujen tasolla niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat avun etsintään ja tarjoamiseen sitä tarvitsevalle perheelle. Aiheen tarkastelulle on paikkansa, sillä päivähoidon ja varhaiskasvatuksen kontekstiin sijoittuvaa tieteellistä tutkimusta, jota tehdään sosiaalityön näkökulmasta, on tehty Suomessa varsin vähän. Lastensuojelun ja päivähoidon yhteistyötä tarkastelevia ammattikorkeakoulujen opinnäytteitä on tehty jonkin verran, mutta muuta sosiaalityön – tai varhaiskasvatuksenkaan – tutkimusta on vaikea löytää.

Tutkielmani aiheeseen johdattelen tarkastelemalla teoriaosuudessa suomalaisia lapsiperheitä ja lapsiperheiden hyvinvoinnin haasteita. Lisäksi tuon esille näkökulmia tukeen ja puuttumiseen sekä varhaisen puuttumisen että lastensuojelun puuttumisen kautta. Samalla avaan päivähoidon paikkaa yhtenä perheille tarjottavista tukimuodoista. Teoreettisen katsauksen jälkeen esittelen tutkimuskysymykset pääluvussa neljä. Luvussa neljä kuvaan myös tutkimuksen toteutuksen vaiheittain. Samassa pääluvussa arvioin lopuksi tutkimuksen luotettavuutta ja eettisiä kysymyksiä. Analyysini koostuu neljästä pääluvusta, jotka olen muodostanut aineiston pohjalta. Lopuksi tuon yhteen keskeisiä tutkimustuloksia tutkielman viimeisessä luvussa.

Tutkimusaiheellani haluan paitsi viritellä sosiaalityön keskustelua koskien varhaista puuttumista ja tukea, myös nostaa esiin, että perheen ongelmiin puuttuminen ja tuen tarjoaminen on monimutkainen ja toisinaan haastavakin prosessi perheiden kanssa työskenteleville. Uudistetun sosiaalihuoltolain tuomien muutosten myötä aihe on erittäin tärkeä ja ajankohtainen. Varhaisen puuttumisen ja perheiden varhaisen tuen lisäämiseen panostetaan tällä hetkellä paljon sosiaalityön

käytännön kentällä, mutta sen rinnalle tarvitaan myös lisää tutkimustietoa liittyen varhaiseen puuttumiseen ja varhaisen tuen tarjoamiseen.

2 SUOMALAISET LAPSIPERHEET JA HYVINVOINNIN HAASTEITA

2.1 SUOMALAINEN LAPSIPERHE 2000-LUVULLA

Lapsiperheisiin kuuluu 40 prosenttia Suomen väestöstä. Vuoden 2011 lopulla lapsiperheitä oli Suomessa 581 000, joista yleisimpänä perhemuotona on säilynyt avioparin perhe (61 %). Avoparien lapsiperheitä on lapsiperheistä toiseksi eniten (19 %) ja loput perhemuodot muodostuvat toisen vanhemman ja lasten muodostamista perheistä sekä rekisteröidyssä parisuhteessa elävien pariskuntien perheistä. Merkittävää on, että yhden vanhemman perheitä on liki 20 %, eli enemmän kuin avoparien muodostamia perheitä. (SVT 2011, 1.) Määrä kiinnittää huomiota erityisesti sen vuoksi, että yhden vanhemman perheisiin liittyy huomattavan usein lapsen ja perheen hyvinvointia heikentäviä tekijöitä.

Siinä missä yhteiskunta muuttuu jatkuvasti, myös perhe elää yhteiskunnan muutosten mukana ja on jatkuvassa liikkeessä. Suomessa keskeisiä yhteiskunnallisia murroksia ovat olleet 1990-luvun taloudellinen lama, globalisoituminen ja tietoyhteiskuntaan integroituminen, niihin kytkeytynyt taloudellinen kasvupyrähdys sekä kasvun hiipuminen. Perhe myös on muuttanut muotoaan muutosten keskellä, lapsuutta eletään erilaisessa ympäristössä ja perheessä kuin aiemmin. (Forsberg 2003, 8.) Lapset kasvavat 2000-luvun Suomessa entistä moninaisimmissa perhemuodoissa: uusperheissä, yhden vanhemman perheissä, kahden eronneen vanhemman perheissä, ydinperheissä. Avioerot ovat yleistyneet, mikä on tuonut muutoksia lasten huoltajuussuhteisiin ja asumiseen (Sauli 2001, 165). Kotitalouden rakenteessa tapahtuvilla muutoksilla on seurauksia lasten vuorovaikutussuhteille, samalla erilaiset perheympäristöt edustavat lapsille erilaisia tapoja kuulua perheeseen (Ritala-Koskinen 2001, 53). Kun lapsi aiemmin kasvoi yleisimmin biologisten vanhempien muodostamassa perheessä, nykyisin lapsen lähiverkoston saattaa kuulua useita merkityksellisiä aikuisia. Toisinaan taas aikuisia on lapsen ympärillä vähän, kuten voi yksinhuoltajaperheessä käydä. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa lapset ja nuoret elävät yksinhuoltajaperheissä muita kehittyneitä teollisuusmaita useammin (UNICEF 2007). Perherakenteiden muututtua myös lapsen fyysinen koti on muuttunut. Koti ei ole lapselle välttämättä enää pysyvä paikka, mitä kuvastavat esimerkiksi vuoroasumisen käytännöt eronjälkeisissä lapsiperheissä (ks. Linnavuori 2007, 83 – 86). Vastaavasti lapsen koti fyysisenä paikkana voi muuttua lastensuojelun interventioiden myötä sijoituksissa ja huostaanotoissa, jolloin

lapsi siirretään kodista joko yhteistyössä tai vastentahtoisesti lastensuojelulaitokseen tai sijaisperheeseen.

Perhe-elämään vaikuttaa keskeisesti vanhempien työssäkäynti, jossa tapahtuvilla muutoksilla on vaikutuksensa lapsiin. Yhden tai molemman vanhemman työttömyys on perheelle riski (ks. Törrönen 2012, 23), mutta samalla monet työelämän piirteet aiheuttavat muutoksia, joista myös perhe kärsii. Perheen ja työ-elämän välinen raja on tullut häilyvämmäksi, työasiat mietityttävät lasten vanhempia yhä useammin kotona (Rönkä & Kinnunen 2012, 83; Salmi & Lammi-Taskula 2009, 42). Työsuhteiden määräaikaisuus, ylityöt ja vuorotyö puolestaan luovat perheeseen stressiä, yhtä lailla kuin vähentävät myös perheen yhteistä aikaa. Noin kolmannes pikkulapsiperheiden vanhemmista kokee usein tai jatkuvasti viettävänsä työn takia vähemmän aikaa lastensa kanssa kuin haluaisi. (Lammi-Taskula ym. 2009.) Perheiden yhteisen ajan vähyys näkyy myös kansainvälisessä vertailussa; Suomessa ja muissa Pohjoismaissa perheen kanssa vietetty aika on lyhyempi kuin esimerkiksi useissa muissa Euroopan maissa (UNICEF 2007). Vaikuttaa, että perhe ei kokoonnu yhteen samalla tavoin kuin aikaisemmin (Hämäläinen & Kangas 2010, 21).

Vaikka perheessä on tapahtunut rakenteellisia ja ajankäytöllisiä muutoksia, perhearvot ovat säilyneet tärkeinä. Perhe on säilynyt yhteiskunnan keskeisenä instituutiona, mikä osaltaan kertoo perheen arvostuksesta. Avo- ja avioerojen jälkeen usein ”palataan perheeseen”: perustetaan uusia suhteita ja uusperheitä (ks. Ritala-Koskinen 2001). Törrösen (2012, 18 – 20) mukaan perheestä haetaan turvaa ja tukea yhteiskunnan epävarmuustekijöiden kasvaessa. Perhe on ulkoisesti muuttunut yhteiskunnan mukana, mutta sen syvälinen merkitys perheenjäsenille on säilynyt samana.

2.2 HYVINVOINNIN HAASTEITA

Suuri osa suomalaisista lapsista voi tilastojen valossa hyvin. Samanaikaisesti kuitenkin pienellä osalla lapsista ja lapsiperheistä on havaittavissa moninaisia, kasautuvia ongelmia. Suomessa lapsiperheiden palvelut ovat olleet universalistisen hyvinvointipolitiikan mallin mukaan varsin kattavat. Lapsiperheiden palveluilla on tuettu vanhemmuutta ja lasten kasvua monin perus- ja erityispalveluin, joka on luonut hyvinvointia perheisiin. Viime vuosikymmenen aikana palvelujärjestelmä on kuitenkin ollut muutosten kohteena, joilla on ollut oma vaikutuksensa lapsiperheisiin. Merkittäviä seurauksia on ollut 1990-luvun laman jälkeen tehdyillä sosiaalipoliittisilla muutoksilla, jolloin tehtiin leikkauksia lapsiperheiden perus- ja ehkäisevissä palveluissa. Leikkaukset kohdistuivat lukuisiin kuntien tarjoamiin palveluihin, kuten neuvola- ja

terveyspalveluihin, päivähoitoon, nuorisotyöhön, sekä lastensuojeluun. Esimerkiksi ryhmäkokoja päivähoidossa ja kouluissa kasvatettiin ja neuvolatoimintaa supistettiin. Laman aiheuttamien vaikutusten seurauksena tarve palveluille ei kuitenkaan vähentynyt – päinvastoin. Perus- ja ehkäisevien palveluiden heikentyessä tarve korjaaville palveluille kasvoi. (Esim. Salmi, Sauli & Lammi-Taskula 2012, 34 – 35.) Korjaavissa palveluissa, kuten lastensuojelussa, olevien asiakkaiden määrä onkin vuosikymmenessä kaksinkertaistunut, mikä johtuu sekä palvelurakenteen että yhteiskunnallisten olojen muutoksesta (Bardy & Heino 2012, 62).

Lapsiperhepalveluiden heikentymisen lisäksi lapsiperheiden taloudellinen asema on heikentynyt kuluneen kymmenen vuoden aikana (emt., 23). Yhteiskunnan yleinen aineellisen hyvinvoinnin epätasainen jakautuminen ja eriarvoisuuden kasvu ulottuu lapsiperheisiin ja näkyy etenkin tietentyypin perherakenteen omaavissa perheissä. Vaikka kansainvälisessä vertailussa Suomi sijoittuu lapsiköyhyyden, sekä materiaallisen hyvinvoinnin osalta varsin hyvälle pisteille, lapsiperheiden köyhyysriski on kasvanut hyvin nopeassa tahdissa vuoden 1990 jälkeen (Hämäläinen & Kangas 2010, 16 – 17; ks. Törrönen 2012, 22 – 24). Yhä suurempi osa lapsista kuuluu pienituloisiin perheisiin – etenkin yksinhuoltaja- ja maahanmuuttajaperheiden lapset. Yksinhuoltajaperheiden lapsilla köyhyysriski on kaksinkertainen ja maahanmuuttajaperheiden lapsilla peräti kuusinkertainen verrattuna keskimääräiseen muun väestön köyhyysriskiin (Jäntti 2010, 69). Lapsiköyhyyden vaikutuksista on Suomessa tietoa verrattain vähän (emt., 74), mutta tiedetään että lapsuudenaikaisilla taloudellisilla vaikeuksilla on selvä yhteys myöhempään elämäntyytyväisyyteen (Koskenvuo 2010). Bardy ym. (2012) korostavat perheen toimeentulon merkitystä lapsuudenaikaiselle hyvinvoinnille kuvaten köyhyyden ”ulottuvan aivoihin asti”. Vertauskuva kuvastaa oivasti sitä, kuinka pitkäkestoisessa köyhyydessä eläminen muodostaa suuren stressitekijän lapsen elämään monella tasolla. Perheen taloudellinen niukkuus voi pahimmillaan syrjäyttää lapsen sosiaalisista suhteista ja asettaa lapset alttiiksi pahoinpitelylle, tapaturmille ja sairauksille hyväosaisia ikätovereitaan useammin. (Emt., 66 – 67.)

Lastensuojelun tilastot paljastavat erityisen hyvin lapsuuden eriarvoistumisen; samalla kun valtaosalla suomalaisista lapsista on asiat erittäin hyvin, kasvava joukko lapsista kasvaa perheissä, joissa on kasautuneita ja moninaisia ongelmia. Kun tarkastellaan lastensuojeluasiakkuuksien syitä, lasten hyvinvoinnin haasteina näyttäytyvät vanhempien jaksamattomuus ja osaamattomuus, perheristiriidat (sekä vanhempien, että lapsen ja vanhempien kesken), mielenterveysongelmat, sekä vanhempien päihteiden käyttö (Heino 2007, 58 – 59). Vähäosaisuus korostuu: lastensuojelun asiakkaiksi tulleet lapset asuvat usein köyhissä perheissä ja lapsia otetaan pääosin huostaan

köyhistä, monilapsisista perheistä. Etenkin sijoitettujen ja huostaanotettujen lasten vanhempien tulorakennetta kuvaa etuusriippuvuus: valtaosa äideistä (84 – 95 %) ja isistä (68 – 84 %) on ollut toimeentulotuen piirissä huostaanottoa edeltävänä vuonna. (Heino 2007, 58; Bardy ym. 2012, 68.) Enenevissä määrin puhutaan myös moniongelmaisuudesta ja ongelmien kasautumisesta, jolloin perheessä on monen kaltaista päällekkäistä kuormaa, kuten päihdeongelmaa, psyykkistä ja fyysistä sairastamista, sekä toimeentulovaikeuksia (esim. Heino 2007, 64). Kasautuvien ongelmien kuormittavuudesta kertoo se, että moniongelmaisuuden on todettu olevan perheiden pahoinvointia äärimmillään kuvastavien perhesurmien taustalla (Putkonen & Weizmann-Henelius 2012).

Kaikilla edellä mainituilla syillä on syvälliset vaikutukset lapsuuteen ja lasten hyvinvoinnille. Eriarvoistuminen ja pahoinvoinnin kasautuminen voi johtaa pitkäaikaiseen syrjäytymiskehitykseen ja sukupolvelta toiselle siirtyvien ongelmien lisääntymiseen (Pelkonen ym. 2013, 5), joka puolestaan voi hankaloittaa ongelmiin puuttumista ja lisätä merkittävästi tukitoimien tarvetta.

3 NÄKÖKULMIA TUKEEN JA PUUTTUMISEEN

3.1 HUOLESTA PUUTTUMISEEN

Perheeseen tehtävien interventioiden ja viranomaisten puuttumisen motiivina on useimmiten huoli perheestä ja lapsista. Huolella tarkoitetaan subjektiivista tunnetta, joka työntekijällä syntyy vuorovaikutussuhteessaan lapseen tai lapsen perheeseen. Huolen herääminen tapahtuu vuorovaikutustilanteissa muodostettujen havaintojen sekä kontaktitiedon kautta. (Pyhäjoki & Koskimies 2009, 187.) Havainnot voivat olla hyvin selkeitä merkkejä lapsen kaltoinkohtelusta, kuten näkyviä pahoinpitelyn jälkiä, tai toisaalta häilyviäsiä aavistuksia siitä, että lapsi ei voi hyvin.

Useimmiten huoli koskee esimerkiksi vanhempien jaksamattomuutta, päihteidenkäyttöä tai väkivaltaa perheessä, kuten ilmenee Stakesin (Heino 2007, 42 – 43) lastensuojelun asiakkaista tehdystä selvityksestä. Pienten lasten kohdalla huoli kohdistui erityisesti terveydellisiin tai erityistarpeita koskeviin seikkoihin. Lasten hyvinvointia turvaava lastensuojelulaki (2007/417) ei ota kantaa huolen aiheisiin, kestoon tai laajuuteen määritellesään lasten kanssa työskentelevien työntekijöiden ilmoitusvelvollisuutta, vaan ”kaikki (- - -) ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävässään saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä.” (Lastensuojelulaki 2007/417.) Lastensuojelulaki jättääkin paljon tilaa subjektiiviselle huolelle; kaikki se huoli lapsesta, joka työntekijällä herää, velvoittaa työntekijää pyytämään lastensuojelun arviota huolesta, tilanteesta ja mahdollisista toimenpiteistä, joita on tehtävä, jotta ongelmatilanne saadaan ratkeamaan ja huoli lakkaamaan.

Työntekijän huoleen yksittäisestä lapsesta kytkeytyvät moninaiset kulttuuriset ja historiallisetkin käsitykset siitä, mikä on lapsen hyvä ja millainen perhe on lapselle turvallinen. Huolen pohjana on käsitys ”hyvistä” ja ”tavallisista” perheistä, joiden vastaparina voidaan erottaa problematisoitu perhe (Nätkin & Vuori 2007, 18 – 19; ks. Yesilova 2009, 177 – 190). Problematisoidun perheen kuvaa peilataan ”tavallisen” perheen kuvaa vasten, jolloin tavoitetaan sitä ydintä ja niitä asioita, joistaperheen ja lapsen kohdalla on syytä olla huolissaan. Toisinaan tällainen tiedostamattakin tapahtuva peilaaminen normaaliksi miellettyyn perheeseen voi muodostua haasteelliseksi kulttuuristen erojen vuoksi, jolloin myös huolesta tulee epävarmempaa. Kuinka esimerkiksi suhtautua toisesta kulttuurista olevan 6-vuotiaan lapsen yksinoloon kotona, tai miten huomioidaan

lapsen kuritukseen liittyvät erilaiset kulttuuriset säännöt? Kulttuuristen erojen on todettu voivan vaikuttaa lastensuojelun työntekijöiden tulkintoihin perheestä ja perheen ongelmista; ongelmia nähdään joko liian herkästi, tai toisaalta – ei nähdä. (Brekke 2002; ref. Anis 2008, 48). Väitän, että vastaavia tulkinnallisia haasteita syntyy myös arvioitaessa huolta lapsesta, sillä huolella on aina kulttuurinen pohja.

Huoli perheestä voi johtaa toimenpiteisiin perheen puolesta, mikä tarkoittaa usein ulkopuolisten, perhettä tukevien palveluiden ja viranomaisten puuttumista perheeseen. Avun pyytäminen toiselta viranomaistaholta – esimerkiksi lastensuojelulta – vaatii työntekijältä lapsesta heränneen huolen arviointia. Lasta koskevaa huolta arvioitaessa keskeisiä ovat havainnot, jotka keskittyvät lapseen, vanhemmuuteen ja kotiin (Huhtanen 2004, 48). Huoleen kohdistetut toimenpiteet ennen ja jälkeen vaikuttavat: jo lastensuojelun piirissä olevan perheen osalta huoli on erityyppinen kuin esimerkiksi sellaisen perheen kohdalla, jossa asiat ovat ennen huolen nousemista vaikuttaneet olevan hyvin. Erikssonin & Arnkilin (2009, 25) mukaan huoleen yhdistyykin myös arvio omista toimintamahdollisuuksista; siitä, kuinka hyvin työntekijä kykenee vaikuttamaan huolen aiheisiin. Mitä voimattomammaksi työntekijä kokee itsensä, sitä suuremmaksi huoli kasvaa. Työntekijän huolen arviointia helpottaakseen Eriksson & Arnkil (2009) ovat kehittäneet niin sanotun huolen vyöhykkeistön, joka auttaa työntekijää jäsentämään lasta tai nuorta koskevat huolen aiheensa. Huolen vyöhykkeistö on taulukkomuotoon kuvattu kaavio, johon on luokiteltu huolen asteet. Huolta aiheuttavat tilanteet on luokiteltu pienen huolen tilanteesta harmaaseen vyöhykkeeseen, josta edelleen tullaan suuren huolen tilanteeseen. Pienen huolen tilanteessa huoli ei ole vielä riittävän häiritsevää, jotta toimenpiteisiin ryhdyttäisiin; huoli on lähinnä arvelua ja ihmettelyä, sekä tilanteen lisääntyntä tarkkailua. Huolen harmaalla vyöhykkeellä liikuttaessa työntekijän huoli on jo kohtalaisen suurta, mutta työntekijä on epävarma huolen merkittävyydestä ja pelkää liioittelevansa. Harmaan huolen vyöhyke sijoittuu ehkäisevän lastensuojelun maastoon. Suuren huolen tilanteessa lapsen tai nuoren nähdään olevan selvässä vaarassa, ja työntekijä kokee, että huoleen on selkeästi ja nopeasti reagoitava toimenpitein. Tällöin myös lastensuojeluun voidaan olla yhteydessä. (Eriksson & Arnkil 2009, 24 – 25.)

Puuttuminen perheessä havaittuihin ongelmiin viranomaisten taholta on arkaluontoinen asia sekä perheelle että viranomaisille itselleen. Vaikka väliintulon taustalla on hyvä tahto ja tarkoituksena perheen auttaminen tai tukeminen, puuttuminen ei ole silti ongelmatonta. Perhettä ja kotia on totuttu pitämään yksityisenä alueena, vastakkaisena valtiolle ja julkiselle toiminnalle (Keränen 1995, 31 – 34). Perheessä toteutuvat henkilökohtaiset perhesuhteet, joiden intimitetin säilyttämisellä on

Suomessa pitkät perinteet (ks. Saurama 2002, 32 – 33). On ajateltu, että perheellä on ikään kuin lähtökohtainen oikeus yksityisyyteen, johon on määrä kajota vain tietyissä erityistapauksissa (Yesilova 2009, 196 – 200). Perheeseen ei haluta kohdistaa tarpeetonta kontrollia ja valvontaa, varsinkaan kotona, joka toimii perheen yksityisyyden fyysisenä tilana (Hurtig 2003, 122; ks. Selg 2007). Yksityisyyden merkityksestä kertoo myös sosiaalityön tutkimuksen kentällä (esim. Strandell & Forsberg 2005; Satka 2011) näkynyt huoli lapsuuden ja perhe-elämän siirtymisestä valtiollisen kontrollin ja sääntelyn piiriin.

Lastensuojelu perheongelmiin puuttujana asettuu näin ollen yksityisen ja julkisen jännitteiselle rajalle. Arkaluontoisen lastensuojelusta tekee erityisesti se, että lastensuojelun toimenpiteitä voidaan toteuttaa, vaikka osapuolet sitä vastustaisivatkin. Lastensuojelu profiloituu helposti viimesijaisen lastensuojelutyön kautta, vaikka se kattaa monenlaisen lasten ja lapsiperheiden hyväksi tehtävän toiminnan. (Saurama 2002.) Etenkin mediassa lastensuojelukeskustelu on saanut viime vuosina negatiivisen sävyn (Heino 2014, 4). Kontrollin korostuminen ja lastensuojelun profiloituminen viimesijaisena palveluna puhuu omaa kieltään siitä, miten perheissä lastensuojelun puuttuminen koetaan. Lastensuojelun toimilla voi olla dramaattinen, haavoittavakin vaikutus perheiden elämään, vaikka sen tarkoitus on tehdä tukevaa ja suojelevaa työtä perheessä. Tuen ja kontrollin puolet ovatkin lastensuojelussa samanaikaisesti ja erottamattomasti läsnä. Lastensuojelun toiminta näyttäytyy erilaisena riippuen näkökulmasta. Sosiaalityöntekijän tarkoitus on tarjota tukea ja tarvittaessa suojella lasta, kun puolestaan asiakkaat voivat kokea puuttumisen kontrollin kautta, ei-toivottuna interventiona. (ks. Pösö 2007.) Lastensuojelun interventioissa kontrolli saattaa korostua, sillä lastensuojelu ei aina jätä sanavaltaa vanhemmille. Lisäksi lastensuojeluun liittyy sosiaalityöntekijöiden määrittelyvalta hyvästä ja huonosta vanhemmuudesta. Vanhemmat voivat kyllä (vasta)puheella taistella määrittelyjä vastaan (ks. Juhila 2004), mutta sosiaalityöntekijät tekevät viimeisen määrittelyn päättämällä lastensuojelun asiakkuuden alkamisesta tai päättymisestä (Saurama 2002, 27). Johanna Hiitola (2015) osoittaa tuoreessa väitöskirjatutkimuksessaan lastensuojeluun liittyvän aina ”kunnollisen vanhemmuuden” arvioinnin elementin kaltoinkohtelun arvioinnin lisäksi. Hiitolan (2015) mukaan tahdonvastaisia huostaanottopäätöksiä tehtäessä päätöksiin vaikuttavat myös kulttuuriset käsitykset hyvästä vanhemmuudesta ja perheen peilaaminen näihin käsityksiin. ”Hyvän vanhemmuuden” arviointi onkin vahvasti kiinnittynyt lastensuojelun toimenpiteisiin, jolla on kiistatta vaikutus myös siihen, kuinka vanhemmat lastensuojelun kokevat.

Vaikka lastensuojelun asiakkuus ei läheskään aina merkitse puutteita vanhemmuudessa, voi ulkopuolisten puuttuminen haavoittaa omaa kokemusta vanhemmuudesta. Huonoksi vanhemmaksi tunnustautuminen on kulttuurissamme varsin arkaluontoinen asia ja ”hyvän vanhemmuuden” tarinasta pidetään mahdollisimman pitkään kiinni auttamistyön institutionaalisissa keskusteluissa, joissa oma vanhemmuus monesti joutuu kyseenalaistetuksi (Kulmala & Vanhala 2004). Slembrouck & Hall (2003) ovat tarkastelleet pois kotoa sijoitettujen lasten vanhempien selitysmalleja lasten sijoittamiselle, ja havainneet vanhempien kuvaavan lastensa sijoittamista korostamalla omaa kyvyttömyyttään tai osaamattomuuttaan vanhemmuuteen, mutta välittämistä painottaen (engl. ”caring but not coping”). Kykenemättömyyden korostaminen oli vanhempien tapa taistella leimattua identiteettiä vastaan, sillä kyvyttömyys on hyväksyttävämpää, kuin täydellinen välinpitämättömyys omista lapsista; välinpitämättömyys viittaa omaan valintaan, mutta kyvyttömyydelle yksilö ei välttämättä itse mahda mitään. Perheen ongelmiin puuttuminen vaatiikin erityistä sensitiivisyyttä viranomaiselta joka puuttuu, sillä puututtaessa määritellään paitsi rajaa hyvälle kasvuolosuhteille, myös neuvotellaan ”hyvän vanhemmuuden” kulttuurisista normeista – otetaan kantaa kaikista henkilökohtaisimpiin suhteisiin; perheeseen, lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin.

3.2 VARHAINEN PUUTTUMINEN

Varhaisella puuttumisella tarkoitetaan sekä ennaltaehkäisevää että korjaavaa toimintaa, jonka päämääränä on intervention keinoin suojata ja edistää yksilön tai ryhmien toimintakykyisyyttä. Terminä varhaisella puuttumisella tarkoitetaan yleensä ehkäisevän työn dynaamista, toiminnallista puolta (Törrönen & Vornanen 2004, 175). Yksinkertaisimmillaan varhainen puuttuminen on ongelmien havaitsemista ja niihin puuttumista mahdollisimman varhaisessa vaiheessa (Huhtanen 2004, 43). Varhainen puuttuminen ei siten tarkoita puuttumista tietyssä varhaisessa ikävaiheessa, vaan kyse on puuttumisesta ajoissa. Toimintana varhainen puuttuminen on tuen tarjoamista lapselle ja perheelle, tarvittaessa poikkihallinnollisen (esimerkiksi päivähoido ja lastensuojelu) yhteistyön keinoin. (Törrönen ym. 2004, 175.) Tutkimus on kuitenkin osoittanut, ettei varhaisen puuttumisen käytännöille ole löydettävissä yhtenäistä linjaa, vaan sitä on toteutettu vaihtelevin työtavoin ja monenlaisista lähtökohdista, kuten Mirja Satka (2009) osoittaa (ks. myös Satka 2011).

Varhaisen puuttumisen käsite ilmentui suomalaisen sosiaali- ja kasvatusalan keskusteluun vuosituhanen vaihteessa (Satka 2009, 18; Satka 2011, 61). Käsitepari on sekä tuttu että tuntematon sikäli, että huolimatta käsitteen vahvasta vakiintumisesta käytännön kentälle, varhaista puuttumista koskevaa analyttistä tutkimustietoa on tuotettu Suomessa vähän (esim. Satka 2010, 181).

Varhainen puuttuminen todella on ”tuttua”: sosiaali- ja kasvatustieteen areenoilla käydyssä keskustelussa varhainen puuttuminen pilkahtelee toistuvasti ja sen merkittävyys näkyy painoarvossa, joka sille on annettu kansallisissa kasvatustieteen- ja sosiaalipoliittisissa ohjelmissa. Kaste-ohjelmassa 2012 – 2015 lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluja pyritään tukemaan ”vahvistamalla ehkäiseviä ja varhaisen tuen palveluita” ja ohjelman alueellisissa toimeenpanosuunnitelmissa varhainen puuttuminen on keskeisenä teemana ja tukimuotona (ks. STM 2012:1, 67). Hyvinvointi 2015 – ohjelma, johon on kerätty sosiaalialan pitkän aikavälin kehittämistarpeita, puolestaan määrittelee tavoitteekseen koko maan kattavan, varhaiseen puuttumiseen liittyvien työskentelymenetelmien vakiinnuttamisen sosiaali-, kasvatustieteen- ja terveysalan sektoreille (STM 2007:3, 33). Varhaisen puuttumisen käytäntöjen edistämiseksi Suomessa toimi vuosina 2001 - 2004 sosiaali- ja terveysministeriön koordinoima Varpu-hanke, jonka työtä jatkoi vuodesta 2008 sosiaali- ja terveysministeriön asettama Varpu-verkosto (VARPU 2005; STM 064:00/2008). Myös lastensuojelulaissa varhainen puuttuminen määritellään lastensuojelun keskeiseksi periaatteeksi ja vuonna 2015 voimaan astunut sosiaalihuoltolain muutos antaa entistä enemmän painoarvoa varhaisille, ennaltaehkäiseville tukitoimille (Lastensuojelulaki 2007/417; Sosiaalihuoltolaki 2014/1301).

Varhainen puuttuminen on myös kansainvälisesti laajalle levinnyt toimintamalli ja -strategia. Satkan (2010, 182) mukaan suomalaisen varhaisen puuttumisen leviämisen vaiheet vastaavat Britanniassa tapahtuneen *early intervention* - nimellä kulkeneen toiminnan vaiheita. Britanniassa varhaisen puuttumisen ohjelmia käynnistettiin samanaikaisesti kun muita lasten ja nuorten hyvinvointipalveluita ajettiin alas. Perusteena oli niukkojen taloudellisten resurssien kohdentuminen paremmin niille, jotka apua tarvitsevat. (Pithouse 2008; Satka 2010, 182.) Myös Suomessa varhaisen puuttumisen eetoksen nousu on liitettävissä hyvinvointipalveluiden muutokseen ja etenkin lasten, nuorten ja lapsiperheiden ehkäisevien palveluiden vähentymiseen 1990-luvun kustannussäästöjen myötä. Ehkäisevien palveluiden joukosta kuihtuivat muun muassa ehkäisevä neuvolatoiminta, sekä koulujen oppilashuolto. (Satka 2010, 183.) Varhainen puuttuminen on nähty universalistisen hyvinvointipolitiikan mallista pois liukumisena, kohti kohdennettujen riskien torjumiseen. Taustalla pidetään pyrkimystä mahdollisimman kustannustehokkaaseen hyvinvointipolitiikkaan nopeiden ja kontrolloivien toimenpiteiden avulla. Varhainen puuttuminen kytketään näissä arvioissa uudenlaiseen ajatteluun, jossa ennaltaehkäisyn sijaan keskitytään riskeihin ja pyritään kansalaisten valvontaan. (ks. Pithouse 2008; Satka 2010, 203 – 2012.) Kontrolli koskee myös lapsia ja lapsuutta; jopa niin laajasti, että voidaan puhua lapsuuden institutionalisoinnin uudesta vaiheesta (Forsberg & Strandell 2005, 620). Varhainen puuttuminen

ymmärretään näin ollen riskipolitiikan ”lapseksi” – lasten, nuorten ja perheiden hallinnan välineeksi.

Varhaista puuttumista koskeva suomalainen ja kansainvälinen tutkimus keskittyykin nostamaan esiin varhaiseen puuttumiseen liittyviä huolenaiheita. Tutkimuksessa on muun muassa kiinnitetty huomiota varhaisen puuttumisen toimintamallien moninaisuuteen ja yhtenäisten periaatteiden sekä suuntaviivojen puuttumiseen (Pithouse 2008, 1538; Satka 2010, 201 – 203). Varhainen puuttuminen on asetettu osin epäilyttävään valoon liitettäessä se osaksi uudenlaista lapsia ja nuoria koskevaa hallinnointitapaa, joka perustuu riskien tunnistamiseen ja kontrolloiville toimintatavoille riskien eliminoinemiseksi (ks. Harrikari 2008, 260). Esiin on nostettu myös huoli puuttumiskäytäntöjen muuttumisesta suuntaan, jossa faktojen sijaan puuttumista oikeutettaisiin aikuisten ja viranomaisten kokemalla huolipuheella (ks. Satka 2010, 216; vrt. Määttä 2007, 54). Kriittisimmissä näkemyksissä varhainen puuttuminen nähdään ”ylhäältä alaspäin” tapahtuvana toimintana, jossa viranomaiset toimivat asiantuntijoina, joilla on oikea tieto, ja asiakkaat puolestaan tietoa tarvitsevinä toimijoina (ks. Mercieca & Mercieca 2013, 849). Yhdeksi mahdollisista ongelmista nähdään myös ”varhaisesti puuttuvien” viranomaisten valta määritellä tietyt asiakkaat tietynlaisten ongelmien kantajiksi, jolloin muiden – esimerkiksi lapsen vanhempien – ääntä ei oteta ongelmanmäärittelyyn mukaan (Mercieca ym. 2013). Varhaista puuttumista koskeva tutkimustieto on siis toistaiseksi varsin niukkaa, keskittyen ennemmin varhaiseen puuttumiseen liittyviin ongelma-kohtiin.

3.3 LASTENSUOJELUN PUUTTUMINEN – VARHAISTA VAI MYÖHÄISTÄ?

Lastensuojelu on lakiin kirjattua toimintaa, jonka tarkoitus on taata kaikille lapsille turvalliset kasvuolosuhteet ja varmistaa, että tasapainoisen ja monipuolisen kehitysympäristön edellytykset täyttyvät (Bardy 2009b, 39). Tarja Heino (2009, 198) erottaa toisistaan lasten suojelemisen ja lastensuojelun käsitteet. Lasten suojelu on yleistä, aikuisille ja vanhemmille kuuluvaa vastuunottoa lapsista ja heidän hyvinvoinnista, kun taas lastensuojelu terminä viittaa sosiaalitoimelle osoitettuun julkisen vallan tehtävään (Heino 2009, 198). Kuitenkin Marjatta Bardy (2009b) käyttää lastensuojelun käsitettä viittaamaan myös laajempaan, lasten suojelemiseen ja hyvinvoinnin tukemiseen tähtäävään yhteiskunnalliseen toimintaan. Lastensuojelu keskittyy Bardyn (emt., 39) mukaan yleiseen ja erityiseen, sillä sen alaan kuuluu huolehtia lasten ja lapsiperheiden hyvinvoinnista yleisesti mutta myös yksilöllisesti. ”Yleisellä” Bardy (emt., 39) tarkoittaa ennaltaehkäiseviä universaaleja peruspalveluita. Yksilöllisesti lastensuojelu puolestaan toimii

perheiden ongelmiin puuttumalla ja niihin tukea tarjoamalla. Lastensuojelu onkin jaettavissa perinteisen jaottelun mukaan hyvinvointia painottavaan ja suojeluun pyrkivään lastensuojeluun. Suojeluun pyrkivä lastensuojelun toiminta keskittyy riskien ja ongelmatilanteiden poistamiseen lapsen elämästä, kun puolestaan hyvinvointia painottavassa lastensuojelussa keskitytään suojelun lisäksi lasten ja perheiden hyvinvointia laajemmin edistävään toimintaan. Suomessa ja muissa pohjoismaissa on korostunut hyvinvointipainotteinen profiili, mikä on tarkoittanut sitä, että perheisiin on investoitu kattavalla perhe- ja sosiaalipalvelujärjestelmällä. (Pösö 2007, 72 – 75; Sipilä & Österbacka 2013, 35.) Lastensuojelun ala vaikuttaa kuitenkin olevan keskellä muutosta, jota käsittelen jäljempänä.

Sosiaalisten ongelmien ehkäisyä ja hoitamista yhteiskunnassa voidaan tarkastella jatkumona, jossa ongelmiin on mahdollista puuttua usealla eri tasolla. Puhutaan prevention tasoista, joista jokaisella pyritään ongelmien ehkäisyyn ja hoitamiseen kyseiseen tasoon sopivin menetelmin ja keinoin. Primaaripreventio tarkoittaa toimintaa, jossa sosiaalisia ongelmia pyritään ehkäisemään kaikille tarkoitetuilla peruspalveluilla, kuten terveydenhuollon, päivähoidon, lastenneuvolan tai nuorisotyön palveluilla. Primaariprevention palvelut tukevat lapsia ja perheitä arjessa ja lisäävät siten hyvinvointia ja toimintakykyä. Lastensuojelun näkökulmasta kyse on ehkäisevän lastensuojelutyön palveluista; lapsen kasvun ja vanhemmuuden tukemisesta niin, ettei perhe ole vielä lastensuojelun asiakkaana. Toisaalta peruspalveluista esimerkiksi päivähoitoa voidaan käyttää myös lastensuojelun avohuollon tukitoimena. Sekundaariprevention tasolla tunnistetaan ja määritellään yksilökohtainen riski, sekä vastataan siihen vähentämällä riskitekijöitä tarjoten tarvittavia palveluita. Sekundaaripreventiontasolla alkaa tyypillisesti lapsi- ja perhekohtainen lastensuojelu lastensuojeluprosesseineen. Tertiaariprevention tasolla puututaan jo syntyneeseen ongelmaan ja pyritään hoitamaan ongelmia, vähentämään aiheutuneita vahinkoja, sekä palauttamaan toimintakykyä. (Sipilä ym. 2013, 14 – 16; Törrönen & Vornanen 2004, 159.) Institutionaalinen lastensuojelu viimesijaisine prosesseineen, kuten huostaanottoineen, sijoittuu tertiaariprevention maastoon. Lasten suojelemisen ala on siten erittäin laaja, sillä se ulottuu jokaiselle prevention tasolle – ennaltaehkäisystä viimesijaiseen (ks. Bardy 2009b, 39).

Prevention tasojen rinnalla lastensuojelun toimintaa voidaan kuvata myös Sirkka Rousua ja Tupu Holmaa (1999, 40 – 58) mukaillen palvelupolkuina. Palvelupolut tekevät lastensuojelun toiminnan näkyväksi ja esittelevät lastensuojelun asiakkuusprosesseja. Rousun ym. (1999) kuvaamalla palvelupoluilla toteutetaan erityyppisiä lastensuojelun toimia, ja palveluvalikoima on poluilla hieman erilainen. Myös lastensuojelun velvoitteet poluilla ovat erilaisia. Palvelupolut ovat

ehkäisevän tuen polku, kuntouttavan tuen polku, sekä sijoitukseen johtava polku. *Ehkäisevän tuen polulla* lapsi ei ole lastensuojelulain tarkoittaman lastensuojelun asiakkaana, mutta hänen kehityksensä vaatii erityistä huomiota ja tukitoimia. Ehkäisevän tuen polun toimijoita ovat muun muassa neuvolan, päivähoidon, koulun ja nuorisotoimen työntekijät. Ehkäisevästä lastensuojelusta merkittävä osa toteutuu siten kunnan peruspalveluissa ja Rousua ym. (1999, 43) mukaillen ”lapsen arjen areenoilla”. *Kuntouttavan tuen palvelupolulla* lapsen arvioidaan tarvitsevan lastensuojelun tukitoimia ja palveluita. Lastensuojelun asiakkuus alkaa, ja lasta ja perhettä tuetaan avohuollon tukitoimin, joissa toimijoina voi olla sekä peruspalveluita, että lapselle räätälöityjä erityisen tuen palveluita. (Rousu ym. 1999, 35 – 45.) Lastensuojelun avohuollon tukitoimena perhettä voidaan esimerkiksi ohjata aloittamaan päivähoito lapselle. Viimeisellä, *sijoitukseen johtavalla palvelupolulla* avohuollon tukitoimet näyttäytyvät riittämättöminä ja lapsen tarpeet edellyttävät sijaishuollon järjestämistä lapselle. Tällöin lastensuojelun työskentelyssä siirrytään etsimään lapselle sopivaa sijaishuoltopaikkaa. Lisäksi lapselle järjestetään tai jatketaan aiempia tukitoimia perus- ja erityispalveluissa. Sijoitukseen johtavalle polulle siirrytään vain, mikäli lapsen kasvun ja kehityksen katsotaan lastensuojelulain 40 § mukaisesti vakavasti vaarantuneen. (Rousu ym. 1999, 53 – 54; Lastensuojelulaki 2007/417.)

Lastensuojelun paikka puuttumisen kentällä vaikuttaa olevan muuttumassa. Lastensuojelun asiakasmäärät ovat kymmenessä vuodessa kaksinkertaistuneet ja vuosittain uusien lastensuojelun avohuoltoon tulleiden asiakkaiden määrä on kasvanut. Etenkin lastensuojelun avohuollossa olevien asiakkaiden määrä on lisääntynyt. (Pösö 2011, 118 – 121; Heino 2009, 199.) Pelkästään sosiaalisten ongelmien lisääntymisellä ei ole mahdollista selittää lastensuojelun roolin kasvua perheongelmiin puuttujana, vaan tulokset kertovat laajemmin palvelurakenteiden ja lastensuojelun käytäntöjen muutoksesta (ks. Sipilä 2013, 27; Pösö 2011; Pösö 2010). Lastensuojelun kentällä on tapahtunut rakenteellista uudistumista, joka osaltaan selittää asiakasmäärien kasvua. Lastensuojelun ilmoituskynnystä alennettiin uuden lastensuojelulain myötä vuonna 2007 ja ilmoitusvelvollisten määrää lisättiin. Kriteerit lastensuojelun tarpeelle tai lastensuojeluilmoitukselle ovat uudessa lastensuojelulaissa varsin väljät ja yleiset: lastensuojelun tarvetta arvioitaessa on arvioitava ”lapsen etua” ja lastensuojelun on ”pyrittävä ehkäisemään lapsen ja perheen ongelmia, sekä puuttumaan riittävän varhain havaittuihin ongelmiin”. Myöskään lastensuojeluilmoituksen tekemistä ei ole eritellysti ohjeistettu; ilmoitusvelvollisuus täyttyy, mikäli työntekijä saa työssään tietää lapsesta, jonka ”hoidon tai huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttävät tarpeen selvittämistä”. (Lastensuojelulaki 2007/417.) Ilmoituskäytäntöjen muutosten

lisäksi varhaisen puuttumisen lisääntyminen ja verkostoyhteistyö ovat kasvattaneet lastensuojeluasiakkaiden määrää (Heino 2009, 200).

Kuten Jorma Sipilä (2013, 31) toteaa, perheiden ongelmia on hoidettu peruspalvelujen sijaan entistä enemmän viimesijaisissa palveluissa, eli kunnallisen lastensuojelun palveluissa. Perheiden tilanteita hoidetaan toisinaan lastensuojelun palveluissa, vaikka asiat eivät luonteensa puolesta varsinaisesti lastensuojeluun kuuluisikaan (Pösö 2010, 332). Tilanteissa on kyse pienimuotoisista palvelutarpeista, joille ei kuitenkaan ole löytynyt peruspalveluista riittävää varhaista tukea tai muita vastaavia palveluja. (Ks. myös Alhanen 2014, 40 – 41.) Rousun ym. (1999) palvelupolkuja mukaillen, lastensuojelun toiminta on ulottunut siis varsin laajasti kuntouttavan ja myös ehkäisevän palvelupolun alueille. 1.4.2015 voimaan astuneiden sosiaalihuoltolakiin tehtyjen muutosten myötä lapsiperheiden palvelujärjestelmä ja lastensuojelu ovat kuitenkin uudistumassa ja muutoksen alla. Uudistetun sosiaalihuoltolain myötä pyritään lisäämään perheiden mahdollisuutta ennaltaehkäiseviin tukitoimiin ilman lastensuojelun asiakkuutta. Tarkoituksena on tarjota perheille varhaista tukea ongelmia ennakkoivasti ja ehkäisevästi, jolloin tarve lastensuojelullisille tukitoimille vähenee. (ks. Sosiaalihuoltolaki 2014/1301.)

3.4 PÄIVÄHOITO LASTENSUOJELUN TUKITOIMENA

Päivähoidolla on ollut lastensuojelullinen painotus jo varhain julkisen lastentarhatoiminnan alkaessa Suomessa vuonna 1888 (Hiilamo 2005, 59). Myös hallinnollisesti lasten päivähoito säilyi pitkään kuntien sosiaalitoimen alaisena palveluna, joka kuvastaa päivähoidon ymmärtämistä yhtenä lapsiperheiden sosiaalipalveluista. Vuodesta 2003 alkaen kunnat ovat kuitenkin saaneet luvan päättää vapaasti, minkä toimielimen alaisuuteen päivähoito kuuluu. Sosiaalitoimen lisäksi päivähoitoa järjestetäänkin nykyisin muun muassa opetustoimessa, ja vähäisissä määrin muissa toimielimissä. (Petäjäniemi & Pokki 2010, 18 – 19.) Vaikka päivähoidon painotus hallinnollisesti on osassa kunnista siirretty kasvatuksellisempaan suuntaan, päivähoidon rooli ehkäisevän lastensuojelun yhtenä toimijana sekä avohuollon tukitoimena on säilynyt (ks. Rätty 2010, 4 – 5).

Päivähoidon kenttä onkin yksi merkittävistä lastensuojelun ehkäisevälle palvelupolulle asettuvista lapsiperheiden peruspalveluista. Vaikka päivähoidon ensisijainen tehtävä on kasvatuksellinen, päivähoidon yhteiskunnalliset tehtävät ovat huomattavasti laajemmat kuin pelkistetysti lasten kasvuun ja kehitykseen liittyvät. Päiväkotitasaavuttaa kotitaustasta aiheutuvaa eriarvoisuutta ehkäisten siten syrjäytymistä, ja edesauttaa lasten myöhempää kiinnittymistä elämänhallintaa ylläpitäviin

yhteiskunnan osajärjestelmiin. Päivähoidolla on myös keskeinen rooli vanhemmuuden tukemisessa. Nyky-yhteiskunnassa kasvatustietous ei välttämättä siirry luontevasti sukupolvelta toiselle, joten monet vanhemmat saattavat tarvita ulkopuolista tukea kasvatustehtävässään. (Hämäläinen 2001, 47 – 48.) Päiväkoti on luonteva, päivittäinen paikka vanhemmuuden kysymysten käsittelyyn ja vanhempien tukemiseen. Päivähoito voi myös toimia lapsia ja perhettä tukevana palveluna erilaisissa elämän kriisitilanteissa vähentämällä vanhempien kuormitusta silloin, kun vanhempien omat voimavarat ovat syystä tai toisesta vähäiset. (Rousu ym. 1999, 43; Huhtanen 2004, 45).

Päivähoitoa käytetään paljon lastensuojelun avohuollon tukitoimena, sillä päiväkodissa on hyvin vaikutusmahdollisuuksia perheiden tilanteen tukemiseksi. Uudistettu sosiaalihuoltolaki (2014/1301) painottaa entistä enemmän monialaisen yhteistyön merkitystä perheen tukemisessa. Päivähoidossa lapsi saa ruokaa, turvallisia ihmissuhteita ja tasapainoisen kasvuympäristön suureksi osaksi päivää. Vanhemmat puolestaan saavat päivähoidosta kasvatuksellisia neuvoja ja opastusta arjen tilanteisiin. (Junttila 2004, 15.) Vaikka päivähoidolla voi olla varsin merkittäväkin rooli perheiden tukemisessa, muun muassa Onnismaa (1999) painottaa, että päivähoidon tuen tulisi toteutua pääosin päiväkodin perustehtävien kautta ja verkostoitumalla muiden toimijoiden kanssa. Onnismaan (1999) näkemys on, ettei päiväkodin auttamistehtävien kenttää ole syytä laajentaa. Auttamisen rajat, sekä työnjako muiden toimijoiden kanssa tulisi säilyttää selkeänä (Onnismaa 1999).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 TUTKIMUSTEHTÄVÄT JA TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tutkielmassani tarkastelen perheen ongelmiin puuttumista päiväkodin kontekstissa. Käytän yleistä nimitystä ”puuttuminen”, jolla haluan kohdentaa huomion sekä varhaiseen puuttumiseen, että puuttumiseen yleensä. Olen kiinnostunut siitä, millaisia perheongelmia päiväkodin työntekijät työssään kohtaavat ja miten perheen ongelmat näyttäytyvät päiväkodissa – ensisijaisesti kasvatus- ja hoivatehtävää toteuttavassa instituutiossa. Lisäksi olen halunnut selvittää lastensuojelun ja päivähoidon paikkoja puuttumisen prosessissa; milloin ja miten päivähoidosta puututaan perheen ongelmiin, ja missä kohtaa puolestaan lastensuojelu toimii puuttujana tai päivähoidosta ollaan yhteydessä lastensuojeluun. Nostan esiin myös mahdollisia haasteita ja ongelmakohtia perheen ongelmiin puuttumisessa.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

1. Millaisina perheiden ongelmat näyttäytyvät päiväkodin työntekijöiden näkökulmasta ja miten niihin puututaan?
2. Millaisiksi jäsentyvät päiväkodin ja lastensuojelun roolit perheen ongelmiin puuttujina?

Tutkimuskysymyksiini lähdän hakemaan vastauksia ymmärtäen todellisuutta kriittisen realismin kautta. Raatikainen (2004, 15) erottaa ihmistieteistä kolme tieteenfilosofista pääsuuntausta, jotka ymmärtävät tiedon ja todellisuuden eri tavoin. Pääsuuntausten alta löytyy edelleen ajattelusuuntauksia vaihtelevin painotuksin, joita en kuitenkaan tässä tarkemmin käsittele. Positivistista suuntausta luonnehtii tiukka empirismi ja näkemys, jonka mukaan vain tieteellisesti todennettava tieto on merkityksellistä. Relativistiset suuntaukset korostavat tiedon suhteellisuutta ja ymmärtävät todellisuuden rakentuvan sosiaalisissa suhteissa ja rakenteissa. Relativistisen näkemyksen mukaan todellisuus rakentuu sosiaalisissa suhteissa ja ihmismielessä, ja jyrkimmillään kiistetään merkitysjärjestelmien (kieli, käsitejärjestelmät, kulttuuri) ulkopuolisen todellisuuden olemassaolo. Realismi, johon itse tutkielmassani kiinnityn, olettaa todeksi sekä aistein havaittavat, että ei-havaittavat teoreettiset oliot. Realistisen näkemyksen mukaan todellisuus on siis olemassa ihmismielestä riippumatta, ja tätä todellisuutta tiede pyrkii mahdollisimman tarkasti kuvaamaan. (Raatikainen 2004, 15 – 71.)

Realismista esiintyy tieteenfilosofiassa monia erilaisia muotoja (emt., 71). Tutkielmassani teoreettinen viitekehys rakentuu kriittisen realismin mukaan. Kriittisessä realismissa todellisuudella hahmotetaan olevan kerrostunut luonne. Maailman ymmärretään koostuvan kolmesta alasta: reaalisesta (*real*), aktuaalisesta (*actual*) ja empiirisestä (*empirical*). Reaalinen ala viittaa siihen ulkoiseen maailmaan, joka on olemassa havaitsemisesta riippumatta. Aktuaalisella alalla tarkoitetaan tapahtumia, jotka reaalisen alan mekanismit laukaisevat. Nämä tapahtumat voivat olla ihmisaistein havaittavissa tai ne voivat jäädä havaitsematta. Empiirisellä alalla voidaan puolestaan havaita, kokea ja rakentaa teorioita. Empiirinen ala on havaintoihin ja kokemuksiin kytkeytyvää. Empiiriset havainnot vastaavat harvoin reaalista todellisuutta ja kriittisessä realismissa ajatellaankin, että todellisuudesta voidaan tehdä tulkintoja, jotka voivat olla myös osin virheellisiä. (Bhaskar 1986; ref. Pekkarinen & Tapola-Haapala 2009, 187 – 188.) Kriittinen realismi siis hylkää tieteesen perinteisesti liitetyn varman tiedon ihanteen ja tunnustaa tieteen erehtyväisyyden ja rajallisuuden. Erehtyväisyyden tunnustaminen ei kuitenkaan tarkoita tieteellisten teorioiden merkityksettömyyttä – päinvastoin; tiede ja tieteen teoriat ovat vakavasti otettavia yrityksiä kuvata ja selittää todellisuutta. Maltillisen kriittisen realismin mukaan tiede voi erehtyä, mutta se voi myös oppia virheistään ja korjata itseään ja parhaassa tapauksessa tiede voi ”lähestyä totuutta”. (Raatikainen 2004, 72 – 73.) Sosiaalinen tapahtuu kriittisen realismin mukaan avoimessa järjestelmässä, jossa tapahtumat ja muutokset ovat ennustamattomia. Näin ollen tieteen tehtävänä on ennemminkin tehdä erilaiset tendenssit ja olemisen tavat perustellusti näkyviksi, kuin esimerkiksi laatia tarkkoja ennusteita. (Pekkarinen ym. 2009, 189.) Olemisen tavat voivat tarkoittaa esimerkiksi ihmisten erilaisia tulkintoja reaalimaailman tilanteista. Kriittinen realismi soveltuu hyvin ihmistieteisiin, sillä se on varsin salliva kanta, joka sallii sekä materiaaliset, että ideaaliset oliot ja tapahtumat. Kriittisen realismin mukaan on siis mahdollista tutkia sekä tapahtumia ja rakenteita, että esimerkiksi uskomuksia, arvoja ja tunteita. (Raatikainen 2004, 82 – 83.)

Suomalaisessa sosiaalityön tutkimuksessa on vaikuttanut vahvasti konstruktionistinen paradigma. Sosiaalityön tutkimuksessa on kuitenkin tärkeää esittää myös vaihtoehtoisia tapoja ymmärtää todellisuuden kysymyksiä. Kriittisen realismin anti sosiaalityölle on etenkin sen todellisuuden kiistattomuutta korostavassa lähtökohdassa. Sosiaaliset ongelmat eivät ole kriittisen realismin mukaan vain sosiaalisesti rakentuneita konstruktioita, vaan todellisia ilmiöitä. Näitä ilmiöitä tutkimalla ja näkyväksi tuomalla mahdollistetaan ongelmien ehkäiseminen, korjaaminen ja poistaminen. Vaikka kriittisen realismin mukaan ilmiöihin suhtaudutaan todellisina, se ei silti kiellä erilaisten tulkintojen mahdollisuutta. Ihmiset voivat siis tulkita todellisia ilmiöitä omasta määrittelytodellisuudestaan käsin, mikä osoittaa arkisen olemassaolon moniulotteisen luonteen.

Tässä kohdin kriittinen realismi lähestyy myös konstruktionistista ajattelua. Ero konstruktionismiin syntyy kuitenkin erilaisesta ymmärryksestä koskien todellisuuden olemassaoloa ja luonnetta. (Pekkarinen ym. 2009, 190 – 192.) Omassa tutkielmassani sitoudun kriittiseen realismiin edellä kirjoitetun mukaisesti. Tulkitsen perheiden ongelmia todellisina ilmiöinä, jotka näyttäytyvät päiväkodissa tietyllä tavalla. Päiväkodin työntekijöiden kuvaamaan suhtaudun työntekijöiden tulkintana kyseisistä ilmiöistä, jotka kuitenkin tarjoavat paljon tietoa varsinaisesta ilmiöstä.

4.2 TUTKIMUSAINEISTO JA AINEISTONKERUU

Tutkielmani aineisto koostuu yhteensä yhdeksän päivähoidon työntekijän, eli lastentarhanopettajien ja lastenhoitajien asiantuntijahaastatteluista, jotka toteutin ryhmämuotoisena. Asiantuntijahaastatteluilla tarkoitetaan tilannetta, jossa haastateltavilta pyritään hankkimaan tietoa tutkittavasta ilmiöstä tai prosesseista. Kiinnostuksen kohteena on se todenperäinen tieto, jota haastateltavilla oletetaan ilmiöstä tai asioista olevan, ei asiantuntija sinänsä. Asiantuntijahaastatteluilla irtaannutaan yhteiskuntatieteissä tyypillisestä konstruktionistisesta tavasta ymmärtää laadullisia haastatteluaineistoja vuorovaikutuksellisin prosesseina, ja suhtaudutaan haastattelujen tuottamaan aineistoon tietona, jolla voidaan saavuttaa mahdollisimman todenperäinen kuvaus jostakin ainutkertaisesta ilmiöstä. On kuitenkin syytä korostaa, että aineiston faktuaalisella luennalla ei tarkoiteta naiivin realistista tapaa ymmärtää aineisto suoraan todellisuuden kuvaajana. Lähtökohtana myös asiantuntijahaastatteluissa on, että haastattelutieto tuotetaan vuorovaikutuksessa, jolloin erilaiset ihmisten väliset jännitteet ja suhteet voivat vaikuttaa haastatteluaineiston tuottamaan tietoon. Vuorovaikutusta ei kuitenkaan lähestytä virheiden tuottajana, vaan sen ymmärretään kuuluvan pysyvästi haastatteluaineiston ominaisluonteeseen. (Alastalo & Åkerman 2010, 373 – 377.)

Haastattelut tein keskikokoisen eteläsuomalaisen kaupungin päiväkodeissa valiten päiväkodit sattumanvaraisesti, mutta sijainniltaan eri alueilta. Haastateltavien joukossa oli sekä lastentarhanopettajia että lastenhoitajia. En nähnyt itse tärkeäksi eritellä haastateltavien ammatillista taustaa, sillä kaikki tekivät samoja työtehtäviä ja lähtökohtanani oli tavoittaa yleisesti päivähoidon ja varhaiskasvatuksen näkökulmia perheiden ongelmiin puuttumiseen. Myös työntekijöiden työkokemus vaihteli paljon: lyhin työkokemus oli päivähoidon sijaisella, joka oli työskennellyt vasta muutaman kuukauden, kun puolestaan pisimmillään työntekijöillä oli työkokemusta yli kolmekymmentä vuotta. Koen, että työntekijöiden vaihteleva tausta ja työkokemus rikastutti aineistoa ja toi eri näkökulmia aiheeseen. Jatkossa käytän haastatteluihin osallistuneista

lastentarhanopettajista ja lastenhoitajista yhteistä nimitystä ”päiväkodin/päivähoidon työntekijät” korostamatta kumpaakaan ammattiryhmää (lastentarhanopettajia tai lastenhoitajia) ja suuntaamalla katseen ennemmin siihen, mitä haastateltavat kertovat tutkimusaiheesta.

Haastattelujen tekoon lähdin hakemalla tutkimuslupaa syyskuussa 2013. Tutkimusluvan saamisen jälkeen lokakuussa otin yhteyttä puhelimitse päiväkotien johtajiin, ja kysyin mahdollisuutta ryhmähaastattelujen toteuttamiseen päiväkodeissa. Haastattelujen ajankohta sovittiin johtajien kanssa ja haastatteluihin osallistuivat työntekijät, joilla oli halukkuutta osallistua tutkimukseen, sekä jotka sattuiivat olemaan kyseisenä ajankohtana töissä. Ennen haastattelutuokioita lähetin haastateltaville sähköpostitse lyhyen informatiivisen kirjeen haastattelusta sekä haastattelussa keskusteltavista teemoista (liite 1). Kirjeessä kuvailin teemat yleisesti, mutta haastattelijan ominaisuudessa olin itse varautunut haastatteluun tarkemmalla kysymyslistalla (liite 2). Haastattelut toteutin kahden viikon aikana marraskuussa 2013 puolistrukturoiduin teemahaastatteluin. Teemahaastattelu on laadullisen tutkimuksen aineistonkeruumuoto, jossa haastattelun runko on sidottu tiettyihin teemoihin, mutta jossa myös vapaamuotoisuudelle on jätetty sijaa. Kysymysten muoto on kaikille haastateltaville sama, mutta tutkija voi vaihdella kysymysten järjestystä tai puolestaan kysyä tarkentavia kysymyksiä haastattelun kulun mukaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 47.) Omissa haastatteluissani haastattelujen runko koostui neljästä pääteemasta: perheiden ongelmat, ongelmiin puuttuminen, yhteydenotot lastensuojeluun, sekä asenteet ja tunteet puuttumista kohtaan. Jokaisessa ryhmähaastattelussa keskustelin kaikista neljästä teemasta, vaikka painotus vaihteli ryhmäkohtaisesti sen suhteen, mistä teemoista tai asioista puhuttiin eniten.

Haastatteluihin osallistui kolme ryhmää, joista jokaiseen ryhmähaastatteluun osallistui aina kolme työntekijää. Keskimäärin haastattelutuokiot kestivät hieman yli tunnin. Päiväkotitoiminta – haastateltavien työpaikka – aiheutti erityisiä rajoituksia aineistonkeruuseen. Rajoitukset liittyivät sekä ryhmien kokoon, että käytettävissä olevaan aikaan; tekijöihin, joilla oli suora vaikutus aineiston kokoon ja laajuuteen. Laadullisessa tutkimuksessa aineiston koko ei kuitenkaan määritä tutkimuksen onnistumista, vaan asiaa on aina arvioitava tapauskohtaisesti (Eskola & Suoranta 2005, 61 – 62). Esimerkiksi se, halutaanko aineiston avulla kuvata yhtenäisyyksiä vai eroja, määrittää myös aineiston kokoa – eroavaisuuksia tavoitellessa suurempi aineiston koko on perustellumpi, yhteneväisyyksien tutkimiseen käy hyvin pienempikin aineisto (Tuomi & Sarajarvi 2013, 90). Omassa tutkimuksessani nimenomaan yhtäläisyydet ovat olleet eroavaisuuksia merkittävämpiä. Ryhmien koko jäi suhteellisen pieneksi, sillä päiväkodeissa oli hankala järjestää kovin monen työntekijän kesken haastattelutilannetta. Ollessani yhteydessä päiväkodin johtajiin esitin toiveena

järjestää haastatteluita 4-5 työntekijälle. Kahdesta päiväkodista kolme työntekijää suostuivat haastatteluun, ja yhdestä päiväkodista haastateltavaksi oli suostunut neljä työntekijää, joista kuitenkin yksi työntekijä oli sairaana haastattelupäivänä. Ryhmät jäivät siis varsin homogeenisiksi rakenteeltaan. Pieni ryhmäkoko vaikuttaa luonnollisesti siihen, millaista aineistoa saadaan. Toisaalta menetetään joitakin ryhmähaastattelun ominaisuuksia ja hyötyjä, mutta pienet ryhmät voivat myös tarjota syvällistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. Pienessä ryhmässä yksittäinen haastateltava saa enemmän puheaikaa, ja tarjoutuu mahdollisuus reflektoida muiden puhetta, sekä rakentaa yhteisiä johtopäätöksiä aiheista. (Finch & Lewis 2007, 193; Lewis 2007, 93.) Omassa tutkimuksessani pieni ryhmäkoko saattoi vaikuttaa siihen, että haastattelutilaisuudet muodostuivat varsin luonnollisiksi keskustelutilaisuuksiksi, joissa haastateltavien reflektiolle ja omille johtopäätöksille jäi tilaa. Eräs haastateltava totesikin ymmärtävänsä asiaa uudella tavalla, kun on sen saanut puhua ääneen. Suuremmalla ryhmäkoolla olisi todennäköisesti saavutettu toisenlainen haastattelutilanne omine etuineen ja haittapuolineen. Toisena aineistoon vaikuttavana tekijänä oli aika. Kaikissa päiväkodeissa ei ollut mahdollisuutta järjestää kovin pitkää haastattelutuokiota, ja halusinkin kunnioittaa haastateltavien toivetta pitää haastattelut tietyn pituisina. Haastattelut olivatkin pääosin hieman yli tunnin mittaisia. Koska ryhmät olivat pieniä, hieman yli tunnin mittainen haastattelu aika tuntui sopivalta. Isompien ryhmien kohdalla haastattelu aikaakin olisi ollut syytä pidentää.

Ryhmähaastatteluja on perinteisesti hyödynnetty muun muassa ideoinnissa, mielipidekartoituksissa, markkinoinnin tutkimuksissa ja kulttuuristen kategorioiden tutkimuksessa (Valtonen 2009, 225 – 228). Omassa tutkimuksessani koin ryhmähaastattelun sopivaksi aineistonkeruumenetelmäksi, sillä sen avulla voidaan saada tietoa haastateltavien sosiaalisesta ympäristöstä sekä yhteisistä mielipiteistä ja kannanotoista tiettyä ilmiötä kohtaan. Ryhmässä tuotettu tieto on erityistä dataa; vaikka joissakin tapauksissa ryhmä saattaa estää henkilöitä puhumasta tietyistä teemoista (ks. Valtonen 2009, 224), ryhmä voi myös rohkaista tuomaan näkökantoja esiin ja vähentää esimerkiksi tarvetta miellyttää haastattelijaa. Toteuttamalla haastattelut ryhmähaastatteluina sain mahdollisesti jonkin verran ylitettyä asiantuntijahaastatteluille tyypillistä ”ammattisuusmuurin” rajaa. Ammatillisuusmuurilla Alastalo & Åkerman (2010, 384) tarkoittavat esimerkiksi viranhaltijoiden tapaa tuottaa kuvaa siitä, että asiat etenevät siten, kuin niiden yleisten menettelytapojen mukaan tulisi edetä. Näin voi käydä etenkin tapauksissa, jolloin viranhaltijoiden toimintaa määrittää vahva ohjesäännöstö tai ammatillinen etiikka. Ryhmähaastattelut saattoivat näin ollen rentouttaa tilannetta ja haastaa pohtimaan yhteisesti myös aiheeseen liittyviä ongelmakohtia omassa työssä. Yhtenä

ryhmähaastattelun etuna on lisäksi sen käytännöllisyys: sen avulla saadaan paljon tietoa lyhyessä ajassa usealta vastaajalta (Hirsjärvi & Hurme 2011, 61 – 63).

Ryhmähaastattelujen ongelmaksi nähdään yleensä ryhmädynamiikan ja valtahierarkian suuri vaikutus keskustelutilanteeseen. Ryhmähaastattelu on ennen kaikkea vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa puhetta muokkaavat keskustelijoiden väliset valtarakenteet, sekä laajemmat kulttuuriset metasäännöt. Tietyt henkilöt saattavat dominoida puhetta, ja osa keskustelijoista saattaa jättäytyä keskustelusta syrjään. Haastattelijalla onkin ryhmähaastattelussa moderoijan, eli ryhmän vetäjän rooli. Haastattelija ei aktiivisesti osallistu keskusteluun, mutta on haastattelutilanteessa läsnä puhetta ohjaavana, verbaalisena ja non-verbaalisena toimijana. (Hirsjärvi ym. 2011, 63; Valtonen 2009, 230 – 231.) Tutkimuksessani en kokenut muodostuvan ongelmaa siitä, että ryhmäläiset olisivat osallistuneet epätasaisesti keskusteluun. Kaikissa ryhmissä keskustelijat saivat ja ottivat tasapuolisesti puheenvuoroja ja keskustelu oli varsin luontevaa, vaikka tilanteet vaihtelivatkin muodollisemmista tilanteista rönsyilevään keskusteluun.

Äänitin ryhmähaastattelut kahdella äänityslaitteella ja purin äänitteet litteroimalla sanatarkasti haastateltavien kerronnan. Aineiston litterointi tapahtui kahdessa osassa. Aloitin litteroinnit syksyllä 2013 ja jatkoin litterointia syksyllä 2014. Halusin tehdä litteroinnin valmiiksi vasta siinä vaiheessa, kun minun oli muutoinkin mahdollista jatkaa haastattelujen analyysiprosessia, sillä haastatteluaineiston purkaminen virittää jo alustaviin tulkintoihin ja analyysiin. Litterointi on olennainen osa aineistoon tutustumista, jolloin tutkija samanaikaisesti myös rajaa aineistoaan ja tekee alustavia valintoja siitä, mitkä elementit aineistosta auttavat vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja millä tavalla (Ruusuvuori & Nikander & Hyvärinen 2010, 13 – 14). Haastattelujen purkamisessa ei syntynyt ryhmähaastatteluille ominaista puheen tunnistamisen ongelmaa ryhmien pienen koon vuoksi, vaan puheenvuorot oli mahdollista kohdentaa oikeille puhujille (Hirsjärvi ym. 2011, 63). Jonkin verran haasteelliseksi koin puheen päällekkäisyyden, jota haastatteluissa tapahtui paljon. Kaiken kaikkiaan litteroitua aineistoa kertyi 55 sivua, fontilla Times New Roman, rivivälillä 1,5. Litteroinnissa jätin kirjaamatta äännähdykset, tauot ja jotkin minimipalautteet. Haastatteluissa tapahtunutta puheen päällekkäisyyttä (joka usein vaikutti myös vallitsevaan puheenvuoroon) merkitsin hakasuluilla vallitsevaan puheenvuoroon:

*Joo ja meil on puhtaus, ruoka...[B2: strukturoitu päivä]...kyllä, kyllä.
(B1 ja B2)*

Haastattelujen yksilöimiseksi merkitsen haastattelukokonaisuuksia kirjaimilla *A*, *B* ja *C*. Ensimmäisen haastattelun haastateltavia merkitsin siten yhdistelmillä *A1*, *A2*, *A3*, seuraavan

haastattelun haastateltavia yhdistelmillä *B1*, *B2*...jne. Yllä oleva esimerkkiote on siten toisesta ryhmähaastattelusta, jossa haastateltava *B1*:llä on puheenvuoro, jonka päälle haastateltava *B2* lisää kommenttinsa, täydentää haastateltava *B1*:n puhetta.

4.3 ANALYYSIMENETELMÄNÄ SISÄLLÖNANALYYSI

Aineiston analyysimenetelmänä olen käyttänyt sisällönanalyysia. Sisällönanalyysi on useimpiin laadullisen tutkimuksen perinteisiin soveltuva perusanalyysimenetelmä, jonka avulla voidaan tehdä monenlaista tutkimusta. Sisällönanalyysi noudattelee tiettyä rakennetta, jossa aineisto aluksi hajotetaan osiin, käsitteellistetään ja kootaan uudella tavalla loogiseksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysin tarkoituksena on luoda selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä ja terävöittää aineiston informaatioarvoa, sillä hajanaisesta aineistosta voi olla vaikea muodostaa jäsentynyttä kuvaa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 91 – 92, 108)

Laadullinen analyysi noudattelee aina tiettyä tieteellisen päättelyn logiikkaa. Perinteisesti on puhuttu induktiivisesta (yksittäisestä yleiseen) ja deduktiivisesta (yleisestä yksityiseen) päättelystä, mutta jaotteluun on syytä lisätä vielä kolmas tieteellisen päättelyn logiikka, eli abduktiivinen päättely, jonka mukaan teorianmuodostus on mahdollista silloin, kun havaintojen tekoon liittyy jokin johtoajatus. (Emt., 95.) Abduktiivinen päättely on ”dynaamista” päättelyä, jossa tietty hypoteesi tai johtopäätökset hyväksytään alustavasti, mutta pienetkin muutokset aineistossa voivat muuttaa johtopäätöksen toiseksi tai korjata johtopäätöksiä toiseen suuntaan (Paavola 2009, 4 – 5). Toinen tapa ymmärtää analyysin tekoa ohjaavia tekijöitä on tarkastella analyysiä Eskolan (2010,182) esittämän jaottelun – aineistolähtöinen, teoriasidonnainen ja teorialähtöinen analyysi – mukaan. Aineistolähtöisessä analyysissä huomio on täysin aineiston tuottamassa sisällössä, sillä analyysiyksiköt valitaan aineiston mukaan, eivätkä ne ole etukäteen harkittuja tai sovittuja. Myöskään aikaisempien havaintojen, tiedon tai teorioiden ei pitäisi ohjata analyysin tekoa. Aineistolähtöinen analyysi noudattelee siis paljon induktiivisen päättelyn logiikkaa, mutta puhdasta induktiivista päättelyketjua pidetään mahdottomana toteuttaa. Taustalla on ajatus siitä, että objektiivisia havaintoja ei ole olemassa, vaan havainnot ovat aina tietyssä määrin tutkijan taustatiedoista kumpuavia, eli siis teoriaan kytkeytyneitä. (Tuomi ym. 2009, 95 – 96.) Teorialähtöinen analyysi puolestaan nojaa tiettyyn teoriaan tai malliin, jonka mukaan tutkimuksessa kiinnostavat käsitteet määritellään. Teorialähtöisessä tutkimuksessa lähdetään tyypillisesti

testaamaan vanhaa tietoa uudessa kontekstissa ja aineisto saatetaan suhteuttaa esimerkiksi tiettyihin valmiiksi määriteltyihin kategorioihin. Päättelyn logiikka on deduktiivinen. (emt., 97 – 98.)

Aineistolähtöisen ja teorialähtöisen ”väliltä” löytyvä teoriasidonnainen analyysi on kahta edellä esitettyä analyysimallia maltillisempi muoto tulkita aineistoa. Teoriasidonnaisessa analyysissä on teoreettisia kytkentöjä, jotka eivät kuitenkaan välttämättä pohjaudu suoraan teoriaan tai ohjaa analyysiä yhtä tiukasti kuin teorialähtöisessä analyysissä. Teoriasidonnaisessa analyysissä analyysiyksiköt valitaan aineistosta, mutta aikaisempi tieto ohjaa analyysiprosessia. Aikaisemman teorian tai tiedon vaikutus on tunnistettavissa analyysistä, mutta kyseessä ei ole teoriaa testaava tapa tulkita aineistoa, vaan pikemminkin uusia yhteyksiä etsivä. Tutkijan analyysiprosessissa vaihtelevat aineistolähtöisyys, sekä aikaisempi tieto ja valmiit mallit. Teoriasidonnainen analyysi voidaan yhdistää abduktiiviseen päättelyyn, jossa aikaisempi tieto vaikuttaa analyysiin, mutta analyysin tuottama uusi tieto voi aikaisempaa tietoa ja teoriaa myös muuttaa. (emt., 96 – 97.) Tässä tutkimuksessa noudatetaan abduktiivisen päättelyn logiikkaa ja analyysi tapahtuu teoriasidonnaisesti. Aiemmat oletukset, käsitykset ja havainnot ilmiöstä, sekä teoreettinen ymmärrys syntyvät kirjallisuuden ja toisaalta työkokemuksen, sekä yleisten havaintojen kautta. Aiempaa tietoa ja aineiston tuottamaa yhdistellään eklektisesti tarkoituksena löytää uusia yhteyksiä tutkittavasta ilmiöstä, välillä aineistolähtöisemmin, toisinaan teoriaan tiiviimmin sitoutuneesti. Seuraavassa kuvailen analyysiprosessin vaiheet.

Oma analyysiprosessini etenee Milesin ja Hubermanin (1994; ref. Tuomi ym. 2009, 108) laadullisen aineiston kolmivaiheisen analyysimallin mukaan. Analyysimalli on kehitetty induktiivista analyysiä varten, mutta se soveltuu myös teoriasidonnaiseen analyysiin. Ero induktiivisen ja abduktiivisen analyysin välillä tulee lähinnä viimeisessä vaiheessa, jossa luodaan teoreettiset käsitteet (ks. Tuomi ym. 2009, 117). Laadullisen aineiston analyysin vaiheet etenevät karkeasti seuraavasti: aineiston *redusointi*, eli pelkistäminen, aineiston klusterointi, eli ryhmittely sekä viimeinen vaihe *abstrahointi*, eli teoreettisten käsitteiden luominen. Aineiston käsittelyn vaiheet on mahdollista jakaa selkeyden vuoksi erillisiin osatehtäviin, mutta hyvin usein analyysiprosessi alkaa jo aineistonkeruun vaiheessa, ja niin olisi Ruusuvuoren, Nikanderin & Hyvärisen (2010, 11) mukaan suositeltavaakin tehdä. Oma analyysiprosessini alkoi jo haastatteluvaiheessa, jolloin kirjoitin ylös alustavia muistiinpanoja tehdyistä haastatteluista. Muistiinpanojen ja huomioiden tekeminen aineistosta jatkui myös aineiston litterointivaiheessa, jolloin kirjoitin auki kerätyt haastattelut. Sen jälkeen tutustuin aineistooni lukemalla sen useita

kertoja läpi huomioiden lisäämiseksi ja tarkentamiseksi. Samalla tarkensin abduktiivisesti aineistosta nousseita ajatuksia ja huomioita valmiiden oletusteni ja mallien suhteen.

Aukikirjoitetun haastatteluaineiston jälkeen tullaan Milesin & Hubermanin (1994; ref. Tuomi ym. 2009, 108) esittelemän analyysiprosessin ensimmäiseen vaiheeseen, aineiston pelkistämiseen. Redusointivaiheen tarkoitus on karsia aineistosta tutkimustehtävän kannalta epäolennaisuuksia ja keskittää huomio siihen mitä halutaan tutkia. Tässä vaiheessa alleviivasin paperille tulostetusta aineistosta värikoodeja käyttäen lauseita ja lausekokonaisuuksia, joissa vastattiin tavalla tai toisella haastattelurungon pääteemoihin: perheiden ongelmat, ongelmiin puuttuminen, yhteydenotot lastensuojeluun, asenteet ja tunteet puuttumista kohtaan. Tutkijan on mahdollista hallita analyysivaiheessa aineistoaan tietotekniikan avulla, mutta itse käytin käytännönläheisempää otetta aineiston haltuunotossa. Ilmaisujen löytämisen jälkeen leikkasin jokaisen ajatuskokonaisuuden erilliseksi, omaksi paperikseen. Sen jälkeen pelkistin ajatuskokonaisuudet (analyysiyksiköt) edelleen pienemmiksi osiksi koodaamalla jokaiselle kokonaisuudelle pelkistetyimmän ilmaisun, joka ajatusta kuvasti. Pelkistetyn ilmaisun kirjoitin leikatulle paperilapulle ajatuskokonaisuuden viereen. Seuraavassa vaiheessa, eli aineiston ryhmittelyssä koodatut ilmaisut käydään tarkasti läpi, ja aineistosta etsitään samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia. Ilmaisut ryhmitellään alaluokkiin, jotka ryhmittyvät edelleen yläluokkiin. Yläluokat puolestaan yhdistyvät pääluokiksi. Teoriaohjaavassa analyysissä yläluokat on useimmin määritelty valmiiksi (Tuomi ym. 2009, 119). Abstrahointivaiheeseen liittyy aineiston klusterointi, eli vaihe, jossa aineistoa jäsennellään ja yhdistellään teoreettisesti. Omassa analyysissäni kokosin samankaltaiset ilmaisut (konkreettisesti, lattialla työskennellen) yhteen, jotka alkoivat muodostaa alaluokkia. Analyysissäni alaluokat eivät samankaltaisuudestaan huolimatta kuvaile aineistoa samalla tavalla. Alaluokat saattavat edustaa yläluokkaa eri tavoin, ja tyypillistä aineistossani on, että eri alaluokat kertovat yläluokasta hieman eri näkökulmista. Alaluokat yhdistin yläluokkiin, joista osa oli valmiiksi muodostettuja. Lopuksi yläluokat ryhmittyivät luontevasti pääluokiksi, jotka vihdoinkin vein ja tallensin tekstinkäsittelyohjelmaan aineiston myöhemmän käsittelyn helpottamiseksi. Pääluokista muodostuu tutkimuksessani analyysin runko ja pääluvut: sosiaalisten ongelmien näyttäytyminen päivähoidossa, perheen ongelmiin havahtuminen, tasapainottelua puuttumisen rajapinnoilla sekä päivähoidon ja lastensuojelun puuttumisen paikat.

4.4 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUDEN JA EETTISYYDEN ARVIOINTIA

Tutkimuksen luotettavuuden mittareina pidetään tyypillisesti validiteetin ja reliabiliteetin toteutumista. Validiteetin ja reliabiliteetin käsitteiden käyttöä laadullista tutkimusta arvioitaessa on kuitenkin paljon myös kritisoitu, sillä niiden katsotaan vastaavan paremmin määrällisen kuin laadullisen tutkimuksen tarpeita (Tuomi ym. 2009, 136). Laadullisen tutkimuksen arvioinnissa onkin suhtauduttu eri tavoin perinteisten käsitteiden käyttämiseen; osa on hylännyt validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet laadullisen tutkimuksen mittareina, osa on antanut niille uusia sisältöjä ja toiset ovat soveltaneet niitä laadulliseenkin tutkimukseen mahdollisuuksien mukaan (Eskola & Suoranta 2005, 211). Lähestyn itse tutkimukseni luotettavuuskysymyksiä seuraten Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2009, 134 – 149) esittämiä ajatuksia tutkimuksen luotettavuuden arvioinnista. Tuomi & Sarajärvi (emt., 134) painottavat laadulliseen tutkimukseen kuuluvan monia erilaisia tutkimusperinteitä; näin ollen myös tutkimuksen luotettavuuteen liittyvistä kysymyksistä voi olla erilaisia käsityksiä.

Tuomen & Sarajärven (2009, 140 – 141) mukaan tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida eri osa-alueita tarkastelemalla. Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa voidaan pohtia muun muassa omia sitoumuksia tutkimusaiheeseen liittyen, aineiston keruun ja analyysin kysymyksiä, tutkimukseen valikoituneita tiedonantajia sekä tutkimuksen raportointia. Olen pyrkinyt tekemään omasta tutkimuksestani luotettavaa avaamalla jokaisen osaprosessin etenemisen riittävän seikkaperäisesti. Samalla olen pohtinut eri tekijöiden vaikutusta tutkimuksen kulkuun ja tuloksiin. Näin pyrin antamaan lukijoille riittävästi tietoa siitä, miten tutkimukseni on tehty, jotta lukijat voivat arvioida tutkimuksen tuloksia ja luotettavuutta myös itse (ks. Tuomi ym. 2009, 141). Eskolan ja Suorannan (2008, 210) mukaan tutkijan avoimuus on tärkeä osa tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa.

Tutkimuksen luotettavuuden lisäksi on syytä tarkastella tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Tutkimuksen ja etiikan yhteys on kahtalainen. Tutkimuksen tulokset vaikuttavat eettisiin ratkaisuihin, ja puolestaan tutkijan eettiset kannat vaikuttavat tutkijan tekemiin ratkaisuihin. (Tuomi ym. 2009, 125.) Kuten tutkimuksen luotettavuuskysymyksissä, myös laadullisen tutkimuksen etiikkaan suhtaudutaan hyvin eri tavoin eri perinteissä. Toisessa ääripäässä tutkimusetiikkaan suhtaudutaan tutkimuksen tekoon liittyvien teknisluontoisten seikkojen valintana, eli pohditaan muun muassa aineiston keräämistä, tutkittavien informointia ja anonymiteettiä, tutkimustulosten esitystapaa, eli sitä, millaisia keinoja tutkija käyttää. Toinen ääripää ymmärtää tutkimusetiikan

metodologisena seikkana, jolloin kyse on tutkimuksen taustalla olevan tiedekäsityksen ja arvojen pohdinnasta; esimerkiksi siitä, miten tutkimusaihe on valittu ja mikä on tärkeää. (emt., 128.)

Omassa tutkimuksessani olen pyrkinyt eettisyyteen tutkimuksen eri prosesseja toteutettaessa. Juhani Pietarisen (2002, 62) mukaan tutkimuksen eettisiin perusvaatimuksiin liittyy ”vaatimus vaaran eliminoimisesta”, jolla tarkoitetaan sitä, että tutkimus ei saa aiheuttaa kohtuutonta vahinkoa. Vahingon luonne ja kohteet voivat vaihdella, mutta pääajatus on, että vahingon tuottamisesta tulee eettisessä tutkimuksessa pidättäytyä. Tutkimuksessani vahingollisuuden välttäminen on toteutunut muun muassa valintoina aineistoa kerätessä ja käsiteltäessä. Tutkittavat ovat luonnollisesti olleet itse suostuvaisia tutkimukseen. Olen pyrkinyt tutkielmassani turvaamaan täydellisen anonymiteetin, jolla suojataan sekä haastateltavien henkilöllisyyttä, että niiden perheiden henkilöllisyys, joista haastateltavat esimerkeissä kertovat. Tutkimusaineiston (nauhoitettu ja litteroitu) olen säilyttänyt yhdessä paikassa, ja tutkimuksen jälkeen aineisto hävitetään asianmukaisesti. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös julkaisutoiminnan eettinen vaatimus. Koska tutkimuksella tuotetaan ja välitetään informaatiota tutkijoille, opiskelijoille ja suurelle yleisölle, on tutkijan noudatettava huolellista ja tarkkaa sisällön käsittelyä, huomioitava toisten tutkijoiden työ asianmukaisesti, sekä esitettävä omat tulokset oikeassa valossa ja pyrittävä tutkimuksessa avoimuuteen. (Pietarinen 2002, 66.) Olen kirjoittanut tutkielmani edellä mainitut seikat parhaani mukaan huomioiden.

Keskeisimmiksi eettisiksi huolenaiheiksi omassa tutkielmassani nousee, olenko kyennyt tavoittamaan ja kertomaan sen, mitä tutkittavat ovat halunneet ilmiöstä sanoa? Lisäksi olen läpi tutkimuksen pohtinut tutkimuksen ulkopuolelle jäävää ryhmää, eli perheitä. Tässä tutkielmassani tarkastelen perheen ongelmiin puuttumista viranomaisnäkökulmasta, jolloin perheiden oma ääni ei tule kuuluviin. Mitä perheet itse kertoisivat perheen ongelmiin puuttumisesta? Haastattelujen tulkintaa koskeviin pohdintoihin Kuula ja Tiitinen (2010, 449) vastaavat haastateltavien olevan tietoisia siitä, että haastatteluja käytetään tutkimuksellisessa tarkoituksessa ja niitä myös analysoidaan ja tulkitaan tutkimuksen viitekehyksestä. Näin ollen haastateltavat ovat antaneet tutkijalle suostumuksensa tuottamansa aineiston jatkokäytölle. Aineistoa on kuitenkin käytettävä luottamuksellisesti ja haastateltavia kunnioittaen, johon olen tutkielmassani pyrkinyt. Entä perheet ja perheiden ääni, joka ei tässä tutkimuksessa pääse kuuluviin? Tutkijan on aina tehtävä valintaa tutkimusaiheestaan ja rajata kiinnostuksensa tiettyyn ilmiöön tietystä näkökulmasta – kaikki muu on yksinkertaisesti jätettävä tutkimuksen ulkopuolelle tai siirrettävä seuraavaan tutkimukseen. (Tuomi ym. 2009, 92.) Eettistä on tunnistaa ja tunnustaa, että oman tutkielman tuoma tieto on yksi näkökulma muiden näkökulmien joukossa. Toisenlaiset näkökulmat ovat myös olemassa yhtä

merkityksellisinä, ja myös niiden tutkiminen on tärkeää, vaikka oma tutkimus ei niitä esiin nostaisikaan.

5 SOSIAALISTEN ONGELMIEN NÄYTTÄYTYMINEN PÄIVÄHOIDOSSA

Sosiaaliset ongelmat ja perheiden haasteet näkyvät päiväkodin arjessa. Työntekijät kertoivat monen tyyppisistä perheiden vaikeuksista, jotka ovat päiväkodissa nähtävissä. Vaikka päiväkodin ensisijainen tehtävä on kasvatustehtävä, päiväkodin arkeen ”valuvat” siis myös muunlaiset ilmiöt, kuin pelkästään kasvatukselliset asiat ja ongelmat. Seuraava sitaatti kuvastaa hyvin sosiaalisten ongelmien näyttäytymistä päiväkodissa. Haastateltava kertoo olleensa töissä vasta hyvin vähän aikaa; ”muutaman kuukauden”, mutta on jo joutunut kosketuksiin haastavien perheongelmien kanssa. Vaikka varsinaisesti lastensuojeluun ei ole oltu yhteydessä, haastateltava toteaa että ”tietynlaisia kontakteja” on muodostunut, viitaten sanamuodolla perheisiin, joiden tilanne herättää työntekijässä huolta. Tällaisia tapauksia on kertynyt peräti yksi kuukaudessa:

”- - - rupeet välil miettiin, et nii mä oon ollu täs päiväkodis nyt muutaman kuukauden ja töis...mullahan on tässä heti kertyny jo vähintään tapaus per kuukausi, että... [B1: kyllä] tavallaan sellasii tietynlaisii kontakteja [H: joo], vaikka ei oo joutunu ite mitään lastensuojeluilmoituksia tekemään.” (B2)

Sosiaalityön näkökulmasta päiväkodissa näyttäytyy hyvin tyypillisten sosiaalisten ongelmien kirjo, joita seuraavassa käsitellään yksityiskohtaisemmin. Samankaltaisten ongelmien ja haasteiden parissa myös sosiaalipalveluissa ja esimerkiksi lastensuojelussa työskennellään (ks. Heino 2007, 58 – 59). Erityistä oli, että perheen ongelmista puhuttaessa puhuttiin pääosin *vanhempien* ongelmista, jotka heijastuvat lapseen ja perheeseen. Vaikka tutkimus sijoittui päiväkotiin, jossa pääosin toimitaan lasten kanssa, lapsista ei puhuttu perheen ongelmia tuottavina, vaan painotus oli vanhemmissa.

5.1 VANHEMMUUS HUKASSA

Vanhemmuuden puutteet ja tietynlainen ”taitamaton vanhemmuus” nousi aineistosta esiin. Haastateltavat kuvailivat erilaisia tilanteita, joissa vanhempien auktoriteetti ja kasvatuksellinen ote lapseen on löyhä tai sitä ei ole. Rajojen asettamisen vaikeus nähtiin uutena ja lisääntyneenä ilmiönä pitkään lastentarhanopettajina ja -hoitajina toimineiden haastateltavien kertomana. Ongelmallisuus muodostuu nimenomaan vanhemman kyvyttömyydestä, ei esimerkiksi lapsen haasteellisuudesta:

”- - äidillä auktoriteetti ei enää oo niinkun, päde missään suhteessa siihen jälkikasvuun, et äidin totanoin, äiti menee koko ajan niin alarajoilla sielä vanhemmuutensa kanssa, että lapset pystyy niinku koko ajan pompottaan ja tekeen ihan mitä vaan - - - .” (A2)

”Ja siis se, että kun ei saa tukki...tukkanpöllö, [B1: nii-i] niin nyt on unohdettu ettei lapselle saa sanoo enää ei [B1: joo-o].” (B2 ja B1)

”Että ei todellakaa...et lapsi keksii kyllä ihan kaikki mahdolliset ja se...se kyllä osaa vetää oikeista naruista ja sä et oo huono vanhempi josset sä...jos sä kiellät lastas. Et se on, se on iso kenttä tässä nykyään, musta tuntuu, että vielä suurempi.” (A1)

Haastateltavat kuvailevat edellä tilanteita, joissa lapsi on saanut määräysvallan perheessä aikuisen auktoriteetin murentuessa. Etenkin lapsen kieltäminen on haastateltavien mukaan vanhemmille vaikeaa. Kurinpidolliset keinot ovat vähissä, kuten haastateltava B2 toteaa: fyysisten kurinpitokeinojen käyttäminen on kiellettyä, eikä muita kurinpidon keinoja ole tullut tilalle. Vanhempien auktoriteetin puute johtaa epäselviin ja vanhempaa uuvuttaviin tilanteisiin lapsen toimiessa oman tahdon ja impulssien mukaan. Haastateltava A1 toteaa viimeisessä sitaatissa vanhempien auktoriteetin puutteen ja rajojen asettamisen vaikeuksien olevan suhteellisen yleinen ongelma, joka päiväkodissa näkyy.

Rajattomuudella nähtiin olevan seurauksensa vanhemman jaksamiseen. Vanhempien uupumus tai yleinen väsymys arjen hoitamiseen näkyy työntekijöiden mukaan vanhempien suhtautumistavassa lapseen, ja saattaa näkyä ja kuulua myös päiväkodin käytävillä tai pihassa. Seuraavassa esimerkissä haastateltava A2 kuvailee tilannetta, jossa vanhempi on menettänyt lapseensa kasvatuksellisen otteen, ja päivä saa kielteisen kierteen jo aamusta alkaen. Kuvauksessa lapsen ja vanhemman vuorovaikutus on jatkuvassa vastakkainasettelussa, johon vanhempi reagoi ärtymällä ja äänen korottamisella. Vanhemman uupumus purkautuu lopulta päiväkodin työntekijöille:

”Ja sit se niinku just...tavallaan se jaksaminen liittyy siihen, että jos koko ajan niinku sä käyt äärirajoilla ja sullon lapsi joka todella niinku käyttää valtaansa äidin yli, niin tavallaan se alkaa sieltä aamusta, että joo, että kieltäytyy syömästä, kieltäytyy

pukemasta, siin on koko päivän se kattaus valmiina ja sitte ku se tulee, se purkautuu täällä tavallaan, purkautuu sille lapselle huutoina ja kiroiluna ja sit se purkautuu niinkun siinä et äidiltä pääsee vaikka nyt itku ja se haluaa sen tuen niinku että - - -”
(A2)

Puutteellista vanhemmuutta kuvattiin myös muulla tavoin. Työntekijät toivat esiin, että osa vanhemmista tarvitsee päivähoidon tukea ja neuvoja perheen arkeen liittyvissä asioissa, kuten esimerkiksi ruoka-aikojen tai lapsen pukeutumiseen liittyvien asioiden suhteen. ”Normaali perhe-elämän kulttuuri”, kuten eräs haastateltavista kuvailee, puuttuu, ja ongelmat näyttäytyvät päivähoidossa monenlaisena tietämättömyytenä. Vanhemmat eivät tunnista mitä lapsi tarvitsee, ja arjen sujuvaan hoitamiseen tarvittavia rutiineja ei ole muodostunut – ne ovat puuttuneet mahdollisesti jo vanhempien omasta lapsuudesta saakka, kuten jälkimmäisessä sitaatissa todetaan.

”- - - tai on joitain vanhempia, joilla ei vaan niinku oo oikein kunnon käsitystä siitä, että et millanen lapsi on, mitä lapsi tarvii, millast lapsen kans on elää että...et et saattaa olla ensimmäisiä lapsia ja vanhemmat on ihan hukassa, et ne ei tiedä sitä että miten siitä lapsesta pidetään huolta [H: mm-y] et.” (C1)

”Meiän vanhemmissa on sellasia...ei ehkä enää ihan, nyt näyttää olevan vähän kasvanu, mutta oli semmonen sukupolvi, että niil ei oo ittellä kokemusta siitä, minkälaista on olla pienenä niinku siinä perheessä, et mitä on perheen tehtävät ja miten äiti hoitaa, et on ruoka-ajat ja siivouspäivää ja pyykit pestään ja...tavallaan se, se semmonen normaali perhe-elämän kulttuuri, ni se puuttuu kokonaan [H: joo-o].”
(B2)

Havainto ongelmien ylisukupolvisuudesta on tärkeä – vaikka sosiaalisten ongelmien periytyminen ei ole automaattista eikä yksiselitteistä (ks. Koivisto & Puro 2014, 18 – 37), huono-osaisuuden on todettu muodostavan sukupolvelta toiselle siirtyviä kehityshaasteita (esim. Lämsä 2009). Haastateltava B2:n kertomuksessa (jälkimmäinen sitaatti) ongelmien ylisukupolvisuus ilmenee perinteisen perhe-elämän mallin puuttumisena, joka puolestaan vaikuttaa omaan vanhemmuuteen arkisten tietojen ja taitojen puutteena.

5.2 PÄIHDE- JA MIELENTERVEYSONGELMAT

Päivähoidon työntekijät kohtaavat päiväkodin arjessa eritasoisesti päihde- ja mielenterveysongelmia. Vakavia mielenterveyden häiriöitä, kuten psykoosisairauksia, ilmenee tai tunnistetaan harvemmin, mutta etenkin vanhemman masennus tunnistettiin ja sitä pidettiin myös yleisenä. Masennuksen lisäksi vanhemman yleinen jaksamattomuus ja uupumus mainittiin. Ensimmäisessä sitaatissa haastateltavat B3 ja B1 pohtivat mielenterveysongelmien näyttäytymistä päivähoidon puolella. Haastateltava B3 toteaa skitsofreniaan viitaten, etteivät psykoosisairaudet juuri näyttäydy, mutta vanhempien masennus on tuttu ilmiö päiväkodin työntekijöille. Vanhemmat saattavat olla myös hyvin uupuneita perhe-arkeen, kuten haastateltava C2 jälkimmäisessä sitaatissa toteaa.

” - - - siis kun mä ny aattelen taas niinku skitsofreniat ja muut taas [B1: joo] niinku eri taval, mut masennusta [H: mm. Nii.] nyt on niin pal enemmän, et [H: ni] kun jotain skitsofreniaa, et masennus on niinku meille tavallaan täälä tutumpi ku nää muut mielenterveyden... [H: nii]ongelmat. [B1: juu, juu] Täs meiän arjessa.” (B3 ja B1)

”Tai sitte se niinku ei ehkä välttämättä niinku masennuskaan, vaan semmonen väsymys siihen perheestä johtuviin hommiin, niin niinku se, et kodin pyörittäminen, nii siihen ei riitäkään aika tai halu tai se, että et tuntuu, että jos on vaikka kaks lasta niinku et...että sun aikas ei riitä kahteen lapseen, tulee semmonen väsymys niinku et se kotona olo niinku vanhemmalle on liikaa.” (C2)

Mielenterveysongelmien lisäksi toisen tai molempien vanhempien päihdeongelmat näkyvät toisinaan päiväkodin arjessa. Niihin liittyvien ongelmien kuvailtiin tulevat monesti tietoon jo varhaisessa vaiheessa, muun muassa lastensuojelun yhteydenpidon kautta:

”No alkoholi on...on semmonen että...että koska onhan näitä ollut jotka on tota...joill` on tiedossa olevaa ongelmaa ja siä saattaa olla sosiaalitoimi jo mukana siinä, että on sitte alkoholi tai huumeet tai lääkkeiden väärinkäyttö, tai joku tämmönen - - - ” (A1)

Toisaalta päihdeongelma voi pysyä myös pitkään piilossa, ja tulla täytenä yllätyksenä lastentarhanopettajille, kuten haastateltava B1 seuraavassa sitaatissa kertoo. Haastateltava tuo esiin, että kukaan lastentarhanopettajista ei olisi voinut arvata, kuinka vaikea päihdeongelma on kyseessä. Vasta perheen äidin yhteydenoton jälkeen ongelmien todellinen luonne selvisi ja perhe sai apua tilanteeseen.

”- - - että aikasemmin on ollu päihteiden takia sellanen...sellanen tilanne, että yksinhuoltajaäiti ja neljä-viisvuotias tytär ja...äiti tarvi kolme litraa siideriä aamusa, ennen kun se pysty toimiin niinku normaalisti ja tuomaan lapsen tänne...ja tytär oli vähä sellanen huithapelin näkönen, tukka takussa suurinpiirtein ja se ei taas ollu valmis vastaanottaan apua, kun siltä kysy, mut sitte siinä meni jonkin aikaa eteenpäin, ei me tiedetty siis siitä alkoholin käytöstä, semmosesta, ollenkaan, kukaan ei ois voinu kuvitellakkaan sitä, niitä määriä...nin tota. Sit se äiti kirjotti mulle kirjeen, että voitko auttaa. Eli sekään ei pystyny pyytään niinku suoraan, mut se kirjotti mulle kirjeen ja sehän oli samantien, tyttö lähti sijaisperheeseen maalle ja äiti pääsi katkolle - - -”
(B1)

Joskus vanhemman päihteiden käyttö saattoi tulla esiin myös ”rankimman kautta”, eli tilanteessa, jossa päihtynyt vanhempi tulee hakemaan lastaan päiväkodista:

”Mutta tänä aikana mä olen yhden huumeissa olevan äidin pysäyttäny tohon käytävälle...ja ja...se äiti valu kyykkysiltään sinne lattialle ja mä sanoin että joo, okei...et nyt on sit tilanne, et on hankittava toinen hakija, et lapset ei lähde sun mukaas ja sitäki kuitenkin odotettiin, osattiin odottaa, mutta... [H:joo]” (B1)

Päihdeongelmien tunnistaminen voikin olla haastavaa, sillä päihteitä käyttävät vanhemmat saattavat pyrkiä piilottamaan päihteiden käytön. Pelkona voi olla lastensuojelun mukaantulo ja lapsen sijoittaminen pois kotoa, mutta myös erilaiset riippuvuudesta irrottautumiseen liittyvät pelot, mikäli päihdeongelma tulisi tietoon ja siihen puututtaisiin (ks. Leppo 2012, 57). Päihdeongelmat ovatkin monissa sosiaali- ja terveyspalveluissa osin alitunnistettuja (Bäckmand & Lönnqvist 2009, 10). Alitunnistaminen ja päihdeongelman tietoinen piilottelu voi johtaa siihen, että ongelmat tulevat ilmi vasta kärjistyessään, kuten haastatellut yllä olevissa esimerkeissä kuvailevat.

5.3 EROTILANTEET

Vanhempien erotilanteet heijastuvat haastateltavien mukaan lapsen käyttäytymiseen ja näkyvät sitä kautta päiväkodissa. Erotilanne voi lastentarhanopettajien mukaan olla jatkunut pitkäänkin ennen kuin se tulee päiväkodissa tietoon. Haastateltava A2 toteaa ensimmäisessä sitaatissa olevan yleistä, että vanhempien ajankohtainen avioero vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen päiväkodissa. Jälkimmäisessä sitaatissa haastateltava A3 kuvailee erotilanteiden voivan näkyä myös vanhempien

käytöksessä esimerkiksi vähäpuheisuutena ja välttelynä, ennen kuin tilanne otetaan varsinaisesti puheeksi päiväkodin työntekijöiden kanssa.

”Meilläki tullu paljon esiin näitä, et perheessä on vakava avioerotilanne meneillään, ni tottakai se heijastuu sen lapsen käyttäytymiseen.” (A2)

”Ja ne saattaa just heijastua nää...just taas nää avioerotilanteet nyt ehkä saattaa olla yleisimpiä, mikä näkyy täällä. Niin, niin tota sen voi nähdä niistä vanhemmista, et ne ei, et ne ei todellakaan jaksa...ne ei jaksa keskustella mistään, välttelevät, ennenku sitte se tulee ilmi. Et tilanne on päässy johonki vaiheeseen, että he sitten myös kertoo sen meille.” (A3)

Päiväkodin työntekijät eivät sinällään puutu vanhempien henkilökohtaisiin suhteisiin, mutta toimivat tuen ja pysyvyyden turvaajana lapselle tarvittaessa, kuten sitaatissa haastateltava A1 kuvailee:

”Että vanhemmat kuitenkin hakee sen heidän tukensa sitte ja sen asiantuntijuuden sitten jostain muualta heidän omissa ongelmissaan, että lapsi on täällä ja me huolehditaan lapsesta, ja jos lapsen hyvinvoinnissa on jotain ongelmia, ni tottakai sitten tulee se muukin perhe siihen mukaan, mutta...mutta että me ei, me ei niinku aikuisten, niinku, omiin ongelmiin sitten...” (A1)

Erotilanteet voivat olla haastavia puututtavia, vaikka niillä nähtäisiin olevan selkeä vaikutus lapseen, sillä parisuhde on hyvinkin yksityistä, henkilökohtaista aluetta. Vanhempien ero- ja ristiriitatilanteet nousivatkin aineistosta selkeästi esiin sellaisina, joihin päiväkodin työntekijä ei puutu oma-aloitteisesti. Mikäli vanhemmat itse kertoivat tilanteesta, päivähoidon tehtävä oli toimia tukena, hoidon, huolenpidon ja pysyvyyden tarjoajana lapselle.

5.4 TYÖTTÖMYYS JA TALOUDELLISET ONGELMAT

Työttömyys, vanhempien kotiin jääminen ja taloudellinen niukkuus näkyvät päiväkodissa. Päiväkodin työntekijät kuvailivat työttömyydellä ja taloudellisilla tekijöillä olevan vaikutusta lapsen ja koko perheen hyvinvointiin. Selkeimmin taloudellinen niukkuus näkyy ulkoisissa tekijöissä, kuten lapsen vaatetuksessa ja varusteissa. Haastateltavat kertovat, että samaa vaatetta saatetaan käyttää alusta loppuun mahdollisimman pitkään tai lapsella ei ole muulla tavoin asianmukaisia, esimerkiksi sääolosuhteiden vaatimia varusteita.

”Varusteet, et niin tota, et et kumisaappaat, kuravaatteet, käsineet, tai oikeenlaiset vaatteet oikeena kautena et se että et niinku, et et syyskuussa ku tarvis olla ehkä tuulivaatetta, ni meil onki toppavaatteet, et me käytetään sit koko syksy ja koko talvi ja sit keväällä seuraavat vaatteet on sortsit [H: nii, aivan] et se on ehkä semmonen.” (C3)

”Tai sitte ne on monta numeroo liian isot ja käytetään sitte samaa haalaria kolme vuotta siihen asti, siitä ensin et se on superiso siitä asti kun se lapsi hukkuu sinne, kunnes niinkun puolet säärestä näkyy sieltä lahkeesta. Et käytetään niinkun ihan loppuun asti [C3: loppuun] se vaate.”(C2)

Ulkoisten tekijöiden lisäksi haastateltavat toivat esiin, että vanhemman kotiin jääminen työttömyyden tai sairauden vuoksi voi vaikuttaa lapseen myös psykologisessa mielessä:

”- - - pois töistä jääminen on jo henkisesti ja ja totaa...sitte taloudellisesti niin voimakas tekijä joka vaikuttaa tietysti koko perheeseen ja sitte saattaa myös vaikuttaa siihen miten se lapsi niinku kokee sen, et isä tai äiti onkin vaan kotona ja joka päivä hän tulee vaan tänne päiväkotiin.” (A1)

Edellä haastateltava A1 tekee havainnon, että vanhemman työttömyydellä voi olla vaikutus koko perheen henkiselle hyvinvoinnille, ja myös perheen lapsi havaitsee ja saattaa kokea omalla tavallaan vanhempien työttömyyden ja ”kotiin jäämisen”. Lapsiperheiden toimeentulovaikeuksilla on yhteys monenlaisiin sosiaalisiin ongelmiin. Salmi, Bardy ja Sauli (2004, 24 – 25) toteavat köyhyydellä olevan monenlaisia ulottuvuuksia ja sen aiheuttavan kehityksellisiä haasteita, sekä lisäävän syrjäytymistä. Sosiaalisten suhteiden rakentaminen voi olla haastavampaa; esimerkiksi omakohtaisia kokemuksia kiusaamisesta on enemmän lapsilla, jotka elivät taloudellisesti niukoissa olosuhteissa (emt., 25). Kuten aineistosta ilmenee, köyhyyden aiheuttamien seurausten myötä syrjäytymisen ja epäsuotuisten kokemusten kierre voi alkaa jo päiväkodista. Taloudellinen niukkuus ulottuu myös lapseen. Samalla on kuitenkin muistettava, etteivät köyhissä oloissa elävien lasten olosuhteet ole homogeenisiä, vaan lasten kokemukset rakentuvat aina yksilöllisesti ja tasapainoisilla ympärillä olevilla rakenteilla ja sosiaalisilla suhteilla myös kehityksen riskitekijöitä voidaan minimoida (emt., 25 – 26).

5.5 VÄKIVALTA

Väkivalta perheen sisällä tai lapseen kohdistuvana nousi aineistosta vähiten esiin. Jompaankumpaan

vanhempaan kohdistuvaa väkivaltaa ei mainittu, ja lapsen kohdistuvaa väkivaltaa kerrottiin sitäkin havainneen hyvin vähän. Myöskään seksuaalista väkivaltaa haastateltavat eivät olleet kohdanneet tai sitä ei ollut tunnistettu. Silloin kun väkivalta näyttäytyi päiväkodissa, se tuli ilmi joko lapsen kertomana tai lapsessa havaittujen väkivallan merkkien, kuten mustelmien kautta. Yleisimmin päiväkodissa näkyvässä lapsen kohdistuvassa väkivallassa oli kyse kurituksen yhteydessä tapahtuvasta tukistamisesta tai muusta fyysisestä kurittamisesta:

”Niin siis täähän on joo tää...tää tukkapölly varmaan se päivän kuumin sana, koska kyllä meillä on ”ihanien perheiden ihania lapsia”, jotka: ”tä, kyllä mä sain eilen tukkapöllö.” (B2)

”Vanhemmathan menee aina, et ei ne miellä sitä tukkapöllö väkivallaks tai kaltoinkohteluksi, et et vieläkin se on semmonen [B1: eikä ja meil on semmonen, meil on nin vanhanaikanen kylä, et en ihmettele vaikka tulis koivuniemen herraa]...” (B3 ja B1)

Haastateltavat kuvailevat kurinpidollista väkivaltaa esiintyvän esimerkiksi tukistamisen ja vitsan antamisen muodossa. Työntekijät luokittelivat kurinpidollisen väkivallan kuuluvan vanhanaikaisiin kasvatustapoihin, samalla todeten etteivät kaikki vanhemmat yhdistä fyysistä kuritusta lapsen pahoinpitelyyn.

Vaikka väkivallan esiintymisen mahdollisuus tiedettiin, sitä ei kovin helposti tunnistettu. Haastateltavat kertovat tietävänsä, että lasten pahoinpitelyä tapahtuu, joten myös itse on väistämättä tullut kohdanneeksi pahoinpitelyn uhriksi joutuneita lapsia. Ensimmäisessä sitaatissa haastateltava B3 aloittaa kommenttinsa puhumalla seksuaalisesta väkivallasta jatkaen pahoinpitelyihin. Ilmiöiden olemassaolo tiedetään, mutta kaltoinkohtelun tunnistaminen ei ole helppoa päiväkodissa. Lapsi sopeutuu ympäristöönsä, eikä välttämättä herätä päiväkodissa huolta, kuten jälkimmäisessä sitaatissa (haastateltava B2) todetaan.

”Tätä mä oon miettiny monta kertaa, ku ajatellaan et paljonko sitä prosentuaalisesti on [B1 & B2: Mm, mm-y]. Aivan sama ku niitä lasten pahoinpitelyitä. Prosentuaalisesti [H: nii-i] et paljonko niitä on. Et kuinka paljon niitä menee meidän sormien läpi. [H: nii] et me ei tiedetä. Tai me ei nähdä.” (B3)

”Se siin onki et tavallaan me ei ehkä tunnisteta kans kaikkia [B1: nii, nii-i, ei, juu] koska kyllähän niitä täytyy [B1: juujuu] teki ootte ollu niin monta vuotta [B1: kyl] ja

nähny satoja lapsia, mutta just niinku tää kans tunnistamisen vaikeus, koska sitte laps must...pieni lapsikin jo tietää, et täälä on nämä käytössäännöt, tuolla on nämä - - -”
(B2)

Aineistosta ilmeni myös, että väkivaltaa pyrittiin selittämään ja normalisoimaan eri tavoin, toisin kuin muita perheen ja vanhempien ongelmia. Väkivallasta puhuttaessa väkivallan merkeille kuten mustelmille, kerrottiin useimmin löytyvän muita selityksiä, kuin vanhempien lapseen kohdistaman väkivallan:

”Ja sitten on...toinen on sit mustelmat ja tämmöset, et mistä on tullu joku iso mustelma, että melkeen varmaan kysyy suoraan lapselta ensin, et mistä sullon tullu tommonen mustelma esimerkiks tohon kohtaan [A1: ...ja seki tiedetään et lapsilla tulee hyvin herkästi mustelmia, leikki-ikäisillä varsinki, kun on kesä, kun on vähemmän vaatetta, nii kyllähän niitä tulee, että tota...]” (A3 ja A1)

”- - - mustelmistakin me keskustellaan, kysytään vanhemmilta, jos ne on epätyypillisellä alueella [H: joo-o]. Mutta en...en o kyllä tavannu ku yhden lapsen, jonka mustelmat herätti kyllä ihan todella kummastusta [H:joo]. Täs niinku viime vuote...viime vuoden aikana.” (B2)

Haastateltavat tuovat sitaateissa esiin, että mustelmiin kiinnitetään huomiota päiväkodissa, ja niistä keskustellaan lapsen ja vanhempien kanssa. Erottelua mustelmiin väkivallan merkkeinä tehdään mustelman koon ja ilmenemiskohdan perusteella; isot ja epätyypillisellä alueella olevat mustelmat voivat viitata lapsen kaltoinkohteluun. Vaikka pahoinpitelyn ja väkivallan tunnusmerkit tiedetään, väkivaltaa pyritään kuitenkin ennemmin ”selittämään pois” päiväkodista. Edeltävistä sitaateista ensimmäisessä haastateltava B3 toteaa lapsille tulevan tavallisestikin paljon mustelmia leikkiessään. Jälkimmäisen sitaatin haastateltava B2 puolestaan tuo esiin, että varsinaisesta pahoinpitelystä kertovia väkivallan merkkejä päiväkodissa tulee vastaan harvoin.

Väkivallasta siis tiedettiin, mutta sitä havaittiin päiväkodissa vähän. Aineistosta ei voida tehdä tulkintaa, johtuuko väkivallan havainnoinnin vähäisyys siitä, ettei väkivalta yksinkertaisesti näyttäydy päivähoidossa, vai ohitettiinkö väkivallasta ja pahoinpitelystä kertovat merkit. Väkivalta on kuitenkin edelleen monissa yhteyksissä piiloutuva aihe. Esimerkiksi lastensuojeluasiakkuuksien pääsyyksi raportoidaan harvoin väkivalta (Pösö 2011, 123 – 124) ja väkivaltaa sivuutetaan ja minimoidaan myös huostaanottoa pohjustavissa lastensuojelun asiakirjoissa, kuten Johanna Hiitolan (2015, 132 – 145) väitöstutkimus osoittaa. Väkivaltaa ja väkivallan vaikutuksia perheenjäseniin

käsitellään Marianne Hesterin (2011) mukaan eri asiantuntijatahoissa erilaisin painotuksin. Asiantuntijatahojen erilaista suhtautumista väkivaltaan Hester (emt.) nimittää ”planeetoiksi”, joista jokaisella ”planeetalla” määritetään ja suhtaudutaan väkivaltaan eri tavoin. Esimerkiksi lastensuojelussa painopiste on lapsissa, jolloin väkivaltaongelma vanhempien välillä saattaa tulla sivuutetuksi. Lastensuojelun interventioita toteutetaan lapsikeskeisesti. Poliisissa puolestaan nähdään perheväkivalta eri tavoin – useimmiten vanhempien välisenä, ja monesti miehen naiseen kohdistavana väkivaltana. Tällöin interventio perheeseen alkaa erilaisista lähtökohdista – esimerkiksi väkivallan uhrin tukemisesta ja tekijän vastuuttamisesta. Lapsiin ei keskitytä yhtä intensiivisin interventioin kuin ”lastensuojelun planeetalla”. Hesterin (emt.) artikkelissaan tarkastelemissa järjestelmissä ei käsitellä väkivallan tunnistamisen ongelmia peruspalveluissa, mutta Hesterin (emt.) ajatuksia mukaillen voidaan tavoittaa syitä myös sille, miksi väkivalta näkyy tai nähdään niin harvoin päivähoidossa. Päivähoidon ja varhaiskasvatuksen ”planeetta” on pääosin lapsiin keskittyvä ja kasvatuksellinen, jossa vanhempien kanssa pyritään toimimaan yhteistyössä lapsen parhaaksi. Väkivallan näkeminen tässä kontekstissa aiheuttaisi selkeitä haasteita päivähoidon toiminnassa – esimerkiksi särön vanhempien ja päiväkodin työntekijöiden välille.

6 PERHEEN ONGELMIIN HAVAHTUMINEN PÄIVÄKODISSA

Perheen ongelmiin havahdutaan päiväkodissa joko selkeiden tai hienovaraisten puuttumista vaativista ongelmista viestittävien vihjeiden myötä, jotka aiheuttavat työntekijässä huolta. Työntekijät toivat esiin, että perheen tilanne ei ole aina selkeä, vaan vaatii tarkkailua, selvittämistä ja keskusteluja vanhempien kanssa. Silloin kun ongelmat ovat näkyviä, vihjeitä saadaan sekä lapsen käytöksestä että vanhempien toiminnasta. Vanhemmat saattoivat myös itse pyytää apua lastentarhanopettajilta suoraan. Haastavinta oli arvioida tilanteita, joissa lapsen tai vanhemman käytös viittasi tuen tarpeeseen, mutta työntekijöillä ei ollut varmaa tai perusteltua tietoa ongelmien luonteesta ja vakavuudesta. Seuraavassa tarkastellaan, millä tavoin ongelmat tulevat näkyviksi päiväkodin arjessa.

6.1 LAPSEN KAUTTA NÄKYVÄT VIHJEET

Lapsen ulkoinen olemus oli seikka, joka haastateltujen lastentarhanopettajien mukaan voi kertoa mahdollisista puutteista lapsen hoidossa ja huolenpidossa. Ulkoisiin tekijöihin kiinnitettiin huomiota etenkin pienten lasten kohdalla, mutta myös vanhemmilla lapsilla lapsen hygieniasta

huolehtiminen ja asianmukainen vaatetus nähtiin tärkeänä asiana. Huoli lapsen kotiolosuhteista herää, mikäli lapsen ulkoinen olemus on likainen ja hoitamaton, ja vaatetus toistuvasti puutteellinen.

”- - just että ne vaatteet...et on vaikka viikkotolkulla samat...samat vaatteet ja niist huomaa, et niit ei oo kertaakaan sillä välillä pesty ja [H: mm-y] just sitte varsinkin niinkun pienillä sen huomaa, niinkun alle kolmivuotiailla, et ku ollaan niin fyysisesti enemmän vielä läsnä, ku yli kolmivuotiailla, ja siinä vaipanvaihon yhteydessä ja sellasta niinkun tiettyä epäsiisteyttä ja semmosta.” (C3)

”Ja sitte hygienia. Se on aika semmonen...iso asia kuitenkin, mikä sitte vaikuttaa jo sen lapsen niinkun siihen...tavallaan sen sosiaaliin suhteisiin ryhmässä, jos hän esimerkiksi on koko ajan likasis vaatteissa ja haisee pahalle ja ei oo pesty, niin se on sille lapselle tosi iso asia.” (A3)

Haastateltavat kuvailevat epäsiisteyden herättävän huomiota työntekijöissä. Etenkin pienillä lapsilla likaisuus ja hoitamattomuus havaitaan helposti, sillä lasten kanssa ollaan fyysisesti paljon tekemisissä. Huono hygienian hoito vaikuttaa haastateltava A3:n mukaan myös lapseen itseensä, sekä lapsen sosiaaliin suhteisiin lapsiryhmässä.

Ulkoisessa olemuksessa huomiota voivat kiinnittää myös mahdolliset kaltoinkohtelun jäljet, kuten mustelmat tai lapsen fyysiset ominaisuudet, esimerkiksi pienikokoisuus. Mustelmiin tai kokoon liittyviin seikkoihin haastatellut suhtautuivat kuitenkin hyvin normalisoivalla tavalla. Haastateltavat painottivat mustelmien pääosin syntyvän tavallisissa leikkitilanteissa, ja mustelmien tai koon suhteen todennäköisempänä pidettiin muita luonnollisia selityksiä.

”Ja sitten on...toinen on sit mustelmat ja tämmöset, et mistä on tullu joku iso mustelma, että melkeen varmaan kysyy suoraan lapselta ensin, et mistä sullon tullu tommonen mustelma esimerkiksi tohon kohtaan... [A1: ...ja seki tiedetään et lapsilla tulee hyvin herkästi mustelmia, leikki-ikäillä varsinki, kun on kesä, kun on vähemmän vaatetta, nii kyllähän niitä tulee, että tota.]” (A3 ja A1)

”Tai koko. Tuli mieleen tuola pienillä, et jos on tosi pienikokonen, niin siitäki vähä aattelee, et sit saattaa...siis, no just tän oman kokemuksen kautta ni selviää, et joo, että heiän perheessä on kaikki tosi pienikokosia ollu aina, et ei se välttämät. Mut siis semmonen, et se on niinku yks mitä ehkä ka...kattoo tua pienillä.” (A2)

Haastateltavat kertovat sitaateissa aluksi ulkoisista kaltoinkohtelun merkeistä; isoista mustelmista ja pienikokoisuudesta, jotka herättävät työntekijöissä huolta. Kaltoinkohtelun merkkejä kuitenkin normalisoidaan selittämällä mustelmien olevan lapsilla hyvin yleisiä – leikki-tilanteissa syntyviä –, sekä toteamalla pienikokoisuuden taustalla olevan yleisimmin luonnolliset syyt.

Lapsen käytöksessä erityisesti muutos herättää huolta. Päiväkodin työntekijät tapaavat lapsen päivittäin, joten he tuntevat lapset hyvin ja tietävät lasten yksilölliset tavat reagoida eri tilanteissa. Lapsen vetäytyminen tai yhtäkkinen vakavoituminen ja apaattiseksi muuttuminen ovat vihjeitä, jotka viittaavat siihen, että lapsella ei ole kaikki hyvin:

”Sitten on niitä semmosia et lapsi vetäytyy ja rupee oleen ihan hiljaa ja vaisu ja...kun niistä herää myös se huoli siinä, et mikä nyt on meneillään, että onko kaikki hyvin. Semmonen herskyvä nauru on päättynyt yhtäkkiä. Sitä ei tuukkaan enää ja sitä jää niinku kaipaamaan, koska täällä sen on kuullut jokapäivä, niin ne on semmosia suuria muutoksia.” (B1)

”- - pidemmän päälle myös siitä lapsen käytöksestä, et jos se jollakin tapaa muuttuu et jos on joku...niinku pitkän aikaa tehnyt, semmosii nyt on varmaan syksyllä ku tulee paljon uusia lapsia nii vaikeempi että käytös muuttuu, mut et jos käytös muuttuu niin ni.” (C3)

Lapsi voi myös itse kertoa päiväkodissa asioita, jotka herättävät huolen. Työntekijän tehtäväksi jää arvioida, miten suhtautua lapsen kertomaan, kuten jälkimmäisestä sitaatista (haastateltava C2) ilmenee. Haastateltava tiedostaa lasten kertovan myös asioita, jotka eivät aina ole todenperäisiä. Kuitenkin tietyn aiheen toistuessa lapsen puheessa on syytä havahtua kuuntelemaan ja kuulemaan lasta myös tarkemmalla korvalla.

” No esimerkiksi silloin ku laps kertoo jotakin...jotain semmosta mistä herää huoli. Se on se aika yleisin, et laps...laps sanoo, että äiti tukisti mua tai isi löi mua tai...tämmösti.” (B3)

”- - lapsi rupee kertoon jotain et...et hän ei halua pimeeseen huoneeseen, et ku hän on aina kotona pimees huoneessa [H: mm-y] tai jotai, et niinku, et tietyllä korvalla kuuntelee niitä juttuja, et se tietysti et osa on...osa saattaa olla lapsien omaaki höpinää, mut se et jos yhtäkkiä tulee joku tietty teema, mikä lapsen [H: mm-yh] puheis

toistuu, mikä on semmonen hiukkasen niinkun...arvelutta-va.” (C2)

Päiväkodin työntekijöiltä vaaditaan erityistä herkkyyttä arvioitaessa lapsen kautta tulevien vihjeiden aiheuttamaa huolta. On tunnistettava vihjeet ja suhtauduttava vakavasti lapsen kertomiin asioihin, mutta samalla on punnittava vihjeiden tuottamaa tietoa ja lapsen kertoman todenperäisyyttä. Varma vihje on muutos lapsen käytöksessä, joka havaitaan peilaamalla lapsen käytöstä aiempaan. Keskeistä vihjeiden havaitsemisessa on, että työntekijä tuntee lapsen hyvin, ja pystyy näin ollen olemaan herkillä, mikäli lapsi tuottaa jotakin sellaista, johon olisi syytä tarttua.

6.2 VANHEMPIEN KAUTTA NÄKYVÄT VIHJEET

Huoli lapsesta voi herätä myös vanhempien toiminnan tai käyttäytymisen kautta. Vanhempien kanssa ollaan tekemisissä päivittäin tulo- ja lähtötilanteissa, jolloin työntekijät seuraavat läheltä lapsen ja vanhemman välistä suhdetta. Lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus oli yksi niistä asioista, joissa myös huoli lapsen tilanteesta saattaa herätä. Lisäksi vanhempien oma hyvinvointi ja jaksamattomuuden ja uupumuksen merkit herättelivät työntekijöitä havahtumaan lapsen tilanteeseen.

”Taikka sitte se, että tuodessa tai hakiessa vanhempi käyttäytyy epäasiallisesti, joko se tiuskii ja räyskii sille lapselle tai sit se ei noteeraa sitä mitenkään taikka tämmösiä, mihin mä oon niinku joutunu ihan oikeesti puuttuun et käy...et täs kärsii koko yläkerran käytävä yhden lapsen päiväkotiiin tulosta taikka kotiin lähdestä.” (B2)

”- - - tai et jos vanhemmat on hirvittävän väsyneitä tai semmosia apaattisia, ni sit on semmonen, äkkiä nousee semmonen huoli, et onko joku niinku.” (C2)

Edellä haastateltava B2 kuvailee lapsen ja vanhemman välisen vuorovaikutuksen puutteita, jotka herättävät huolta työntekijässä. Ongelmista kertoo, mikäli vanhempi on toistuvasti ärtyisä lastaan kohtaan, mutta toisaalta myös, mikäli vanhempi jättää lapsen huomiotta ja käyttäytyy välinpitämättömästi. Vanhempien uupumus voi myös näkyä päiväkodissa väsymyksenä tai apaattisuutena, ja siihen havahdutaan päiväkodissa (haastateltava C2).

Myös epäsäännöllisiin hoitoaikoihin tai toistuviin suoranaisiin poissaoloihin, joista vanhemmat eivät muista ilmoittaa, havahduttivat työntekijöitä lapsen tilanteeseen:

"No...ehkä näkyvimmin tulee ensinnäkin mieleen sellanen, et jos lapsi ei tule päiväkotiin. Et on selittämätön...selittämättömiä poissaoloja." (A1)

Vanhemmat voivat myös tehdä itse aloitteen saadakseen tukea. Vanhempien avoimuudessa päiväkodin työntekijöitä kohtaan on eroja; osa kertoo vasta tilanteiden kärjistyessä vaikeasta tilanteestaan, mutta toiset vanhemmat voivat olla hyvinkin avoimia, kuten esimerkeistä ilmenee:

"Joo ja joskushan se tulee vanhemmilta se alote, tai tapahtuu jotain, että isä tulee hakemaan kesken päivän ja sanoo että "hei, et nyt..." ei välttämättä kerro vielä, et mikä on homman nimi, mut sanoo, et nyt tuli tämmönen hätätilanne, nii seuraavana päivänä jos tuodaan lapsi, ni sitte siinä voi kysyä sitte." (A2)

"- - - ne on jopa niin välittömiä, että ne menee vaikka...päiväkodissa aatellaan, et ne menee seuraavaan ryhmään, ni ne taas kertoo kaiken avoimesti, että kävin sielä sossussa ja ko...[H: niin, niin. Se on siis...]niinku tavallaan tulee semmonen, että ne on itte menettäny sen kontrollin, niillä ei ole enää sitä yksityisasiä..." (B1)

"Ja osa saattaa kertoo jo pitkälti, et et hänel on tällanen tausta [H: joo] ja nyt hänestä tuntuu et tällä hetkellä on tällasta, et osan...osan perheistä niinku me tiedetään jo tosi pitkältä ajalta, et vaikkei lapsi oo muuta ku alottanu nytten - - -" (C3)

Haastateltavat kuvailivat myös hyvin tunteikkaita vanhempien avunpyyntöjä, joissa vanhempi purkaa vaikeaa kotitilannetta tai parisuhdeasioita kuuntelevalle työntekijälle. Työntekijä saattoi siis toisinaan toimia päiväkodissa myös vanhemman kuuntelijana ja tukena:

"Kyllä sitten niitäkin vanhempia on, jotka tossa sitten olkaa vasten itkee niinkun. Kaataa...niinku tavallaan työntekijän päälle koko sen tavallaan sen vaikeuden olla kotona ja vaikeuden olla lapsensa kanssa - - -" (A2)

"- - - yks tämmönen äiti, kyynelsilmin kerto et on tavallaan puolison kans ongelmia, ei mikään iso siis, ei lapsia oo pahoinpidelty. Kertoo et heillä on nyt riita, iso riita et lapset käyttäytyy kauheen levottomasti." (B2)

Yllä olevissa sitaateissa haastateltavat nostavat esiin kohtaamisia, joissa vanhempi kertoo tilanteestaan päiväkodin työntekijöille. Avoimuuden erot tulevat esiin haastateltavien kuvauksista. Jotkut vanhemmista kertovat tilanteestaan vasta, kun perheessä tapahtuu jotakin poikkeavaa, joka väistämättä näkyy myös päiväkotiin, esimerkiksi haettaessa lapsi päiväkodista pois kesken päivän.

Jotkut vanhemmat puolestaan kertovat hyvin avoimesti elämäntilanteestaan ja taustastaan, haastateltavien mukaan joskus jopa rajattomasti. Vanhemmat myös saattoivat tuoda vaikeuksiaan tai uupumusta päiväkodin työntekijöille voimakkaidenkin tunnepurkausten kautta.

6.3 EPÄMÄÄRÄISET VIHJEET VAILLA TIETOA

Päiväkodissa työntekijät seuraavat myös tilanteita, joissa intuitiivisesti tai pienten asioiden kautta huoli herää, mutta mitään konkreettista tai ”tartuttavaa” ei ole. Tällaisia tilanteita Eriksson & Arnkil (2012, 26) nimittävät huolen harmaaksi vyöhykkeeksi. Harmaan vyöhykkeen alue on työntekijöillä epävarmuuden aluetta, jossa pohditaan milloin puuttuminen on oikeutettua ja kuinka pitkään tilannetta voi vielä tarkkailla. Huoli ei välttämättä nouse tietoisista asioista, vaan voi olla vaistoon perustuva, intuitiivinen asia:

”Et sen jotenki vaistos, et jotain erikoista sielä on siinä vanhempien välillä, mutta totaa...ei sitä sitten. Se vaan. Sit ne lähti.” (B2)

Avoimuuden aste vaihtelee perhekohtaisesti. Vaikka edellä on todettu, että toiset perheet hyvinkin avoimesti tuovat päiväkotiympäristössä esiin henkilökohtaisia asioita, on myös sulkeutuvia perheitä, jotka pyrkivät pitämään kiinni perheen yksityisyydestä. Kuten seuraavissa sitaateissa haastateltava C2 toteaa, päivähoidossa on helppoa jättäytyä näkymättömäksi ja minimoida vuorovaikutus päiväkodin työntekijöiden kanssa. Jälkimmäisessä esimerkissä puolestaan haastateltava B3 kuvailee tilannetta, jossa päivähoidossa ei tiedetty lapsen kotiolosuhteista tai perheen tilanteesta juuri mitään taustoja, ja lapsen sijoitus, jolloin lapsi alkoi kulkea päivähoidossa taksilla, tuli työntekijöille täysin ennakoimatta. Tilanne kuvastaa hyvin sitä, kuinka piilossa perheen asiat voivat myös päivähoidon työntekijöiltä pysyä.

”Ja sit tietysti se, että...et vanhemmatki päivä....nykyajan päivähoidossa pystyy tekeen ittensä tosi näkymättömäksi [H: mm]. Ei tarvi tulla vanhempainiltoihin, ei tarvi tulla minkäänlaisiin juhliin [H: mm] ja sit se, että ku lasta hakee tai tuo, senki vanhempi voi tehdä tosi nopeeksi [H: nii-in], et se että et ei, ettei vaan keritä kysymään, et ”kaikki oli hyvin” et ”hei, hei, lähdetäänpäs nyt jo”. (C2)

”- - - tää äiti ei kertonu mitään näistä taustoista eikä mistään siis... [H: joo]hän hyvin piti sen [H: joo] omana...meil ei oikeestaan ollu...ku se tuli ihan yllätyksenä sillon että, et sitte soitettiin et he alkaa kulkee taksilla ja näin.” (B3)

Haastateltavat kuvailivat tilanteiden tai huolen saavan monesti jälkikäteen selityksen, kun selviää esimerkiksi, että vanhemmat ovat keskellä eroprosessia. Lapsen reagointi tai vanhemman käytös tulee ymmärrettävämmäksi, kun se saa selityksen:

”Mutta toisaalta se saattaa joskus selittää aika paljon sitten, ku kerrotaankin että me ollaan kyllä erottu jo kaks kuukaut sitten, isä muutti kotoota pois, ni ”aaa, no nyt selvis sitten” monta, monta asiaa, et se selitty sillä.” (A2)

Vaikka perinteisesti arvostetaan varmaa tietoa, eikä intuitiivista tuntumaa pidetä välttämättä yhtä painavana, Eriksson & Arnkil (2012, 21) tuovat esiin myös ”tuntuman” olevan tärkeä työväline varsinkin ihmisten kanssa työskennellessä. Intuitiivinen kuva tilanteesta saattaakin joskus olla varmempi mittari huolelle kuin pelkkä tieto, vaikka sen sijaan tietoon on helpompi nojata ja sillä on helpompi perustella huolta.

7 TASAPAINOTTELUA PUUTTUMISEN RAJAPINNOILLA

Aineistosta nousi esiin, että päiväkodin työntekijät tasapainoilevat toistuvasti puuttumisen ja puuttumattomuuden välillä. Päiväkodin työntekijöiden on säännöllisesti arvioitava huolen määrää – milloin huoli on tarpeeksi suuri, jotta puuttuminen perheeseen on ”oikeutettua”, milloin tulee odottaa ja tarkkailla? Puuttuminen on arkaluontoinen asia ja perheen yksityisyyttä pyritään kunnioittamaan. Kuitenkin toisinaan tulee tilanteita, jolloin huolenaiheita ei voida enää sivuuttaa, ja puuttuminen on välttämätöntä. Erikssonin & Arnkilin (2012, 21 – 22) mukaan työntekijän huoli kytkeytyy toimintaan moraalisen elementin kautta. Huoli on intuitiivinen kuva, joka rakentuu kognitiivisen ja emotionaalisen elementin pohjalle. Kognitiivinen elementti syntyy lapsen/vanhempien ja työntekijän välisen vuorovaikutussuhteen aiheuttamista havainnoista ja ajatuksista, joita työntekijä peilaa omaan työkokemukseensa ja elämänhistoriaansa. Kognitiivinen elementti on ”tietoisempi” elementti kuin emotionaalinen elementti, joka sisältää vuorovaikutussuhteen aiheuttamat tunteet työntekijässä. Emotionaalisesta elementistä vain osa syntyy verbaalisen kommunikaation pohjalta, loput ovat muita ihmisten toisilleen välittämiä vuorovaikutussignaaleita, kuten eleistä, ilmeistä ja olemuksesta heijastuvia asioita. Moraalinen elementti puolestaan ohjaa toimimaan huolen pohjalta. Moraaliseen elementtiin sisältyy arvio siitä, kuinka velvoittavaksi vuorovaikutussuhteessa noussut huoli koetaan – mikäli huoli on tuntuva, mutta asian koetaan olevan sellainen, johon ei esimerkiksi ole soveliasta puuttua, huolen pohjalta ei välttämättä lähdetä toimimaan. Mikäli huoli vaikuttaa sellaiselta, johon on mahdollista omalla

toiminnalla vaikuttaa, tehdään huolen pohjalta toimenpiteitä, eli puututaan huolta aiheuttavaan ongelmaan sopivaksi katsomalla tavalla. (Emt. 2012, 21 – 22.)

Edeltävässä luvussa 6 on tarkasteltu työntekijöiden huolen rakentumista kognitiiviseen ja emotionaaliseen elementtiin kytkeytyvien havaintojen kautta. Seuraavassa liikutaan Erikssonin & Arnkilin (emt., 21 – 22) kuvaaman moraalisen elementin alueella, ja tarkastellaan lähemmin, mitä lastentarhanopettajat kertovat puuttumisesta perheeseen päivähoidon kontekstissa. Moraalinen elementti kytkee huolen toimintaan. Haen aineistosta sitä rajaa, jolloin puuttuminen tulee välttämättömäksi ja puuttumisen arkaluontoisuus on ylitettävä. Lisäksi pohdin, mikä tekee puuttumisesta arkaluontoista. Viimeisessä alaluvussa kuvaillaan keinoja, joilla työntekijät puuttumisen ja puuttumattomuuden rajapinnalla hakevat tasapainoa.

7.1 PUUTTUMISEN ARKALUONTOISUUS

Haastateltavien kertomuksissa puuttuminen kuvautuu lähtökohtaisesti haastavana tilanteena kokeneillekin päiväkodin työntekijöille. Puuttumisesta puhuttiin asiana, joka oli ”pakko” tehdä, mikä kuvastaa puuttumisen arkaluontoisuutta. Pitkään lastentarhanopettajana työskennellyt haastateltava A1 kertoo vaativan rohkeutta kysyä vanhemmalta perheen tilanteesta. Haastateltava tuo esiin, että joissakin tilanteissa vanhemmilta ei voi asiaa enää kysyä, vaan puuttuminen on välttämätöntä. Tällöin työntekijä ikään kuin siirtää puuttumisen henkilökohtaiselta tasolta yleisemmälle tasolle, vedoten siihen, että työntekijällä on velvollisuus; ”pakko” puuttua tilanteeseen:

”Mutta edelleenkin niinkun vaatii se rohkeutta että sä meet ottaan vanhempaa hihasta ja kysymään, että...et sit jossain vaiheessahan meillä vaan ei enää kysytä, et sit me vaan kerrotaan, et tiekkö et nyt mun on pakko tehdä tällain.” (A1)

Puuttumisen arkaluontoisuuden merkitys kuvautuu seuraavassa sitaatissa. Perheen ongelmiin puuttuminen vertautuu haastateltava A2:n puheessa rikoksesta syyttämiseen; niin raskas asia on kyseessä, kun puututaan vanhemmuuteen:

”Koska se, se, se on nyt vähän niinkun [A1: se on tää suomalainen...] vähän niinku syyttää toista ihmistä [H: nii] melkeen ku syyttäs jostain [H: ni] rikoksesta [H: nii-i] että ajattelee, että pitäis olla ensin todisteita ennen kun...että pitää olla ihan, ihan, ihan varma [H: mm-y].” (A2 ja A1)

”Kyllä se on semmonen, jotenkin, semmonen henkilökohtanen jotenki...ja vanhemmat...kyllä se on...se on vaikeiden asioiden puheeksiotto, ni kyllä se on vaikeeta. Se vaan on vaikeeta mennä puhumaan jostain asiasta ja olla niinkun asiantuntijana tiettyssä määrin, että...[A2: Nii siinä tuntuu, et vähän tunkeutuu niinku sinne] niin...että mä oon täällä, että jotenki meen hänen reviirilleen sitten.” (A1 ja A2)

Puuttumisesta tekee arkaluontoista perheen yksityisyyteen kajoaminen ja vanhemmuuteen kohdistuva arvostelu. Puututtaessa ylitetään tiettyjä rajoja ja astutaan alueelle, joka ei periaatteessa ole enää päivähoidon valtuuksien aluetta: perheen alueelle. Edeltävistä sitaateista jälkimmäisessä haastateltava A1 kuvailee puuttumisen kajoavan perheen yksityisyyteen. Kuvauksellaan ”reviirille astumisesta” haastateltava luo rajaa sille, mikä kuuluu päiväkodin työntekijöille, ja mikä ei. Perheen henkilökohtaiset asiat ovat perheen reviiriä, jolle päivähoiton reviiri ei ulotu, eikä työntekijän ole periaatteessa sallittua ylittää perheen henkilökohtaista reviiriä, perheen rajoja. Kyse on tällöin ”tunkeutumisesta”, joka aiheuttaa työntekijässä jopa hieman syyllisyyttä.

Huomionarvoista on se, että puuttumisen arkaluontoisuudesta puhuttaessa korostettiin vanhempien tunteita. Vaikka puututtavia asioita voi olla monen tasoisia, asiasisältö, eli se oliko kyse esimerkiksi päihdeistä vai lapsen poikkeavasta käytöksestä ei sinällään määrittänyt puuttumisen helppoutta tai vaikeutta. Vanhemman suhtautuminen asiaan ja puuttumiseen oli merkityksellisempää:

”Mut emmä nyt tiedä, voiko sanoo, et joku päihdeongelma...tai avioerot...tai että mitenkä ne pistäs listaan, et mikä on helpompi ja mikä on vaikeempi, koska saattaa olla toinen hyvinkin sillei niinkun päihdeongelma, et hän on tiedostanut ongelman, hän on hakeutumas hoitoon, meillon kaikki selvät sävelet ja homma ei oo muuta kun että pidetään palaveria ja katotaan et se menee eteenpäin, et avioerotilanne saattaa olla hyvinki ongelmallinen, siinä voi olla kaikennäköstä sotkua niinsanotusti, lähestymiskieltoja ja muita - - -” (A1)

Haastateltava A1 kertoo, ettei ongelmien luonteesta voi päätellä puuttumisen helppoutta tai vaikeutta. Päihdeongelmaankin voi olla helppo puuttua, mikäli vanhempi on tiedostanut asian, ja toimii yhteistyössä työntekijöiden kanssa. Päihdeongelman rinnalle nousee vertailuksi avioerotilanne, joka voi olla hyvinkin haastava puheeksi otettava vanhemman käytöksestä tai suhtautumisesta johtuen.

Vaikka ongelmien luonne ei sinällään määrittänyt puuttumisen helppoutta tai vaikeutta, suoraan

vanhemmuuteen tai vanhempien käytökseen kohdistuvat huolet olivat työntekijöiden mukaan haastavampia asioita ottaa puheeksi, kuin lapsen käytökseen liittyvät ongelmat ja huolet. Lapsen kautta syntyvistä huolista oli helpompi vanhempien keskustella, kuten haastateltava A1 ensimmäisessä sitaatissa toteaa. Jälkimmäisessä esimerkissä haastateltava C3 puolestaan pohtii spekulatiivisesti, että puuttuminen helpottuisi, mikäli tilannetta voisi pohtia aina lapsen parhaan kautta, vanhempien tunteista tai tuntemuksista huolimatta.

”Mutta kaikista helpoin mun mielestä on se, että me huomataan, että lapsella on jotain hätänä, kuin se, että me huomataan, että vanhemmissa on jotain vikaa.” (A1)

”Et me halutaan niinku myös suojella ei om...ei vaan omia, mutta myös toisen kasvoja siinä, et mitäs jos mä oonkin väärässä ja nyt mä syytän sitä ja niin edelleen, et jotenki se semmonen varmaan siinä niinku on, mut että jos aina vaan muistasi sen lapsen parhaan kautta, niin ni sillain se varmaan oliskin helpompi [H: nii].” (C3)

Käytännössä vanhempien tunteet ja ajatukset tulevat kuitenkin hyvin lähelle lastentarhanopettajia päiväkodin arjessa. Yksi keskeinen huolenaihe puututtaessa perheeseen oli kysymys siitä, millaiseksi vanhempien ja työntekijän välinen suhde muuttui, mikäli perheessä ilmeneviin ongelmiin puututtiin lastentarhanopettajan taholta. Puuttumisen pelättiin vaikuttavan työntekijän ja vanhemman väliseen suhteeseen kielteisesti. Luottamuksellinen suhde ja kasvatuskumppanuus vanhemman kanssa koettiin tärkeäksi, eikä sitä haluttu vaarantaa. Puuttumista arastellaan myös sen vuoksi, että pelätään hyvän ja luontevan kontaktin perheeseen katkeavan, minkä ajatellaan olevan lapsenkin kannalta huono vaihtoehto.

”Ja sitte ku ei tiä miten reagoi, et miten se toinen reagoi siihen niinku...et just et sulkeutuks se...niinku et kaikki kuoret, et sit ei sieltä ei tuu mitään muuta ku et tuodaan lapsi ja haetaan lapsi, niinku et se koko keskusteluyhteys loppuu.” (A2)

”Kyllähän se silleen pelko on, että sitte menetetään se perhe. Kun on kuitenkin jonkinlainen keskusteluyhteys. Et kyllä siinä tarttee aika paljon luovia.” (A1)

”Joo elikkä siinä pitää ottaa huomioon se, että me ollaan jatkossaki hoitamassa sitä arkee, eli meidän täytyy olla valmiita kohtaamaan aamulla ja iltapäivällä - - - ” (B2)

Haastateltavat kuvailevat puuttumiseen liittyvän monenlaisia huolenaiheita: saatetaan pelätä vanhemman reagointia, keskusteluyhteyden ja välien katkeamista, sekä yleisesti kohtaamista jatkossa sen jälkeen, kun asioihin on puututtu. Työntekijät tuovat esiin, että heidän on edelleen

kohdattava vanhemmat päiväkodin arjessa puuttumisen jälkeen.

Puuttuminen koettiin vaikeaksi myös silloin, kun asiasta tai perheen tilanteesta ei ollut tarpeeksi tietoa. Työntekijät halusivat varmistaa havaintonsa aiheelliseksi huoleksi, ennen kuin ottivat asian vanhempien kanssa puheeksi. Pelkkä epäily tai intuitiivinen tuntuma ei siis oikeuttanut puuttumista perheeseen; ennemmin työntekijät selvittelivät tilannetta pidempään, kuin lähtivät toimenpiteisiin liian vähillä tiedoilla.

”- - - ei me tehdä hätiköiden, me tarvitaan [H: nii] tosi paljon faktoja, että me...meidän moraali sallii meidän tehdä, vaikka me tiedetään et meillä on velvollisuus. Sitä ei tehdä hetken mielijohteesta - - -” (B2)

”- - - sitte on helppo puuttuu, koska ku sä voit suoraan sanoo vanhemmille: ”tän takia, tän takia, tän takia” [H: mm-y] ja sitte sä voit sanoo, et niinku et ja myöski tiimi ja muu mun kanssa on huomannu nää tilanteet [H: mm-y]. Tai nää asiat.” (C2)

Haastateltava kuvailevat, että perheen tilanteesta tai aiheesta tarvitsee olla tarpeeksi varmistettua tietoa, ennen kuin voidaan puuttua. Varmasta tiedosta kertovat paitsi lukuisat faktat, myös se, että koko tiimi, eli useampi työntekijä on asian takana.

Faktojenkin selvittäminen saattaa kuitenkin olla haastavaa, kuten haastateltava C3 toteaa vanhemman päihteiden käytöstä:

”- - - eihän me niinku tietysti niinku päihtyneelle vanhemmalle saaha lasta edes luovuttaa [H: mmh] ja mutta se ensimmäinen tilanne siinä, et millä mä varmistan sen et onks toi nyt päihtynyt, koska se on tosi iso kynnys sitten niinkun ”et hei nyt tuntuu, että sä oot niinku juonu alkoholia, et mä en voi antaa tätä lasta [H: mm-y] sulle” et se on niinkun...ja sit meet siihen lähelle, yrität mahd lähelle päästä ja nuuskimaan sitä...[C2: mm ja sit ku se pitää tapahtua...]äitiä.” (C3)

Haastateltava kuvailee tilannetta, jossa vanhempi vaikuttaa olevan päihtynyt. Vanhemman alkoholin käytön selvittäminen kuvautuu arkaluontoisena tilanteena, jossa työntekijä joutuu monin astein havainnoimaan, onko vanhempi päihtynyt. Päihteidenkäytöstä kysyminen suoraan vanhemmalta kuvautuu vaikeana, lähes mahdottomana toimintamallina; haastateltava kertoo kysymiseen olevan iso kynnys, ja pyrkivän ennemmin selvittämään asian toisella tavalla, esimerkiksi menemällä lähelle vanhempaa, jotta haistaisi, onko vanhempi mahdollisesti päihtynyt.

Vain äärimmäisissä tilanteissa puututtiin haastateltavien mukaan tilanteeseen nopeasti. Välitöntä, nopeaa puuttumista vaativat tilanteet olivat kuitenkin haastateltavien mukaan harvinaisia. Hyvin äärimmäisiä tilanteita, kuten vakavaa väkivaltaa, päihteiden käyttöä tai tilanteita, joissa lasta ei haettu päiväkodista, tuli työntekijöiden mukaan harvoin:

”Et ei se meillä...mää en tiä mikä vois olla semmonen että täytyy mennä heti ylemmälle taholle, et olisko joku todella paha lapsen laiminlyönti tai pahoinpitelyasia...[A2: pahoinpitely. Nii, et mulla tulis heti mieleen tämmöset et lapsen koskemattomuutta on...niinkun loukattu]...jossa lähettäis niinku heti soittamaan, et se oli niinkun selkee juttu, tai että huomattais hyvin nopeessa ajassa, että lapsi muuttuu täysin ihan lyhyessä ajassa täysin apaattiseksi ja koko perhe on...saattaa reagoida nopeesti.” (A1 ja A2)

Puuttuminen aiheuttaa työntekijöissä monenlaisia tunteita, kuten haastateltavat C3, C1 ja C2 kuvailevat:

H: ”No onks sit semmosia tilanteita, et lapsesta näkyy jotenkin et perheessä ei oo ehkä kaikki kunnossa, mutta ei sit niinkun...tavallaan semmonen harmaan vyöhykkeen lapsia, että...et niihin ei sitten?” C3: ”On varmasti [C1: on] [C2:on] paljon. Taas on semmonen asia, mitä ei saa sanoo ääneen. Ei. Ja se varmasti juur paljon jää niinku sinne harmaalle vyöhykkeelle sen semmosen arkailun takia [H: mm-y, joo]...just se, mistä aikasemmin puhuttiin, et ei välttämättä niinku....”no ei vielä nytten, et seurataan nyt vähän tilannetta” ja niin edelleen [H: joo].” (C3, C1 ja C2)

Esimerkistä kuvastuu hyvin päiväkodin työntekijöiden ristiriita; tiedossa on, että määrättyissä tilanteissa tulee puuttua päiväkodissa näkyviin perheen ongelmiin, mutta puuttuminen ei yksinkertaisesti aina ole helppo asia edes kokeneille työntekijöille. Lapsen edun tulisi olla puuttumista määrittävin asia, mutta niin ei aina ole. Haastateltavan toteamus ”taas on semmonen asia, mitä ei saa sanoo ääneen” kuvastaa työntekijän ylittävän tiettyjä rajoja tunnustaessaan, ettei lapsen etu aina toteudu arkailun vuoksi. Työntekijät tasapainoilevatkin lapsen edun ja toisaalta vanhempien suhteen säilyttämisen välillä. Raja puuttumisen ja puuttumattomuuden välillä on häilyvä ja tilannetekijöistä riippuvainen.

7.2 KUINKA TASAPAINOILLAAN?

Päiväkodin työntekijät tasapainoivat puuttumisen ja puuttumattomuuden ristiriitaisessa maastossa ennen kaikkea pyrkimällä hyvään yhteistyöhön vanhempien kanssa. Vanhempia ja vanhemmuutta haluttiin kunnioittaa, ja näkökulma oli ennemmin tuessa kuin kontrollissa. Puuttumisesta puhuttiin tuen tai avun tarjoamisena perheelle ja monesti vanhempien kanssa neuvoteltiin siitä, onko perheellä tarvetta vastaanottaa apua. Puuttumattomuuden alueelta siirryttiin puuttumiseen mieluiten yhdessä vanhempien kanssa. Esimerkiksi yhteydenotto lastensuojeluun pyrittiin tekemään vanhemman kanssa esimerkiksi lastensuojeluhakemuksena:

”Eikä me laiteta nimeemme paperiin, ellei me olla sen takana [B3: ni. seki on aina]. Mäki annoin tästä paperista, kun siis puhelinsoitolla se asia eteenpäin lähti, ni mä annoin siitä kopion äidille ja pistin lapsen papereihin sitten sen toisen kopion [H: joo] taikka siis alkuperäisen. Pyysin äidin allekirjotuksen, koska mä halusin, et se on loppuun saakka, äiti on ollu minun kanssa yhdessä tekemässä [H: joo].” (B1)

”Mut et se, et tapahtuuko sillain et me tehdään susta lastensuojeluilmotus [C3: niin tietysti], et se et yritetään kuitenkin sillai rakentavasti [C3: nimenomaan]. Et siitä [C1: nii mieluummin yhteistyössä, kun] keskustellaan, niin. Niin ku sitten se, että se tulee nii ”ylhäältä” ku meiltä, et nyt. Lastensuojeluilmotus.” (C2)

Ensimmäisessä sitaatissa haastateltava B1 kertoo, kuinka lastensuojeluhakemus tehtiin yhdessä äidin kanssa ja työntekijä pyysi äidin allekirjoituksen hakemukseen varmistaakseen äidin näkemyksen yhteistyöstä olevan sama kuin työntekijällä. Jälkimmäisen sitaatin haastateltava C2 kuvailee, että lastensuojeluilmoitusta tehtäessä vanhempien kanssa keskustellaan ja pyritään rakentavaan vuorovaikutukseen. Vanhempien ”yläpuolelle” asettumista halutaan välttää.

Vanhempien kanssa haettiin tasa-arvoista kohtaamista, jossa omaa asiantuntijuutta häivytettiin. Ylhäältä alaspäin tapahtuvaa vuorovaikutusta, neuvontaa ja ohjeiden antoa, tai jyrkkää puuttumista vältettiin. Vanhempien ja päivähoidon työntekijöiden samanarvoisuuden korostaminen kertoo yleisemminkin asenteista vanhemmuuteen. Oma, koulutuksen kautta saavutettu asiantuntijuus syrjäytetään vanhemman asiantuntijuuden rinnalla. Esiin nousee näkemys, jonka mukaan vanhemmat ovat lapsensa asiantuntijoita ennen muita toimijoita (kasvatuksen asiantuntijoita ja viranomaisia). Siksi vanhemmuuteen voi olla niin hankala puuttua.

”Ja sen mää oon huomannu ainaki tässä vuosien varrella, että mitä enemmän sä

niinkun...ööm...puhut vaikka omasta itsestäsi, omasta lapsestas, et jos sun omalla lapsella on jotain samankaltaisia tämmösiä...et siinä tulee heti se, että te ootte niinkun samalla viivalla. Että sinä et ole se asiantuntija, ko eihän me nyt asiantuntijoita tietenkään voida olla.” (A2)

”Me tehään...kasvatuskumppanuus on varmaan kliseekin jo, mut siis se, et me tehään ihan oikeesti yhteistyötä, ni se varmasti kans madaltaa sitä kynnystä [H: joo]. Me ei anneta enää ylhäältä vekkihameinemme [H: joo, joo], röyhelöpaitoinemme...vaan siis me tehään niinkun samalla tasolla tätä työtä [H: nii, aivan, joo]. Pyritään nostaan...niitä meiänkin vanhempia. Tasa...tasapuolisina.” (B1)

Haastateltava A2 kertoo ensimmäisessä sitaatissa, etteivät päivähoiton työntekijät ole varsinaisia asiantuntijoita, vaan ymmärtävät itsensä enemmän yhdeksi tasa-arvoiseksi kasvattajaksi vanhempien rinnalla. Jälkimmäisessä sitaatissa haastateltava B1 toteaa, että kynnys puuttua ja ottaa ongelmia puheeksi alenee, mikäli vanhempien kanssa saavutetaan hyvä yhteistyösuhde asettumalla ”samalle tasolle” vanhempien kanssa.

Mikäli tilanne vaati puuttumista, asiat pyrittiin ottamaan mahdollisimman hienovaraisesti puheeksi. Haastateltavat toivat esiin, että vanhemman tunteita kuunnellaan ja kunnioitetaan. Haastateltavat B1 ja A2 kertovat, että vanhempien kanssa ongelmakohdista keskustellaan hienotunteisesti ja toisinaan myös kiertoteitse, ”kautta rantain”. Konfliktin syntymistä selkeästi pyrittiin välttämään:

”- - - koska mehän joudutaan, meidän velvollisuus on ottaa se asia puheeksi, et nyt lapsella ei o kaikki kunnossa, et onks joku häikkä...et haluuk sã kertoo. Mennäänhän seki tavallaan tälle niinkun näitisti ja ei kukaan ei käy päälle, että hei että sã et pidä lapsestas huolta, vaan muuta kautta.” (B1)

”Ja monta kertaa sitte pääseekin vanhempien kanssa niinku siinä mielessä keskustelemaan, et on vähä ollu surullinen ja tämmönen ja onks jotain...silleen kautta rantain, ni sit saattaa tulla niinku nyt on tullu...meilläki tullu paljon esiin näitä et perheessä on vakava avioerotilanne meneillään - - -” (A2)

Puututtaessa perheen ongelmiin puuttumista selkeytti ja helpotti lain tuoma velvoite puuttumisesta. Lain tuoma turva antoi lastentarhanopettajille oikeutuksen puuttua ja helpotti tilanteita jopa konkreettisesti, sillä se selkeytti sitä rajapintaa, jolloin puututaan ja jolloin on vielä tarvetta

tarkkailla tilannetta. Oman moraalin tueksi tuli siis myös yhteiskunnan moraal, joka lain muodossa saa muodon (vrt. Eriksson & Arnkil 2012, 21 – 22). Haastateltavat kuvailivatkin puuttumisen tällöin siirtyvän henkilöstä yleisen velvoitteen tasolle – heidän on puututtava, koska laki määrää, eikä asiassa ole mitään henkilökohtaista tai tiettyyn perheeseen kohdistuvaa:

”- - sitä mä tarkotin sillä, ku mä sanoin et tää on ny tullu [H: mm-y] et se on laki [B2: joo] [H: ni] ni se on hirveesti helpottanut sitä, et ei tarvi jahkailla [B1: eei] et onko tää nyt [B1: eikä odotella kuukausitolkulla] et tästä pitäis tehdä...että katotaan nyt vielä tai muuta, vaan että naps, nyt! Et se on helpottanu ja selkeyttänyt sitä hirveesti [H: joo]. Et sen takia se on mummielestä niin hyvä asia...mutta tota on ne määrättyt kriteerit [H: mm-y] ja sit ku ne kriteerit on täyttyne, nii naps [H: joo, niinniin].” (B3, B2 ja B1)

”Siit on tehty niinku semmonen virallinen, ettei se jää siihen et ko sä oot nii tylsä akka [B3: nii, nii, että tota] et se on, sun on pakko.” (B2)

Yksi keino tasapainoiluun puuttumisen ja puuttumattomuuden rajapinnalla tuli lastensuojelun kautta. Haastateltavat korostivat, että hyvin usein perheen ongelmat olivat tiedossa lastensuojelussa jo ennen päiväkotia, ja lastensuojelun kontakti helpotti yhteydenottoa, sekä perheen ongelmien puheeksiottoa myös päiväkodissa. Lastensuojelun kontakti vie päiväkodilta osittain vastuuta pois, kuten haastateltava A1 toteaa, sillä lastensuojelun ollessa mukana päiväkodissa ei tarvitse pohtia miten toimitaan ongelmien ilmetessä perheessä. Tällöin lastensuojelu pääosin määrittelee, miten edetään milloinkin.

”- - ku siin on se sosiaalitoimi mukana, nii kyllä se on niinku...niinku raaempi peli, että kyllä siinä pistetään aika tarkat pelisäännöt nyt sitten, et missä tilanteissa tehdään mitäki. Toisaalt se on itelleki paljon helpompaa, sitte tietää et nyt tää tilanne on semmonen, ny mää sinne soitan. Tai...okei, ei tartte miettiä sitä että mitä tehdään.” (A1)

Työntekijät pyrkivät myös hälventämään lastensuojeluun liittyviä kielteisiä mielikuvia. Lastensuojelusta puhuttaessa korostettiin lastensuojelun tuen puolta ja kontrolliluonnetta pyrittiin minimoimaan. Lastensuojelun mukanaoloa perheiden elämässä normalisoitiin. Haastateltavat kertovat, että lastensuojelulla on monta ulottuvuutta, ja yksi merkittävä ulottuvuus on tuen ja avun saaminen lastensuojelusta:

”Mut mä luulen et just tää tällanen varhainen puuttuminen myöskin, että se ei oo niin iso mörkö ku se on ollu aikasemmin [B3: ni, joo] Et se on ollu tosi iso se kynnys [B3: joo joo] ja ku sä joudut lastensuojeluun kaik oli ”apua”, et tänä päivänä se on niinku aika neutraali asia, koska sieltä saa niin monenlaista tukea, täähän varhainen puuttuminen, se voi olla sit kans sil taval, et jos hän itse haluaa [H: mm]” (B2 ja B3)

”Koska kuitenkin se lastensuojeluilmoitus on myöskin siinä mieles...mä pidän sitä aina myöskin sillä tavoin valosena ja positiivisena, et se on varma tie saada varmasti apua [H: mm-y].” (C2)

Lastensuojelu on muuttunut aikaisempaa luonnollisemmaksi osaksi perheiden elämää, eikä lastensuojelun asiakkuus välttämättä tarkoita kielteistä kierrettä, vaan painopiste on sen kautta saatavassa avussa, kuten haastateltavat yllä kuvailevat. Kynnys lastensuojelun yhteydenottoihin on alentunut, sillä lastensuojelu tarjoaa monenkaltaista tukea ja apua perheille.

Jaettu näkökulma helpotti huolen ja puuttumisen arviointia, ja kirkasti rajaa, jolloin perheen ongelmiin tulee puuttua. Ensisijaisen tärkeää oli varmistaa, että päiväkotiryhmän kaikilla työntekijöillä on yhteinen huoli lapsesta. Huoli rakentuu jaetusti keskustelun kautta, kuten esimerkissä haastateltava B3 toteaa käyttäen me-muotoa: omassa tiimissä huolenaiheista keskustellaan ja yhdessä päätetään, mistä asioista ”huolestutaan” ja mitä asiassa tehdään:

”Kyllähä me, ku meil on tiimit, elikä, elikä tuota noin niin joku ryhmä pitää sen oman tiimipalaverinsa [H: joo] ni sielähän me käydään näitä asioita sit läpi, et onko tämä semmonen asia, et me huolestumme tai [H: aivan] [B2: ja mitä tehdään] Niin.” (B3 ja B2)

Huolen ja puuttumisen elementit (kognitiivinen, emotionaalinen ja moraalinen) ovat siis osin kollektiivisia; käytännöissä neuvoteltuja ja sosiaalisesti rakennettuja. Puuttumisen ja puuttumattomuuden rajaa rakennetaan yhdessä sekä työntekijöiden, että vanhempien kanssa.

8 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN PUUTTUMISEN PAIKAT

Aineistosta hahmottui, että lastentarhanopettajat mieltävät päivähoidolle ja lastensuojelulle eri tehtäviä puuttumisessa. Päivähoidolta puuttui lastensuojelun kontrolloiva luonne, ja päivähoito nähtiinkin perheen tukena ja arjen apuna kontrollin sijaan. Lastensuojelu edusti päivähoidolle yhteistyökumppania, jolta haettiin neuvoja ja toimintaohjeita haastaviin tilanteisiin. Merkittävin ero syntyi perheeseen puuttumisen ”rajasta”, joka koettiin erilaiseksi päivähoidolla ja lastensuojelulla. Perheiden henkilökohtaiset asiat ja perheenjäsenten väliset suhteet luokiteltiin asioiksi, jotka eivät sisälly päivähoidon työntekijöiden tehtäväkenttään, sillä keskeisin päivähoidon tehtävä oli huolehtia päiväkodissa olevan lapsen hyvinvoinnista. Sosiaalitoimi ja lastensuojelu puolestaan sai – ja tarvittaessa sen kuuluikin – ylittää perheen ja kodin intiimin rajan.

8.1 PÄIVÄHOIDON PAIKKA

Haastateltavat kuvaavat päivähoidon olevan kiinteä osa perheiden arkea. Päiväkodin työntekijät kohtaavat lapsen ja perheen päivittäin, ja joissakin tapauksissa tuntevat perheen ja lapset useita vuosia pysyessään samana hoitopaikkana. Päiväkotia nähtiinkin hyvin merkittävänä osana perheiden elämää. Kuten viimeisessä esimerkissä haastateltava C2 toteaa päivähoidon ”jos kenen” tietävän perheen asioista, haastatteluista ilmeni, että päivähoidolla oli paljon arjen havaintojen kautta tullutta tietoa perheestä. Päivähoidon tieto oli kuitenkin erilaista tietämystä kuin lastensuojelun tieto – lastensuojelun tietoa ”julkisempaa” tietoa.

”Ja onhan tää toisaalta aika luksusta perheillekki tämmönen tietynlainen turvaverkko sitte, et siihen asti kun lapset on kuus vuotta, koska kyllähän se muuttuu sitte ihan erilaiseks, et eihän ne niinku, kun ne menee kouluun, ni ei sielä...ne näkee ne opettajat niit lapsia [H: nii-i], ne ei nääkkään niit vanhempia ja...ihan eri tavalla ollaan niinku läsnä siinä perheen arjessa.” (C3)

”Niin ku aattelee, et joku alle kolmivuotiaskin niin niin [C2: valveillaolonsa niinku], jos se on kaheksasta neljään, nii se on valveillaoloajastansa ihan... [H: mm-y] siis suurimman osan.” (C3)

”Mm. Et siinä mieles niinku täytyy muistaa seki, et kuinka tärkeitä me loppujenlopuks ihan oikeesti ollaan niille perheille, et [H: nii-in] niinku ja se et et...kyllä me jos ketkä

sitte tiedetään.”(C2)

Sitaateista ilmenee, että päiväkodissa seurataan hyvin tiiviisti ja läheltä lapsen ja perheiden elämää. Verrattuna muihin perheen ympärillä toimiviin kasvatusta- ja viranomaisverkostoihin, päivähoito on kenties eniten läsnä lapsen varhaisvuosissa.

Päivähoito hahmotettiin keskeisenä tukimuotona perheille ja lapselle. Päivähoidon tarjoama tuki näyttäytyi moninaisena lapsen kasvun ja kehityksen tukemisena, mutta myös vanhemmuuden tukena yleisen neuvonantajan roolissa, tai täydentävänä apuna haastavissa tilanteissa, esimerkiksi vanhemman erokriisin tai jaksamattomuuden keskellä. Päivähoidosta myös ohjattiin perhettä tarvittaessa hakemaan tukea muista palveluista, kuten perheneuvolasta tai lastensuojelusta silloin kun perheen haasteet jäivät päivähoidon ”valtuuksien” ulkopuolelle, esimerkiksi parisuhdeongelmissa:

”Mutta sitte kun se on niinkun esillä, niin tota...niin sitte tietysti sen...katotaan et mitä, miten niinkun me voidaan tukea sitä perhettä, et jos on esimerkiks avioerotilanteesta, ni ne nyt harvemmin on mitenkään semmosia vaarallisia tai muuten että... niin tota...siitä tuetaan sitä perhettä, et miten me pystytään ja totaa...yleensä se on sitä että annetaan vanhemmille se tieto, että me ollaan täällä...et me ollaan sitä lasta varten täällä, että ei...ettei tarte niinku siitä huolehtia, et saa sen oman elämänsä siitä järjestykseen.” (A1)

”Mut ois se niinku mukavaa ajatella, et me ollaan sellanen taho, johon perhe voi tarvittaessa tukeutua, pyytää niinku neuvoja.” (B2)

”Mut on sitte, me sit ohjataan tonne neuvolan puolelle esimerkiks että, mene, varaa aika sinne ja mene sieltä keskustelemaan sitten, että sieltä saa sitten apua että...” (A1)

Päivähoidon puuttumisen rajat olivat melko tarkasti määritellyt. Pääsääntöisesti päivähoidolle kuuluivat vain lapsen ja päiväkodin fyysisten rajojen sisäpuolella näkyvät ja kuuluvat asiat. Rajojen ylityksiä saattoi tapahtua, mutta sekin tapahtui vaivihkaa ja ikään kuin lapsen asioissa, kuten jälkimmäisessä esimerkissä haastateltava B2 kuvailee keskustelleensa vanhempien parisuhteesta ”lasten kautta”. Ero lastensuojeluun tulee juuri siinä, että päivähoito keskittyi haastateltavien mukaan lapseen ja lapsen asioiden hoitamiseen; vanhempien, perheen ja kodin asiat määriteltiin selvästi päivähoidosta pois lastensuojelun tehtäväkentäksi.

”Mut kyllähän se monesti menee silleen et ku aletaan miettimään et missä se raja menee, se raja menee yleensä siinä lapsessa. Että vanhemmat kuitenkin hakee sen heidän tukensa sitte ja sen asiantuntijuuden sitten jostain muualta heidän omissa ongelmissaan, että lapsi on täällä ja me huolehditaan lapsesta, ja jos lapsen hyvinvoinnissa on jotain ongelmia, ni tottakai sitten tulee se muukin perhe siihen mukaan, mutta...mutta että me ei, me ei niinku aikuisten, niinku, omiin ongelmiin sitten...” (A1)

”Yks tämmönen äiti, kyynelsilmin kerto et on tavallaan puolison kans ongelmia, ei mikään iso siis, ei lapsia oo pahoinpidelty. Kertoo et heillä on nyt riita, iso riita, et lapset käyttäytyy kauheen levottomasti. Joka oli toisaalt kauheen kiva, et äiti rupes puhumaan. Ja se on toisaalt taas semmonen tilanne, et enhän minä ole mikään parisuhdeterapeutti, mutta kun lapsista näkyy, et ne on tosi levottomia, mä voin puhua sun miehes kanssa ja mä otin yhtenä aamuna sitten isän keskusteluun ja puhuin niinku lasten kautta, et lapsista näkee et nyt ei o kotona kaikki hyvin - - - ” (B2)

Ensimmäisen sitaatin haastateltava A1 kertoo, että päiväkodissa huolehditaan pääosin lapsen hyvinvoinnista, ja mikäli vanhemmilla on henkilökohtaisia, omia ongelmia, päiväkodin työntekijät eivät puutu niihin. Toisaalta haastateltava B2 kertoo tarjoutuneensa puhumaan perheen isälle vanhempien parisuhteesta, kun äiti on ottanut esiin vaikean tilanteen kotona. Haastateltava vetoaa kuitenkin rajan ylityksessään lapsiin, joihin vanhempien keskinäinen tilanne on vaikuttanut, ja lupaa ottaa tilanteen puheeksi isän kanssa ”lasten kautta” puhumalla.

Omat rajat tiedostettiin vahvasti, ja tuotiin esiin, että kaikki perheen asiat eivät yksinkertaisesti kuulu päivähoidolle. Vaikka perhettä havainnoidaankin hyvin läheltä, ja haastateltavien mukaan päivähoidossa paljon perheen asioista saatetaankin tietää, puuttuminen ei kuitenkaan ole sallittua kuin lasta koskevissa asioissa. Haastateltavat toivat esiin, että raja menee jo siinä, etteivät perheen asiat lastensuojeluilmoituksen tekemisen jälkeen kuulu enää päivähoidolle, mikäli vanhemmat eivät siihen anna lupaa, kuten jälkimmäisessä esimerkissä (haastateltava B2) todetaan.

”Nii ja siis jos joku vanhempi niinkun esimerkiks on kauheen vihanen koko ajan lapselle ja kiukkunen ja [C1: mm] sellanen, ni voiaanhan me...me voiaan vanhempainilloissa ja tämmösissä [C1: niin] tuoda julki sitä, että kuin lapselle pitäis puhua ja kuinka se oma käytös on tärkeätä, ja niin edelleen, mutta siinäki menee niinku tietynlainen raja, et en mä voi...en mä voi kenellekään vanhemmalle mennä

sanoon, et lopeta [C1: niin] toi lapselles huutaminen. Ensinnäkään siit ei oo mitään apua ja toisaalt niinkun se, et mä en yksinkertaisesti vaan niinku...se, se ei o sellanen asia mihin mun kuuluu puuttua [C1: mm-y].” (C2)

”Mut se siinä just tavallaan et sit ku se on tehty, ni sitte tietää et asia pitäis hoitua [B1: eli tää] must positiiviseen suuntaan, eikä se must kuulu [H: mm-y] meille sen jälkeen, et tota...” (B2)

Siinä missä haastatellut itsekin kokivat päivähoiton ensisijaisesti perheiden tukena, haluttiin sellaista kuvaa luoda myös vanhemmille. Päivähoidossa haluttiin olla helposti lähestyttäviä ja yhteistyökykyisiä vanhempien kanssa. Haastateltava C1:n kuvaama ”pehmeä ja lämmin” päivähoiton julkisivu viittaa äidilliseen hoivaan ja tukeen:

”Nii me ainakin yritetään niinku ylläpitää tällasta niinku pehmeää ja lämmintä julkisivua...tai tämmöstä imagoa.” (C1)

Puuttumisen haastavuutta voi siis lisätä se, että päivähoidolle mielletään perheiden palveluna vain tiettyjä tehtäviä. Vaikka päivähoito on kiinteästi perheiden arjessa mukana, päivähoiton ei katsottu voivan ulottua perheiden yksityiselämään. Päivähoiton keskiössä oli *lapsi*, ja perheen tukeminen tuli ikään kuin sivutuotteena. Päivähoiton tehtävät olivat kasvatuksellisia ja hoivaan ja huolenpitoon liittyviä. Perheiden elämässä päivähoiton rooli oli toimia tukena ja apuna arjessa.

8.2 LASTENSUOJELUN PAIKKA

Lastensuojelusta puhuttiin lähinnä haastavimpien perheongelmien, esimerkiksi päihteiden käytön tai perheväkivallan yhteydessä. Lastensuojelun yhteydenottoa tuli edeltää tuntuva, varma huoli lapsen tai perheen tilanteesta:

”Mää koen sen sitten puuttumisen välineenä jo et täytyy olla aika iso huoli, olemassaoleva iso huoli, et mennään niinkun niin pitkälle, et mennään niinkun lastensuojeluun.” (A2)

Lastensuojelua kuvailtiin ennemmin kontrollin kuin tuen näkökulmasta; puuttujana lastensuojelu näyttäytyy perheen ongelmissa sekä päivähoitoa että perhettä ohjaavaksi tahoksi, joka tarvittaessa sanelee, kuinka perheessä tai päivähoidossa tulee toimia lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi:

”- - - onhan se ihan erilaista ku jos aattelee että me pidetään täällä perheen kanssa

palaveria sit ku siin on se sosiaalityö mukana, nii kyllä se on niinku...niinku raaempi peli, että kyllä siinä pistetään aika tarkat pelisäännöt nyt sitten, et missä tilanteissa tehdään mitäki.” (A1)

Päivähoidon näkökulmasta lastensuojelu oli perheen asiantuntija, jolla oli valta myös astua perheen kodin kynnyksen sisäpuolelle, eli perheen yksityiselämään. Koska lastensuojelulla oli mahdollisuus käydä myös perheen kotona, muodostui lastensuojelun näkemys ja tieto perheestä erilaiseksi kuin päivähoidon kokonaiskuva. Toisin kuin päivähoidon tieto, lastensuojelulla oli tietoa myös perheen yksityisistä asioista. Seuraavissa sitaateissa haastateltavat kuvailevat lastensuojelun ja päivähoidon eroa puuttumisessa:

”Et se on sitte vähän niinku tavallaan...konkreettisemmat keinot sosiaalityöllä ku ne käy siä kotona, niin, niillon tosiaan niinku enemmän tiukkuutta, niin ku sanoit että siihen hommaan.” (A1)

”Et meiän tuki sitte oikeestaan vaan keskittyy siihen lapsen hyvinvointiin, et se on se tärkein asia johon me voidaan niinkun puuttua, mut sit kaikki muu...et sit...koko perheen tilanne on sit taas sosiaalityöntekijöiden...” (A1)

Lastensuojelulla nähtiin olevan päivähoitoa enemmän mahdollisuuksia perheen ongelmiin puuttumisessa ja niiden tukemisessa. Pelkkä päivähoito ei haastateltava A1:n mukaan riittäisi perheen tueksi. ”Resursseilla ja yhteyksillä” haastateltava A1 viittaa lastensuojelun verkostoihin ja palvelujärjestelmän tuntemukseen. Päivähoitoa ja lastensuojelua molempia tarvitaan:

”- - - kyllä se on se on tosi hyvä, että se on siinä mukana, että kyllä, kyllä niinku monesti tuntee, et jos me oltas niinkun yksinämme, elikkä päivähoito, ni se ei riitä. Että kyllä niillä on, niil on enemmän resursseja ja enemmän yhteyksiä sitte eri suuntiin.” (A1)

Lastensuojelun tehtäviin miellettiin kuuluvaksi myös perheen henkilökohtaiset ja yksityiset asiat silloin, kun niissä ilmeni ongelmia. Lastensuojelulla oli näin ollen päivähoitoa vahvempi oikeus puuttua perheeseen.

8.3 PÄIVÄHOIDON JA LASTENSUOJELUN YHTEISTYÖ

Päivähoidosta ei kovin usein tehty uusia yhteydenottoja tai lastensuojeluilmoituksia lastensuojeluun. Yhdeksästä haastateltavasta vain kolme oli tehnyt lastensuojeluilmoituksia, ja niitäkin kovin vähän. Haastateltavat kertoivat, ettei lastensuojeluilmoituksen tekemisen tarvetta tullut päiväkodissa kovin usein, sillä lastensuojelu oli yleensä jo varhaisessa vaiheessa mukana perheen asioissa, etenkin jos kyse oli vakavammista ongelmista, kuten päihde-, tai mielenterveysongelmista. Päivähoidossa perheiden ongelmiin puututtiin usein muilla tavoilla ennen lastensuojelun puoleen kääntymistä, eli haettiin perheelle apua esimerkiksi perheneuvolasta ja ohjattiin eteenpäin muille tahoille. Vain äärimmäisissä tapauksissa lastensuojeluun oltiin yhteydessä välittömästi.

”Mm. Joo, koska mää oon sen havainnu, että lähinnä, et niinkun jos lastensuojelun tai sosiaalitoimen kanssa muuten ollaan yhteyksissä, ni kyllä ne on pääosin sitten jo joskus alkaneita asiakkuuksia [H: joo], että...mää en mielestäni...mä en oo tehny yhtään lastensuojeluilmoitusta.” (C3)

”Joo, kyl, ku useen se menee niin, et voi olla meilläki useen sellasia selviä tapauksiakin, mutta että yleensä sitten mennään neuvoloitten ja perheneuvoloitten ja tämmösten kautta, että lähetään hakeen sitä apua sitten jostain, et eka keskustellaan perheen kanssa ja sitten lähetään tämmösistä matalan kynnyksen...täälläkin on...mikäs se täällä alueella on se - - - ” (A1)

”Et ei se meillä...mää en tiä mikä vois olla semmonen että täytys mennä heti ylemmälle taholle, et olisko joku todella paha lapsen laiminlyönti tai pahoinpitelyasia.” (A1)

Suhteessa lastensuojeluun päivähoito määriteltiin yhdeksi lastensuojelun käyttämistä tukitoimista. Neuvotteluissa, joissa lastensuojelu oli mukana, päivähoidosta asettauduttiin ”vanhempien puolelle”, kuten haastateltava B1 seuraavassa kertoo.

”Et joissaki niinku semmosis verkostopalaveris mä oon ollu, missä on niinku...niin niin tota, näitä asian...asianhoitajia, et saattaa olla perhe...perhetyöntekijää ja lastenvalvojaa, sosiaalityöntekijää ja niinku tällasta missä sit me ollaan sit, et me edustetaan sitten niinku tukitoimea perheelle [H: joo], eli päivähoitoa et - - - ” (C2)

”Elikkä siis täs on ollu semmonen...must se on välillä hirveen ahdistavaa kun ne...ne lapset hyötyis siitä, et siin ois kaikki oikeen kokoontuis ja tasa-arvoisesti juttelis ja me ollaan aina kyllä vähän enemmän niinku niitten vanhempien puolella, mutta ei siinä jaeta mitään sijoja muilta osin, mutta että...” (B1)

Päivähoidolla ja lastensuojelulla oli tietynlainen näkökulmaero lapsen asioihin. Päivähoito seurasi perhettä läheltä päivittäin, kun taas lastensuojelu puolestaan näki myös perheen kotiin. Haastateltava A2 kuvailee, että näkökulmat yhdistämällä saadaan tärkeää tietoa lapsen tilanteesta:

”Et se on sit taas niinku semmonen avartava tieto siihen, että vaikka nyt miettii näinki että ei, ei se oo niinkun liioteltua, että, että äiti kerää sympatiapisteet täältä tuodessaan lasta hoitoon, että kuinka väsyny hän on ja voi kauheeta ja voi kauheeta...ja sitte sosiaalityöntekijöillä on aivan erilainen kuva se äidistä. Et mitä se todellisuus sitte on, ku he menee sinne perheeseen ja...ja yrittävät saada sitä äitiä siihen...niinkun siihen vanhemmuuteen.” (A2)

Päivähoidon ja lastensuojelun yhteistyötä pidettiin pääosin tärkeänä, mutta osin tällä hetkellä toimimattomana. Päivähoidossa toivottiin, että lastensuojelu näyttäytyisi enemmän myös päiväkodin puolella, harvakseltaan toteutettavia neuvotteluja lapsen asioissa pidettiin liian vähäisenä. Lapsen asioissa yhteistyö myös käynnistyi ennemmin lastensuojelun puolelta, kuin päivähoidosta.

”Meillon ollu semmonen perhe tullu, et ero takana, sisarukset ja johtaja oli kuullu toisen päiväkodin johtajalta että lastensuojelu on jotenki kuvioissa mukana...se mitä mä oon jääny kaipaamaan tässä tapauksessa, et just tätä moniammatillista yhteistyötä, et puhutaan hirveesti – mut missä se on? Kukaan ei o meitä infonnu, et mä oon kaiken lypsäny nyt näiltä vanhemmilta.” (B2)

”No lähinnä varmaan joittenki palavereiden yhteydessä, et itse asiassa aika vähän, ku sehän käsittääkseni nyt se polku on niin, et sieltä otetaan meihin yhteyttä [H: joo-o] ja me ei oteta sinne päin yhteyttä ja sit on niinkun se, että sieltä sitte niinku niitä palavereihin olisi mahdollisuus, että he kutsuisivat meitä sinne, mutta se on aika vähäistä [C2: niitä aika harvoin tulee], että...[H: joo]” (C3)

Haastateltavat kuvailevat tilanteita, joissa kontakti päivähoidosta lastensuojeluun on ollut

toimimaton. Yhteistyö ja informaation jakaminen puuttuu, jolloin päivähoidon ja lastensuojelun eri näkökulmat (kodin rajojen ulkopuolinen ja sisäpuolinen tieto) eivät yhdisty.

Lastensuojelun tietoa ja asiantuntemusta kuitenkin arvostettiin ja lastensuojelun merkitys työntekijöille näyttäytyi etenkin konsultaatioapuna haastavissa tilanteissa:

”Meillähän on mahdollisuus soittaa [B1: nii] ja kysyä näistä tilanteista ja tapauksista ilman että me kerrotaan [H: mm-y] tietoja näistä lapsista [H: joo]. Eli meillä on mahdollisuus siis myös sieltäkin saada [B1: onkse niinku auttava puhelin, mikä se sitten on siinä]...niin, tavallaan niinkun semmosta konsultaatiota [H: konsultaatiota, joo]. Et meil on mahdollisuus myös siihen [H: joo-o] et.”(B3)

Haastattelujen perusteella sosiaalihuollon ja kasvatustalan toimijoiden yhteistyö nähtiin tärkeänä. Päivähoidon ja lastensuojelun omat puuttumisen paikat ja näkökulmaerot perheen asioissa tunnistettiin, ja niiden yhdistämistä kaivattiin. Vaikka yhteistyötä toivottiin, lastensuojeluun oltiin päivähoidosta yhteydessä harvoin, joka selittyy puuttumiseen liittyvän arkaluontoisuuden kautta. Lastensuojeluun liittyy edelleen tietynlainen oletus rajusta väliintulosta perheiden elämään, jota puolestaan kasvatuksellisessa instituutiossa, päiväkodissa, työskentelevät haluavat välttää. Yhteistyön odotettiin alkavan pääosin lastensuojelun puolelta.

9 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän pro gradu -tutkielman tarkoituksena on ollut selvittää perheiden ongelmiin puuttumista päiväkodissa. Samassa yhteydessä tarkastelen, kuinka varhaisen puuttumisen mahdollisuudet päiväkodissa toteutuvat. Tutkimuskysymyksiini olen hakenut vastauksia haastattelemalla yhdeksää päiväkodin työntekijää ryhmähaastatteluin.

Tutkielmani perusteella perheiden ongelmat näkyvät päiväkodissa. Aineistosta nousi esiin hyvin vastaava sosiaalisten, psyykkisten ja taloudellisten ongelmien kirjo, joiden kanssa tyypillisesti sosiaalityön kentällä työskennellään. Ongelmat liittyivät vanhemmuuden haasteisiin, päihteisiin ja psyykkiseen sairastavuuteen, vanhempien erotilanteisiin, taloudellisiin vaikeuksiin ja työttömyyteen, sekä väkivaltaan. Väkivalta nousi aineistosta vähiten esiin, ja tapa puhua sen ilmenemisestä päiväkodissa poikkesi muista edellä luetelluista ongelmista. Väkivallan mahdollisuus tiedostettiin, mutta sitä raportoitiin havainneen päiväkodissa vähän. Väkivallan merkeille, kuten mustelmille, löydettiin luonnollisia selityksiä, ja väkivaltaa ”selitettiin pois” päiväkodista.

Perheen ongelmiin päiväkodissa havahduttiin joko lapsen tai vanhempien toiminnan ja kertoman kautta. Havahtumisen pohjana oli huoli, joka työntekijässä heräsi erilaisten vihjeiden kautta. Mahdollisesta tuen tarpeesta perheessä viestittivät lapsen ulkoinen olemus, joka saattoi olla likainen tai hoitamaton, lapsen käytös ja erityisesti käytöksen muutos, sekä lapsen itse kertomat asiat. Vanhempien toiminnassa huolta herättivät puutteet lapsen ja vanhemman välisessä vuorovaikutuksessa ja ilmoittamattomat poissaolot päiväkodista. Vanhempi saattoi myös itse pyytää päiväkodin työntekijöiltä apua vaikeassa tilanteessa. Selkeiden vihjeiden lisäksi päiväkodin työntekijät kohtasivat tilanteita, joissa huoli lapsen tilanteesta heräsi epäselvien, intuitiivisten vihjeiden kautta, mutta varmaa tietoa tai vihjeitä ei ollut. Erikssonin ja Arnkilin (2012, 20 – 22) mukaan huoli rakentuukin sekä kognitiivisen, että emotionaalisen elementin kautta. Molemmat elementit ovat tärkeitä huolta arvioitaessa. Kognitiiviseen elementtiin sisältyvät edellä luetellut havainnot, joita työntekijät muodostavat lapsen ja vanhempien toiminnan tai kertoman kautta. Emotionaaliseen elementtiin liittyvät epävarmat vihjeet ja intuitiivinen kuva tilanteesta, eli tunneperäinen tuntuma. Huolesta toimintaan siirrytään moraalisen elementin kautta.

Aineistosta ilmeni, että puuttuminen perheen ongelmiin päivähoidon kontekstissa on hyvin arkaluontoinen asia kokeneillekin työntekijöille. Puuttuminen perheen tilanteeseen kuvautui työntekijöiden mukaan tietynlaisena perheen rajojen ylityksenä ja vanhemmuuden arvosteluna.

Puututtaessa paitsi puututaan yksityisyyteen, tehdään särö ”hyvän vanhemmuuden tarinaan” (ks. Kulmala & Vanhala 2004), josta vanhemmat pyrkivät pitämään usein tiukasti kiinni (emt. 2004; Slembrouck & Hall 2003; Hiitola 2015, 247). Näin ollen puuttuminen saattaa asettaa työntekijät ja vanhemmat vastakkaisille puolille, jossa työntekijä ”murtaa” hyvää vanhemmuutta, ja puolestaan vanhemmat taistelevat sen säilyttääkseen.

Aineisto osoitti, että työntekijät tasapainottelevat toistuvasti puuttumisen ja puuttumattomuuden välillä, jossa toisella puolella painaa lapsen etu, toisella puolella suhde vanhempiin. Puuttumisen ja puuttumattomuuden rajapinnalla haettiin tasapainoa ensisijaisesti pyrkimällä yhteistyöhön vanhempien kanssa. Esimerkiksi lastensuojelun yhteydenotot tehtiin ennemmin lastensuojeluhakemuksena kuin lastensuojeluilmoituksen kautta. Yhteisyyttä vanhempien kanssa luotiin lisäksi omaa asiantuntijuutta häivyttämällä ja korottamalla vanhempia ”oman lapsensa asiantuntijoiksi”. Kulmalan & Vanhalan (2004) kuvaamaa ”hyvän vanhemmuuden tarinaa” siis pyrittiin vahvistamaan. Puuttumista helpottivat selkeät lain asettamat velvoitteet, jotka siirsivät työntekijöiden henkilökohtaista vastuuta yleisemmän velvoitteen tasolle. Näin ollen työntekijöiden oli mahdollista mieltää puuttuminen omaan työhön liittyväksi velvollisuudeksi, jota työntekijä ei voi ohittaa. Lastensuojelun mukanaololla oli vastaava vaikutus puuttumiseen. Lastensuojelun ollessa perheen asioissa mukana, työntekijät saivat ”oikeutuksen” puuttua herkemmin perheen asioihin. Kuten laki, lastensuojelu toimi ulkoisena työntekijöitä velvoittavana tekijänä ja vähensi työntekijöiden henkilökohtaista roolia puuttujana.

Perheiden palveluina päivähoidolle ja lastensuojelulle määriteltiin erilaiset roolit ja tehtävät. Päivähoito kuvautui tiiviisti perheiden arjessa mukana olevaksi tukimuodoksi. Päivähoidon tehtäviin kuului huolehtia lapsesta ja päivähoidon rajat puuttujana olivat tarkasti määritellyt; raja kulki lapsessa ja lapsen hyvinvoinnissa. Perheen yksityiselämä ja vanhempien keskinäiset välit rajattiin päivähoidolle kuulumattomiksi. Työntekijät noudattelivatkin näkemyksissään Onnismaan (1999) ajatuksia päivähoidon roolista ja tehtävistä. Onnismaan (1999) mukaan päivähoidon tuen tulisi toteutua päiväkodin perustehtävien kautta. Perustehtäviin kuuluvat muun muassa hoiva ja huolenpito lapsesta sekä vanhemmuuden tukeminen. Muut auttamistehtävät voivat toteutua toisenlaisissa perheiden palveluissa, esimerkiksi lastensuojelussa. Lastensuojelun rajat määritettiin laajemmiksi suhteessa perheeseen. Lastensuojelun tehtäviin katsottiin kuuluvaksi myös perheen yksityiset asiat, joilla oli vaikutusta lapseen. Lastensuojelun toiminta piirtyi ennemmin kontrollina, siinä missä päivähoidon näkökulma oli tukea painottava. Päivähoidon ja lastensuojelun tieto nähtiin erilaisena, ja molempien tietojen yhdistämistä pidettiin tärkeänä.

Tulokset osoittavat, että varhainen puuttuminen perheiden ongelmiin on haastavaa etenkin organisaatiossa, jonka perustehtävä ei ole ensisijaisesti lastensuojelullinen vaan kasvatuksellinen. Organisaation kautta tuleva rooli asettaa työntekijät ristiriitaan tilanteissa, joissa todetaan velvollisuus puuttua lapsen tai perheen tilanteeseen väliintulolla; tavalla, joka ei ole päivähoidolle tyypillinen toimintatapa. Väliintulo tai puuttuminen perheeseen ja vanhemmuuteen asettuu täysin vastakkain päivähoidon käytäntöjen kanssa. Aineiston perusteella keskeisimmäksi vastakkainasetteluun joutuvaksi käytännöksi nousi *kasvatuskumppanuus*. Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan vanhempien ja työntekijöiden näkemysten yhdistämistä ja vuoropuhelua lapsen kasvattamisessa. Taustalla on ajatus, jonka mukaan sekä vanhemmilla että kasvatustieteilijöillä on erityistä, omanlaista asiantuntijuutta lapsesta, ja asiantuntijuuksien yhdistäminen on tärkeää (Karila 2006, 93). Perheen ongelmiin puuttuttaessa voi olla mahdotonta toteuttaa kasvatuskumppanuutta ja toimia yhteistyössä perheen kanssa. Pyrkimyksestä säilyttää kasvatuskumppanuus vanhempien kanssa kertoo se, että työntekijät kertoivat puuttumisen olevan helpointa silloin, kun kyse oli lapsen liittyvistä asioista. Silloin kun kyse on lapsesta, vanhempien kanssa voidaan edelleen toimia yhteistyössä lapsen parhaaksi. Mikäli puuttumisen syynä ovat vanhempiin liittyvät asiat, joutuvat työntekijät asettumaan vanhempia vastaan, ja näin ollen toimivat ”alueella”, joka ei organisaation puolesta kuulu päivähoidon työntekijän rooliin. Kirsi Juhilan ja Tarja Pösön (2000) mukaan organisaatio tarjoaa sosiaali-, terveys-, kuin myös kasvatustieteilijöille kontekstin, jossa tehdään sosiaalisten ongelmien tulkinta- ja neuvottelutyötä. Päivähoidossa toimitaan perheen ongelmien kanssa peilaten osin oman organisaation asettamia rajoja ja rajoituksia – miten voin puuttua havaittuun ongelmaan säilyttäen samalla organisaation asettaman tehtävän perheen tukijana ja kasvatuskumppanina? Ongelmia myös tulkitaan organisaation (päivähoidon) kehyksestä, joka saattaa näyttäytyä aineistossa ilmenneillä tavoilla; väkivallan minimoimisena tai mahdottomuutena kysyä vanhemmilta suoraan mahdollisesta päihteiden käytöstä.

Institutionaalisella roolilla, organisaation tehtävillä, ja lain asettamilla velvollisuuksilla oikeutettiin perheeseen puuttumista, mutta nekään eivät aina poistaneet työntekijän ”syyllisyyttä” puuttumisesta. Puuttuminen perheeseen vertautui jopa rikoksesta syyttämiseen, minkä vuoksi haluttiin olla varmoja puuttumisen aiheellisuudesta. Institutionaalisen roolin korostaminen perheeseen puuttuttaessa kertoo laajemmin suhtautumisesta perheeseen. Perhe on yhteiskunnassamme yksikkö, jolla katsotaan olevan tietty oikeus yksityisyyteen (ks. myös Yesilova 2007, 62). Perheeseen suhtaudutaan varjellen ja perheen yksityisyyttä pyritään suojaamaan. Tarvitaan pätevät perusteet, mikäli perheen yksityisyyteen puututaan. Lapsen hyvinvoinnin

turvaaminen on perusteluna vahva, mutta kuten aineisto osoittaa, ei se yksistään aina anna riittävää oikeutusta puuttumiselle, vaan tarvitaan lisäksi yleisempiä velvoitteita, joilla perustella perheeseen puuttumista. Perheen yksityisyyden säilyttämispyrkimys voi siis joissakin tapauksissa ohittaa yksittäisen perheenjäsenen (lapsen tai aikuisen) hyvinvoinnin turvaamisen. Varhaista puuttumista koskevissa aiemmissa tutkimuksissa on kannettu huolta siitä, että varhaisen puuttumisen käytäntöjen levitessä viranomaisten puuttumista perheeseen alettaisiin oikeuttaa faktojen sijaan yleisellä huolipuheella, ja kynnys puuttumiseen laskisi perheiden kannalta kohtuuttoman alas (Satka 2010, 216). Tämän tutkimuksen perusteella huoli vaikuttaa toistaiseksi aiheettomalta. Työntekijöiden näkökulmasta puuttuminen perheen asioihin on hyvin sensitiivinen asia, ja puuttumisen perusteita pohditaan useaan kertaan työyhteisössä ennen kuin toimenpiteisiin ryhdytään. Huoli on ennemmin siitä, puututaanko perheiden ongelmiin tarpeeksi varhain.

Tutkielman perusteella varhainen puuttuminen kuvautuu käytännössä haastavana tapana turvata lasten ja perheiden hyvinvointia varsinkin sellaisessa organisaatiossa, jonka perustehtävä on jokin muu kuin lastensuojelullinen. Aineiston mukaan kynnys puuttumiseen on ennemminkin korkea, kuin liian matala (vrt. Satka 2010). Kuten aineisto osoittaa, päiväkodin työntekijät pyrkivät kuitenkin joustavasti tasapainoilemaan edellä mainituista ristiriitaisuuksista huolimatta. Siten varhaiseen puuttumiseenkin on mahdollisuus, joka nousee sensitiivisistä työtavoista, viranomaisyhteistyöstä, sekä asianmukaisesta, tuen ja puuttumisen mahdollistavasta lainsäädännöstä.

LÄHTEET

- Alastalo, Marja & Åkerman Maria (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 372 – 392.
- Alhanen, Kai (2014) Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47/2008. Helsinki: Väestöliitto.
- Bardy, Marjatta (2009a) Hyvinvoinnin ulottuvuudet – perheen ja yhteiskunnan suhteissa. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 226 – 242.
- Bardy, Marjatta (2009b) Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Bardy, Marjatta & Heino, Tarja (2012) Lastensuojelun ytimessä: osattomuudesta osallisuuteen. Teoksessa Annliis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 62 – 72.
- Bhaskar, Roy (1986) Scientific realism and human emancipation. London: Verso.
- Brekke, Jan-Paul (2002) Children and adolescents with an immigrant background. An overview of Nordic research. Copenhagen: Nordic Council of Ministers. TemaNord 2002:562.
- Bäckmand, Heli & Lönnqvist, Jouko (2009) Johdanto teokseen mielenterveys- ja päihdeongelmien varhainen tunnistaminen. Opas ennaltaehkäisevän työn ammattilaisille. THL: Mielenterveys- ja päihdeongelmien varhainen tunnistaminen. Opas ennaltaehkäisevän työn ammattilaisille. Helsinki: Yliopistopaino, 7 – 10.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom (2009) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Stakes.
- Eriksson, Esa & Arnkil, Tom (2012) Huoli puheeksi. Opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Stakes.
- Eskola, Jari (2010) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa Juhani Aaltola & Raine Valli (2010) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Jyväskylä, PS-kustannus, 179 – 203.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2005) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2008) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

- Finch, Helen & Lewis, Jane (2007) Focus groups. Teoksessa Jane Ritchie & Jane Lewis (toim.) *Qualitative research practice. A guide for social science students and researchers*. London: SAGE publications, 170 – 198.
- Forsberg, Hannele (2003) Kriittistä näkökulmaa jäljittämässä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 7 – 15.
- Forsberg, Hannele & Strandell, Harriet (2005) Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. *Yhteiskuntapolitiikka* 70 (6): 610 – 623.
- Forsberg, Hannele (2013) Contested family practices and moral reasoning: updating concepts for working with family-related social problems. Teoksessa Jane McCarthy & Carol-Ann Hooper & Val Gillies (toim.) *Family troubles? Exploring changes and challenges in the family lives of children and young people*. Bristol: Policy press.
- Harrikari, Timo (2008) Riskillä merkityt. Lapset ja nuoret huolen ja puuttumisen politiikassa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Heino, Tarja (2007) Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat? Tutkimus lapsista ja perheistä tilastolukujen takana. Helsinki: Stakes.
- Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) *Lapsiperheiden hyvinvointi 2009*. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 198 – 213.
- Heino, Tarja (2014) Saatteeksi. Teoksessa Kai Alhanen (2014) *Vaarantunut suojeluvalta. Tutkimus lastensuojelujärjestelmän uhkatekijöistä*. Helsinki: Terveysten- ja hyvinvoinninlaitos. Raportti 24/2014, 3 – 6.
- Hester, Marianne (2011) The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *British Journal of Social Work*, 2011:41, 837–853.
- Hiilamo, Heikki (2005) Subjektiivisen päivähoito-oikeuden toteutuminen Ruotsissa ja Suomessa 1990-luvulla. Teoksessa Pentti Takala (toim.) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin?* Helsinki: Kela, 58 – 79.
- Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyyden huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Tampere University Press, Acta universitatis Tampensis 2026.
- Hirsjärvi, Sinikka & Hurme, Helena (2011) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Honkanen, Hilka (2008) Perheen riskiolot neuvolatyön kontekstissa. Näkökulmana mielenterveyden edistäminen. Kuopio: Kuopion yliopiston julkaisuja, yhteiskuntatieteet 160.

- Huhtanen Kristiina (2004) Varhainen puuttuminen. Erityisen tuen tarpeen kohtaaminen päivähoitossa. Tampere: Finn lectura.
- Hurtig, Johanna (2003) Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Acta universitatis Lapponiensis 60.
- Hämäläinen, Ulla & Kangas, Olli (2010) Lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin tarkastelua. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 7 – 27.
- Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 20 – 32.
- Juhila, Kirsi & Pösö, Tarja (2000) Auttamisen organisaatio ja ongelmien tulkinnat. Teoksessa Arja Jokinen & Eero Suonio (toim.) Auttamistyö keskusteluna. Tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino, 35 – 64.
- Junttila, Henna (2004) Päivähoito lain näkökulmasta. Teoksessa Soili Keskinen & Heli Virjonen (toim.) Vanhemmuuden ja lapsen kasvun tukeminen päivähoitossa. Helsinki: Tammi, 14 – 17.
- Jäntti, Markus (2010) Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 62 – 75.
- Karila, Kirsti (2006) Kasvatuskumppanuus vuorovaikutussuhteena. Teoksessa Kirsti Karila, Maarit Alasuutari, Maritta Hännikäinen, Anna Raija Nummenmaa & Helena Rasku-Puttonen (toim.) Kasvatusvuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 91 – 108.
- Keränen, Marja (1995) Yksityisen ja julkisen muuttuvat rajat. Teoksessa Leena Eräsaari & Raija Julkunen & Harriet Silius (toim.) Naiset yksityisen ja julkisen rajalla. Tampere: Vastapaino.
- Koivisto, Elina & Puro, Maiju (2014) Ylisukupolvisuus ja sosiaalityö. Onnistumisia lastensuojelutyön arjessa. Pro gradu-tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Koskenvuo, Karoliina (2010) Lapsuudentapahtumat, terveys ja elämäntyytyväisyys. Teoksessa Ulla Hämäläinen & Olli Kangas (toim.) Perhepiirissä. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 294 – 318.
- Kulmala, Anna & Vanhala, Anni (2004) Vanhemmuus marginaalissa: kulttuurinen mallitarina osana henkilökohtaista vanhemmuutta. Teoksessa Arja Jokinen & Laura Huttunen & Anna Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 98 – 114.
- Kuula, Arja & Tiitinen, Sanni (2010) Eettiset kysymykset ja haastattelun jatkokäyttö. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 446 – 459.

Lammi-Taskula, Johanna & Salmi, Minna (2009) Työ, perhe ja hyvinvointi. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 38 – 48.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>, viitattu 1.4.2015.

Leppo, Anna (2012) Precarious Pregnancies: Alcohol, drugs and the regulation of risks. Publications of the department of social research 2012:3. Helsinki: Unigrafia.

Lewis, Jane (2007) Design issues. Teoksessa Jane Ritchie & Jane Lewis (toim.) Qualitative research practice. A guide for social science students and researchers. London: SAGE publications, 47 – 76.

Linnavuori, Hannariikka (2007) Lasten kokemuksia vuoroasumisesta. Jyväskylä studies in education, psychology and social research 313. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Lämsä, Anna-Liisa (2009) Tuhat tarinaa lasten ja nuorten syrjäytymisestä. Lasten ja nuorten syrjäytyminen sosiaalihuollon asiakirjojen valossa. Oulu: Oulu University Press, Acta Universitatis Ouluensis E102.

Mercieca, Daniela & Mercieca, Duncan P. (2013) “How early is early?” Or “how late is late?” - thinking through some issues in early intervention. Educational Philosophy and Theory 46 (8): 845 – 859.

Miles, Matthew B. & Huberman, Miles A. (1994) Qualitative data analysis. California: Sage.

Määttä, Mirja (2007) Yhteinen verkosto? Tutkimus nuorten syrjäytymistä ehkäisevistä poikkialueellaisista ryhmistä. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia nro 252.

Nätkin Ritva & Vuori Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto, 7 – 38.

Onnismäe, Eeva-Leena (1999) Päiväkotien lastensuojelun tukitoimena – toiveiden tynnyri vai huoltien hautomo? Helsinki: Stakes.

Paavola, Sami (2009) Abduktiivinen argumentaatio - hypoteesien hakemisen ja keksimisen välittyneet strategiat. Suomalainen argumentaation tutkimus -konferenssi. Turun yliopisto. <http://www.helsinki.fi/science/networkedlearning/texts/paavola-2009-abduktiivinen-argumentaatio.pdf>, viitattu 22.3.2015.

Pekkarinen, Elina & Tapola-Haapala Maria (2009) Kriittinen realismi sosiaalityössä – tiedontuotannosta emansipaatioon. Teoksessa Mikko Mäntysaari & Anneli Pohjola & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalityö ja teoria. Jyväskylä: PS-kustannus, 183 – 204.

Pelkonen, Marjaana & Hakulinen-Viitanen, Tuovi & Hietanen-Peltola, Marke & Puumalainen, Taneli (toim.) (2013) Hyvinvointia useimmille. Lasten ja nuorten palvelut uudistuvat. Lasten ja

nuorten terveyden ja hyvinvoinnin neuvottelukunnan loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 36:2013. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-28170.pdf, viitattu 11.11.2014

Petäjaniemi, Tuulikki & Pokki, Simo (2010) Selvitys varhaiskasvatuksen ja päivähoidon asemasta valtionhallinnossa. Sosiaali- ja terveysministeriö / Opetusministeriö.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=39502&name=DLFE-11013.pdf, viitattu 12.11.2014.

Pietarinen, Juhani (2002) Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Sakari Karjalainen & Veikko Launis & Risto Pelkonen & Juhani Pietarinen (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 58 – 69.

Pithouse, Andrew (2008) Early intervention in the round: a great idea, but... British journal of social work 38 (8), 1536 – 1552.

Putkonen, Hanna & Weizmann-Henelius Gitta (2012) Kuka tappaa lapsensa? Duodecim 128: 1004-1005. <http://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo10257.pdf>, viitattu 2.3.2015.

Pyhäjoki, Jukka & Koskimies, Mimosa (2009) Varhainen puuttuminen ja dialogisuuden edistäminen huoltien vyöhykkeillä. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula & Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 186 – 196.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65 – 82.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisesta lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18 (4): 324 – 336.

Pösö, Tarja (2011) Combatting child abuse in Finland. Teoksessa Neil Gilbert, Nigel Parton & Marit Skivenes (toim.) Child protection systems. International trends and orientations. Oxford: Oxford University Press, 112 – 130.

Raatikainen, Panu (2004) Ihmistieteet ja filosofia. Helsinki: Gaudeamus.

Ritala-Koskinen, Aino (2001) Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperhesuhteista. Helsinki: Väestöliitto.

Rousu, Sirkka & Holma, Tupu (1999) Laadunhallinnan perusteita lastensuojelutyöhön. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Ruusuvuori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (2010) Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 9 – 36.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita Prima Oy.

Rönkä, Anna & Kinnunen, Ulla (2012) Kun työstä tulee vieras perheessä. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) Vieras perheessä. Helsinki: Gaudeamus, 83 – 105.

Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2009) Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, 78 – 94.

Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Bardy, Marjatta (2004) Lasten ja lapsiperheiden asemasta nyky-Suomessa. Teoksessa Annlis Söderholm, Ritva Halila, Satu Kivitie-Kallio, Jussi Mertsola & Sirkku Niemi (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 16 – 39.

Salmi, Minna, Sauli, Hannele & Lammi-Taskula, Johanna (2012) Lasten ja lapsiperheiden asema nyky-Suomessa. Teoksessa Annlis Söderholm & Satu Kivitie-Kallio (toim.) Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 22 – 47.

Satka, Mirja (2009) Varhainen puuttuminen, moraalinen käänne ja sosiaalisen asiantuntijat. Yhteiskuntapolitiikka 74 (1): 17 – 32.

Satka, Mirja (2010) Varhainen puuttuminen ja sosiaalityö. Teoksessa Merja Laitinen & Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.

Satka, Mirja (2011) Varhainen puuttuminen lapsuuden ja nuoruuden riskien hallinnoimisena. Teoksessa Mirja Satka, Leena Alanen, Timo Harrikari & Elina Pekkarinen (toim.) Lapset, nuoret ja muuttuva hallinta. Tampere: Vastapaino, 61 – 94.

Sauli, Hannele (2001) Lasten osuus yhteiskunnan voimavaroista 1990-luvulla. Teoksessa Irmeli Järventie & Hannele Sauli (toim.) Eriarvoinen lapsuus. Helsinki: WSOY, 149 – 170.

Saurama, Erja (2002) Vastoin vanhempien tahtoa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Selg, Marju (2007) Viron sosiaalityö ja kysymys perheen yksityisyydestä. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 224 – 246.

Sipilä, Jorma & Österbacka, Eva (2013) Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmän korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kustannusvaikuttavuus. Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013. Helsinki: Valtiovarainministeriö.

Slembrouck, Stef & Hall, Christopher (2003) Caring but not coping. Fashioning a legitimate parent identity. Teoksessa Christopher Hall, Kirsi Juhila, Nigel Parton & Tarja Pösö (toim.) Constructing clienthood in social work and human services: interaction, identities and practices. Gateshead, Tyne & Wear: Jessica Kingsley Publishers, 44 – 61.

SM 35/2012. Selvitys perhe- ja lapsensurmien taustoista vuosilta 2003-2012. Helsinki: Sisäasiainministeriö. <http://www.intermin.fi/julkaisu/352012?docID=36314>, viitattu 2.3.2015

Sosiaalihuoltolaki 31.12.2014/1301. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>, viitattu 1.4.2015.

STM 2007:3. Hyvinvointi 2015-ohjelma. Sosiaalialan pitkän aikavälin tavoitteita. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 064:00/2008 Varhaisen puuttumisen vastuuhenkilöverkoston 2008-2011 asettamispäätös. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2012:1. KASTE 2012 -2015. Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

STM 2013:19. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Strandell, Harriet & Forsberg Hannele (2005) Kohti kurinalaista lapsuutta? Kysymys pienten koululaisten iltapäivien (uudelleen) määrittelystä. Yhteiskuntapolitiikka 70 (6): 610 – 623.

SVT (2011) Suomen virallinen tilasto: Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. 2011. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/perh/2011/perh_2011_2012-05-25_tie_001_fi.html, viitattu 2.3.2015.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2013) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Törrönen, Maritta (2012) Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.

Törrönen, Maritta & Vornanen, Riitta (2004) Lastensuojelun ehkäisevä työ. Teoksessa Annamajja Puonti, Tuula Saarnio & Anne Hujala (toim.) Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi, 154 – 191.

UNICEF (2007) Child poverty perspective. An overview of child wellbeing in rich countries. Florence: OECD. Innocenti Research Centre. http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc7_eng.pdf, viitattu 2.3.2015.

Valtonen, Anu (2009) Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 223 – 241.

VARPU (2005) VARPU: Lapselle tukea ajoissa. Saatavana Opettaja-lehti 23.9.2005. <http://www.lskl.fi/files/129/A10YZdyp.pdf>, viitattu 11.9.2014.

Yesilova, Katja (2007) Perheen puolesta. Perhekasvatus Suomessa 1970 – 1990-luvuilla. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 39 – 63.

Yesilova, Katja (2009) Ydinperheen politiikka. Helsinki: Gaudeamus.

LIITTEET

Liite 1 Kirje haastateltaville

18.11.2013

Hei!

Kiitos kun osallistut opinnäytetyöni tekemiseen! Aineistoa käsittelen luonnollisesti nimettömänä, ja siten, että kaikki mahdolliset tunnistetiedot häivytetään. Ryhmähaastattelussa keskustellaan vapaasti muun muassa seuraavista teemoista:

- *Perheiden ongelmat*; millaisia perheen ongelmia/vaikeuksia on nähtävissä päiväkodissa?
- *Ongelmiin puuttuminen*; miten ongelmiin puututaan ja millaisia nämä tilanteet ovat?
- *Yhteydet lastensuojeluun*; milloin lastensuojeluun ollaan yhteydessä, millaisia nämä tilanteet ovat? Miten eri osapuolet reagoivat lastensuojelun mukanaoloon?
- *Tunteet*; millaisia tunteita ”väliintulo” perheen ongelmiin herättää eri osapuolissa?

Ystävällisin terveisin,

Silja Karttunen

silja.karttunen@uta.fi

Liite 2 Teemahaastattelurunko

Perheiden ongelmat

- Kerro tilanne, jossa lapsen perheen tilanteesta on noussut huoli?
- Millaiset ongelmat/perheen vaikeudet näkyvät päiväkodissa? Miten ongelmat näkyvät?

Ongelmiin puuttuminen

- Miten ongelmiin käytännössä puututaan?
- Miten ongelmat otetaan esiin perheen kanssa?
- Miten ongelmat otetaan esiin lapsen kanssa?
- Miten ongelmat otetaan esiin muiden työntekijöiden kanssa?
- Jätetäänkö ongelmiin puuttumatta joissakin tilanteissa? Miksi?
- Onko joihinkin ongelmiin puuttuminen helpompaa kuin toisiin? Miksi?
- Miten perheen ongelmiin puuttuminen vaikuttaa vanhempiin?
- Kerro tilanne, jossa perheen ongelmiin on puututtu?

Yhteydenotot lastensuojeluun

- Kuinka paljon lastensuojelun kanssa tehdään yhteistyötä?
- Milloin/millaisissa tilanteissa lastensuojeluilmoitus tehdään? Kenen nimissä ilmoitus tehdään?
- Käsitelläänkö ongelmat heti lastensuojelun kanssa vai ensin päiväkodissa/vanhempien kanssa?
- Asteikolla 1-5 (1 vähäinen huoli, 5 suuri huoli), milloin lastensuojeluun ollaan yhteydessä?

Asenteet, tunteet puuttumista kohtaan

- Millaisia tunteita työntekijällä herää puututtaessa perheen ongelmiin?
- Mitkä tekijät estävät ongelmiin puuttumista?
- Mitkä tekijät helpottavat ongelmiin puuttumista?
- Milloin pitää puuttua perheen ongelmiin?

